

PST

166

CUGETUL ROMÂNESC

REVISTĂ LUNARĂ

COLABORATORII ACESTUI NUMĂR:

T. ARGHEZI, VINTILĂ I. BRĂTIANU, N. M. CONDIESCU, MIRCEA DJUVARA,
HORIA FURTUNA, N. IORGA, V. MUNTEANU, ION PILLAT, T. SOLACOLU,
MARINETTA STÂNCULEANU, FRANCISC ȘIRATO, V. VOICULESCU, URMUZ.

APRILIE

No. 3.

ANUL 1922

Colaboratorii „Cugetului Românesc“

Em. Antonescu, prof. universitar, I. Athanasiu, prof. universitar, Al. Alimăneștianu, G. Adamescu, P. Antonescu, Tudor Arghezi, Alfred Alexandrescu, Ion I. C. Brătianu, C. Banu, Vintilă Brătianu, Dr. Valeriu Braniste, Lucian Blaga, Jean Bart, Ștefan Bogdan, prof. universitar, N. Bănescu, prof. universitar, Tiberiu Brediceanu, Alexandru Băbeanu, Ion Bianu, prof. universitar, Șerban Bascovici, Caius Brediceanu, Inginer Tancred Constantinescu, Dr. Ciugureanu, G. Constantinescu-Sonica, P. Cancel, prof. universitar, A. Castaldi, Nichifor Crainic, N. Petrescu-Comnen, Dr. D. Danielopolu, prof. universitar, D. Drăghicescu, Const. Diamandy, ministru plenipotențiar, Mircea Djuvara, prof. universitar, George Enescu, Horia Furtuna, V. Goldiș, P. Gârboviceanu, I. Găvănescu, prof. universitar, Dr. Titu Gane, prof. universitar, Dr. Marius Georgescu, C. Hamangiu, N. Iorga, I. Inculeț, Al. Lepădatu, prof. universitar, N. Leon, prof. universitar, Traian Lalescu, prof. universitar, G. N. Leon, prof. universitar, I. Mrazec, prof. universitar, Simeon Mândrescu, prof. universitar, S. Mehedinți, profesor universitar, C. Murgoci, prof. universitar, Adrian Maniu, Istrate Micescu, Ion Minulescu, C. Moisil, V. Meruțu, prof. universitar, Duiliu Marcu, V. Munteanu, I. Nistor, prof. universitar, Sextil Pușcariu, prof. universitar, G. Proca (O. Carp), prof. universitar, Ștefan Popescu, D. Pompei, prof. universitar, Ion Pillat, Al. A. Philippide, Camil Petrescu, Dr. Al. Vaida Voevod, I. Popescu-Voitești, prof. universitar, Mihail Popovici, V. Rusu Șirianu, General C. Ștefănescu-Amza, I. Simionescu, prof. universitar, I. Steriadi, Vasile Sassu, Victor Slăvescu, Francisc Șirato, Theodor Solacolu, G. Tătărescu, Al. O. Teodoreanu, Dr. N. Tomescu, Ionel Teodoreanu, G. Vâlsan, prof. universitar, I. Valaori, prof. universitar, Dr. G-ral Vicol, Dr. V. Voiculescu, I. Lugoșanu, Gheron Netta, etc.

■ Manuscrisele greu de descifrat se distrug necitite. Autorii sunt rugați să le trimită de preferință copiate cu mașina.

Pentru orice lămurire cerută prin corespondență se vor adăoga timbrele trebuincioase.

■ Autorii și editorii interesați să li se facă dări de seamă complete, vor trimite cărțile în câte 2 exemplare, din care unul aparține redactorului recenzent. Un singur exemplar dă dreptul la o inserție în „Bibliografie“.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

BUCUREȘTI

Pasagiul Comœdia, Scara 2 B în fața intrării Teatrului „Regina Maria“.—

Orele de birou: 5—7 p. m.

TOATE DREPTURILE REZERVATE

ALEGERI...

Un prieten întors din alegeri povestește :

Am plecat cu trenul în prima zi de alegeri pentru Cameră. În gara de Nord, vagoanele ticsite. Abia mă pot strecura pe culoar, unde rămân strâns încadrat de doi cetățeni corpolenți. Li privesc pe furiș: eroi ai zilei de azi, în exercițiul funcțiunii. Vrednici urmași ai epicilor luptători electorali de pe vremuri, cei doi vecini ai mei au pe fețele lor congestionate un aer pontifical de-o comică gravitate și respirarea ușor spirtoasă deocamdată, iar toată atitudinea lor e ofensivă.

Mai departe, prin înghesuială, o familie întreagă de cetățeni alegători: meseriași, mici negustori. Nu ți-ai putea spune de ce-mi părură așa de așijderi unii altora cu toții: parc'ar fi fost același chip reflectat într-o mulțime de exemple, printr'un sistem de oglinzi de bodegă.

Pleacă trenul.

Vecinul din dreapta își înalță capul și, din senin, cu o voce mohorâtă, răcnește: — Trăiască Crucea!

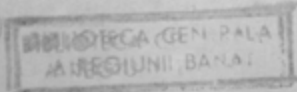
Ca un ecou câteva voci din culoar răspund:

— Trăiască. Se auziră și câteva murmure.

La un capăt al vagonului, aproape de ușe, un tânăr cu aspect de învățător „țărănist“, și de sigur, cu nădejdi ministeriale, se adresează vecinului, înălțând vocea:

— Cum îți spuneam... De-aia a luat Brătianu puterea. Tezauru' dela Moscova e al lui. Să mă scuipi de n'or mobiliza vre-o 10—20 de regimente, să-i aducă aurul îndărăt. Ascultă vorba mea: o să ne lăsăm oasele și p'acolo, pentru ciocoi.

Vecinul meu, ca să-mi atragă discret atențiunea și găsind, probabil că ar fi o prea mare îndrăzneală să-mi facă

cu cotul, mă strivește semnificativ cu un bocanc bine potcovit, pe vârful piciorului și zbiară: *Trăiască Crucea!*

Ecoul ce răspunse, fu și el, mai puternic. Câteva murmure slabe. Incurajat, vecinul: *Secera... de cap să vă fie!*

Glasul viitorului ministru rostește: *Vedeți-ți-ași crucea la cimitir.*

— *Ia nu vă legați de cruce că-i sfântă, se răstește un cetățean mai bătrân (și cu convingeri liberale, se vor gândi cititorii...)*

— *Sfântă! O fi aia dela biserică, da nu asta boierească.*

— *Crucea-i cruce.*

— *Ce spui, soro! A boierilor e de aur, da a noastră'i din plumb dela 907. Tot una e? Și să știi dela mine, că așa s'au vorbit ciocoi: câte cruci, atâtea tidve 'n băț.*

— *Mă, dacă nu taci, opresc trenul și te arestez. Bolșevicule, socialistule...*

Prezența mea ciocoiască, apropierea și mai ales oarecare prudență inspirată de statura „țărănistului“, potoli puțin furia războinicului guvernamental, reprezentant al ordinii. Dar, refuzând să lase auditoriul sub impresia discursului „opozitiei“, cu glasul și mai întărit, argumentează:

— *D'aia mor Rușii pe uliți, d'aia-și mănâncă de vii copiii, d'aia-și vând nevestele, că le-a apus crucea și se'nchină la seceră ca tine...*

— *Ba o să ne fie frică de crucea ta de hârtie. Secera 'i pâine, mă...—Eu știu una: mă'nchin la cruce, nu pup secera ca tine, reteza-ți-ai gâtteleju'n ea.—Prohodite-ar crucea.*

Crucea, secera, secera, crucea, replicile se aruncă dela grup la grup și dialogul interminabil dintre aceste două pacifice unelte, sfârșește cu marea și ireproductibila injurătură. Politica e în plină funcțiune.

Doi pumni bine conformați se amenință de-asupra capului meu. Dar, ca și prima oară, furia vecinului se potolește, pumnii cad.

Indurerat, ascultam în tăcere această înfricoșată luptă, în care se hotărau într'un vâlmășag de patimă și de in-

conștiință, destinele țării. Și mă gândeam la partidele noastre politice, la programe, la discuțiuni cuminți și cinstitute..... Cei doi eroi ai înfierbântatei discuțiuni de principii, întrupau grotesc și caricatural două partide politice, reduse la o simplă semnificație fetișistă...

Apare conductorul.... Dintr'un compartiment, (vagonul era de cl. I) doi evrei cu bilete de cl. II se strecurau ploași, turburați de eșecul micului gheșeft... Intru și ocup un loc, mulțumit că penibila obsesie a conversațiilor politice din culoar va înceta.

Intreruptă puțin de intrarea mea, discuția noilor mei tovarăși de compartiment reîncepu:

— Niște brute toți, domnule; țăranii au bani de-i pot mânca și cu lingura. Și-apoi, proști! Iacă, nu mai departe, alaltăieri; mergeam cu popa prin sat, la mine, și întâlnii pe unu' care zicea că-i cu noi. Fă-ți cruce-atunci, îi spusei, și începu domnule, crucea de jos în sus.

Acest doct rechizitoriu împotriva țăranului mă face să privesc pe vorbitor: Un domn bine hrănit și frumos încălțat.

O tocătură mărunță de dialoguri, teorii, combinații:

— Îți spui eu: dările-alea nu le mai plătim. Au găsit ei soluția; nu plătește nimeni un ban mai mult.

— Păi atunci cine plătește?

— Statul! Sânt averi destule, apoi societățile...

— Ia lasă c'am mai auzit eu vorbele-astea; să vezi ce-o să mai plătim...

— Să plătească țăranu', că el mi-a luat moșia.—Dările ca dările, dar valuta, frate. — Valuta, i-am dat de hac.

— Cum? — Ai să vezi...—Dar cu exproprierea ce faci?

— Ai să vezi. — O să văd. — Sigur. O să-ți spui planul nostru după-acuma, așa crezi D-ta? Și să dai fuga cu el la jurnal, să spunei că voi ați scăpat țara.

— Auzi, să punei voi candidatura lui Dumitrescu, ăla care!...—Parcă Mitache-al vostru 'i mai breaz.—Te rog....

— Ce ți-i rudă? — Zice că Mihalache-i țigan. — Țigan?

— Da, țigan, numai că 'umblă cu lupu', în loc să umble cu ursu'...

— Ei, ți-a dat ceva? — Nimic până acum, dar mai aștept.
 — Ce-ai făcut cu polița-aia, ți-au preschimbato? — Mai întrebi? Altfel, 100 de voturi le-ași fi rupt! ?...

Dela un timp conversația se specializează tot așa de luminoasă și de decisivă ca înainte, mai numai asupra țăranului. Din culoar se ridicau, din când în când, stoluri de hohote, de înjurături și salve de huidueli... Și mă'ntrebam ce-i preferabil: fetișismul inconstiențelor de pe culoar sau spoiața imbecilă și sinistră a îmbogățitorilor din compartiment?...

— Da, țăranul, talpa țării care ea vă hrănește cu sudoarea sa, pe această talpă o iubesc și voi iubi-o întotdeauna—iși isprăvi gafa oratorică un declamator.

— Talpa mea de gheată-i talpa țării, mai curând decât țăranul — glumi un spiritual.

— Țăranu-i un incult și o brută — rosti un sentențios.

Trenul se oprește. Deschid fereastra, ca să nu-mi mai văd tovarășii de drum și să nu-i mai aud... În stație un furnicar de lume: O jumătate de sat pornea la vot. Un pâlc se apropie de vagonul meu, se oprește și ascensiunea pe acoperișul vagonului începe... Munciți, obosiți, cumiți, țărani se duc la vot, cum s'au dus deunăzi la război, fără fraze, fără discursuri. Dialectica secerii și a crucii li-e necunoscută; limbajul savant al semnelor, născocit în special pentru ei, le rămâne străin.

— Ce faci, Nea Ghiță, te duci la Găești? întreabă unul, care tocmai încăleacă marginea vagonului, pe moșul din vârful acoperișului.

— Ce să fac, nepoate. Ci-că ne amendează dacă nu mergem să votăm... Asta ne mai trebuia... Să iei omul dela muncă lui și să-l porți pe drumuri... Bătu-l-ar Dumnezeu p' al care ne-a mai adus și drăcia asta.

Bătrânul de pe acoperiș făcea, fără să știe, aluzie la votul universal.

MÎHNIRI

*E trist diaconul lakint
Și temerile lui nu mint.
Fur și tâlhar întru Hristos,
El printre frați trecu sfios.*

*Trupu-i bălan, de osândit,
Cu Pravila s'a răzvrătit
Și făcând cruci, bătând mătănii
Se simte stârv între jigăanii.*

*Toți sfinții zugrăviți în tindă
Cu acuarelă suferindă,
Ai cinului monahicesc,
Scrutându-l îl disprețuiesc.*

*Căci pe când schivnicii cu toții
Se pedepsesc amar, ca hoții,
Cu post uscat și ascultare,
Jertfind în săptămâna mare,*

*La el, azinoapte, în chilie,
A 'ntârziat o fată vie
Cu sînii tari și coapsa fină
De alăută florentină.*

*Și Dumnezeu, ce vede toate,
In zori, la cinci și jumătate,
Pândind să iasă, prin perdea,
O a văzut din cer pre ea.*

T. Arghezi

ORGANIZAREA STATULUI

MODERN ȘI DEMOCRATIC

Statul român trece după ultimul război printr'o adâncă prefacere. Azi, după trei ani de așteptare, începe de fapt consolidarea României întregite. De acum credem că este la locul ei o cercetare a condițiilor de viață a Statului modern, căci ele pot fi călăuzitoare la îndrumarea viitoare de Stat a României mari și noi.

Vom găsi de sigur în cei aproape 50 de ani de luptă pentru o organizare modernă a vieții noastre de Stat multe puncte de sprijin; credem însă că experiența dobândită în acest timp și nevoile mari aduse de războiul general, cere o vedere întreagă a temeliilor noastre de Stat.

Prefacerile mari și puternice nu se fac însă dintr'o zi într'alta. Statul modern astfel cum iese din ultima conflagrație generală este de fapt urmarea unui proces lung. A găsit primele sale manifestări în reformele religioase, care au încheiat evul mediu, în desființarea feudalității care se sfârșește în Occident cu revoluția mare franceză, apoi în războaiele lui Napoleon cel mare și cu toate prefacerile din secolul al 19-lea pentru a sfârși prin ultimul război, care a dat pentru trei sferturi din continentul nostru, aspectul lui aproape definitiv.

Principiului național proclamat de revoluția din 1879 ca temelie a statului modern, i-a trebuit mai bine de un secol de lupte pentru a-și croi drumul și a ajunge la o victorie desăvârșită. În mod sigur însă, el *a progresat* și azi, după ce s'a întins aproape asupra tuturilor statelor europene, duce lupta sa victorioasă în Asia și Africa.

Războiul Crimeiei a făcut cu puțință viața națională a Statului român modern, apoi cel franco-austriac a adus liberarea Italiei, cele dela 1866 și 1870 unitatea germană, cel dela 1877 și 1912 libertatea aproape desăvârșită a popoarelor balcanice și în sfârșit ultimul război general a fost dat pentru a așeza o viață mai dreaptă pentru națiuni.

Repezițiunea cu care acest principiu și-a găsit aplicarea lui, ne îngăduie să nu mai arătăm cât este el de indispensabil pentru viața statului modern. Ultima prăbușire a imperiilor care reprezentau trecutul, Austro-Ungaria, Turcia și chiar Rusia, cari au vrut să se împotrivescă acestei nevoi puternice, este o pildă că un așezământ puternic al unui stat civilizat și în propășire nu se mai poate dobândi de aci înainte decât lăsând traiul liber al popoarelor de aceeași limbă, de aceeași fire și cu aceleași năzuințe. Prin această prizmă trebuie să judecăm unele încercări de a schimba mersul spre propășire al omenirii și ultimile sfurtări sterpe și nebune ale celor din urmă reprezentanți ai unei lumi ce s'a dus.

Dar ori care ar fi fost cauzele interne, cari au pornit revoluția mare, principiul național a tras după sine pe cel democratic. *Fără democrație, Statul național nu poate trăi.*

Popoarele nu pot fi conștiente de nevoia unui trai liber, afară dacă mai întâi nu sunt doritoare ele inele de unul liber în propriile lor State.

Principiul cu care pornea revoluția mare: libertate, egalitate, fraternitate, la noi mai simplu, mai creștin, dar și mai precis și mai real: *dreptate și frăție* a fost, prin sporirea energiei interne și asigurarea unei propășiri pașnice, cea mai puternică pârghie pentru întărire și viață națională.

Cum va putea un Stat să-și chezăsuiască traiul pașnic, dacă nu-și sporește puterea în toate direcțiile prin sporirea la maximum a energiei întregului său popor, prin ridicarea lui din adâncimile cele mai mari, prin împărțirea în toate activitățile care formează viața atât de activă și de complexă a Statului modern?

Avem o pildă în propriul nostru trecut în renașterea națională a României moderne. Înfăptuirea unității naționale nu s'ar fi putut face fără o continuă democratizare a țării. Revoluția națională de la '48 pleca deodată cu lupta pentru desrobirea din afară și cu aceia pentru desrobirea masei celei mari, roabă sub clăcășie, fără drepturi și numai cu sarcini. Și, treptat, fiecărui pas înainte în câștigarea drepturilor noastre naționale, îi corespundea altul în dobândirea libertății și dreptății pentru masa cea mare a poporului român.

După Unire, împroprietărirea dela 1864.

Odată cu statornicirea organizației noastre de Stat prin intronarea unei dinastii permanente, România și-a dat prima constituție liberală. După războiul neatârănării din 1877 și proclamarea Regatului, o nouă modificare a constituției a lărgit dreptul de vot; iar România Mare s'a înfăptuit odată cu votarea reformelor constituționale: votul obștesc încorona opera democratică începută la 1848 și cu atâta continuitate dusă până azi, precum actele de unire dela Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia încoronară, prin unirea dela 1859 și războiul dela 1877, prima încercare de desrobire din afară, începută de marea generație a renașterii dela 1848.

Am insistat asupra acestei legături strânse între naționalism și democratism fiindcă ea ne va ușura talmăcirile ce vom da mai jos, convinși că naționalismul este o condiție esențială a traiului Statului modern, și că el nu poate să-și dea roadele decât prin democratism. Astfel că democrația nu mai trebuie azi considerată ca pornită numai din vreun sentiment de altruism, de umanitarism, dar ca urmare directă și neînălăturabilă a acestei vieți normale a popoarelor civilizate.

Odată stabilit acest punct de plecare, el călăuzește în mod sigur cercetările omului de Stat pentru găsirea soluțiilor ce trebuie să servească la organizarea temeinică și firească pentru înlesnirea vieții—cum ziceam—atât de complexă și de intensă a Statului modern.

Condițiile acestei organizări ies tocmai din analiza acestei vieți de Stat, iar soluțiile ies din aplicarea la fiecare ramură de activitate a principiului de democratism, având ca scop întărirea sub toate formele ei a energiei naționale.

Energia unui Stat, deci forța lui de rezistență și de acțiune, este dată de tăria lui sufletească și de cea materială. Cum sufletul unui Stat este acela al poporului său și acesta din urmă este rezultanta conștiinței naționale și cetățenești a fiecărui locuitor al lui, tăria sufletească este astăzi aceia pe care numai educația prin cultură i-o poate da.

Cea de a doua tărie depinde de energia pe care acel Stat a știut să și-o asigure prin propășirea economică a întregului său popor.

Aceste două activități, economică și culturală, formează viața reală a Statului modern, și au luat, în contradicere cu

ceea ce se întâmpla altă dată, un rol covârșitor în existența oricărui popor.

Ele nu se pot însă desvolta dacă o organizație bine chibzuită nu asigură pacea dinăuntru și din afară atât de indispensabilă oricărei propășiri.

Statul modern se organizează deci politicește pentru ca la adăpostul acestei organizări, printr-o viață națională, economică și culturală cât mai intensă, să poată contribui la propășirea civilizației generale.

Organizația de Stat iese astfel rezolvată în mod firesc din condițiile acestei vieți reale ale lui sub cele două forme principale arătate mai sus. Pentru ca ea să poată da roadele necesare trebuie să îplinească condițiile esențiale de așezare a organizării de stat pe o bază democratică pentru ca numai astfel să poată asigura libera propășire a statului național respectiv. Numai o dezvoltare materială în cadrul unei economii în realitate naționale, și numai o cultură națională, adică aplicarea culturii generale pentru dezvoltarea însușirilor naționale asigurând o viață reală națională va da putința traiului național absolut indispensabil Statului modern.

Astfel că viața națională și politică a Statului este o consecință a vieții sale reale sufletești și materiale; ea este mai mult forma, care dă Statului, pe de o parte siguranța din afară, pe de alta puțința unei propășiri economice și culturale înăuntru.

Rolul Statului modern pornit din această concepție a unei triple activități politice, economice și culturale, devine astfel diferit de acela, mai mult negativ sau pasiv, de altădată. El este pozitiv, de construcție, de indemn și de ajutorare.

Vom examina sub aceste trei aspecte condițiile cele mai favorabile pentru o propășire cât mai rodnică a Statului.

Mai este oare nevoie să arătăm că aceleași condițiuni se pun și pentru România Mare? Că neamul românesc izolat în acest colț al Europei, are nevoie mai mult ca ori care altul de sporirea energiei sale sufletești prin propășirea unei culturi adaptate firei lui, și a energiei sale materiale printr-o economie cât mai adaptată însușirilor vii ale poporului român și bogățiilor moarte ale teritoriului său?

România Nouă trebuie să facă o efortare mai puternică în aceste două direcțiuni, fiindcă ea întrunește azi patru ramuri ale poporului nostru care au crescut la lumina a

patru culturi diferite, din care trei căutau să-i strâmbeze caracterul său latin, și sub regimul unor economii naționale, care nu numai că nu îngăduiau Românilor să participe la viața lor economică, dar care dădeau o îndrumare în opunere cu condițiile de așezare și de trai ale poporului nostru.

De aceea Statul României Mari, trebuie să aibă o *acțiune pozitivă pentru a reda neamului nostru condițiunile fi-rești ale traiului său*. El trebuie să-și îndeplinească în aceste timpuri, mai mult ca oricare Stat, cele trei acțiuni pe care le arătam mai sus, ca formând viața Statului modern. Și cu cât caracterul național a căutat să fie strâmbat pentru trei ramuri din poporul nostru, cu cât prin urmare și „dreptatea și frăția” au fost suprimate pentru cele mai mult ca trei sferturi ale poporului român cu atât și acea nevoie de viața democratică, pentru a restabili drepturile și puterile de propășire ale celor mulți, se impune mai puternic de aci înainte. Numai astfel România Mare, va putea să-și îndeplinească pentru civilizația europeană și în deosebi ca pionier al ei în Orient, menirea frumoasă ce i-o dau și însușirile poporului său și condițiile naturale excepționale în care trăește.

După cum arătam mai sus, condițiile esențiale ale propășirii popoarelor și Statelor moderne sunt cele naționale și democratice. Deci organizația Statului pentru a putea să-și îndeplinească triplul rol amintit, trebuie să aibă la temelie aceste două mari principii, care, de fapt, într'un Stat cu majoritatea covârșitoare a poporului de un singur neam, se confundă. O organizație democratică nu poate fi decât națională, fiindcă ea să bazează pe împărțășirea întregii mase naționale la viața Statului.

Intrebarea pusă mai sus se reduce deci, la atât: care trebuie să fie organizația democratică pentru ca să corespundă condițiilor celor mai lesnicioase de propășire a Statului în cele trei ramuri de activitate ale sale?

Trebuie dar, ca dela început să ne lămurim asupra înțelesului ce trebuie să dăm cuvântului *democrație*.

Această lămurire este și mai necesară în timpurile de nedumirire în cari trăim, și în cari prin domnia poporului ar vrea să se înțeleagă dictatura și tirania de jos, după înlăturarea atotputerniciei celor de sus.

Un Stat democratic este acela care își are viața sa de toate felurile așezată pe împărțășirea întregului său popor,

de jos până sus. Această organizare democratică este bazată pe două mari principii, pe care cu atâta prevedere și cuminenie revoluția română din 48 le-a pus înainte: pe *dreptate și frăție*.

Dreptate pentru egala îndreptățire a tuturor, chiar și a celor mai slabi, la foloasele vieții obștești, la libertățile și drepturile pe care Statul civilizat le dă cetățenilor săi; *frăție*, ca prin solidaritate, în opunere cu dictatura de sus și de jos, să se ajungă la colaborarea tuturor energiilor folositoare în viața obștească. În democrația modernă, în opunere cu cea din vechime, solidaritatea, înfrățirea, dă treptelor sociale o altă temelie decât cea de până ieri, care mai dăinuiește încă azi. Treptele sociale cari despărteau lumea în pături orizontale și grade de ierarhie în Stat, se vor transforma în despărțiri verticale (în adâncime) în care oamenii din ce în ce mai mult, se vor deosebi, nu prin naștere și dreptul moștenit, dar prin rolul deosebit și folositor ce-l vor îndeplini în Societate, în colaborarea unanimă și activă, pe care solidaritatea și înfrățirea le vor cere cetățenilor unui aceluiaș Stat.

Și în mod firesc Statul modern este reprezentat printr'un parlament care are la baza lui votul obștesc, adică solidaritatea și înfrățirea într'un singur colegiu al tuturor cetățenilor lui.

De aceea cei ce au vrut să introneze tirania de sus sau de jos, au înlăturat principalul mijloc de solidaritate națională: votul obștesc.

Dela acest principiu de bază pleacă organizația Statului modern care tocmai fiindcă este așezată pe o temelie atât de largă, și care cuprinde viața complexă și atât de intensă a unui popor atât de numeros, trebuie să formeze un tot bine chibzuit, armonic cu forțele sale adaptate și echilibrate pentru fiecare rol de îndeplinit.

După cum am văzut, Statul este reprezentat prin parlamentul votului obștesc, care tocmai pentru a reprezenta cât mai bine voința națională, trebuie să fie seamă de schimbările ei și deci să fie periodic.

Statul este însă permanent și deci viața lui la fel. Nevoile trebuie să fie încontinuu urmărite și îndeplinite; de aceea aceste interese permanente ale Statului ar fi periclitate, dacă continuitatea sesiunilor n'ar fi asigurată pe de o parte printr'o reprezentanță permanentă a Statului, independentă de schimbarea parlamentului și, pe de alta, dacă

servirea intereselor obștești ar fi și ea la anume momente, suspendată. De aci nevoia de un șef al Statului, care va da această reprezentare și de o putere executivă, care va îngriji continuu de îndeplinirea nevoilor obștei.

Ca într'o armată numeroasă și cu atribuții variate, regimul votului obștesc și în genere cel democratic cere o și mai temeinică organizare și coordonare a diferitelor activități pentru ca viața complexă a Statului să poată cu înlesnire și cu folos funcționa.

Parlamentul, în numele națiunii, dă directivele prin opera legislativă și urmărește prin controlul ce face asupra reprezentanților puterii executive în parlament activitatea ei în trăsurile ei cele mai mari. Controlul ceva mai depărtat al aplicării legilor, este lăsat, în ceea ce privește relațiile între cetățeni și cele între Stat și cetățeni, puterii judecătorești, care pentru această competență, trebuie să fie cât se poate de sine stătătoare.

Fiecare din cele trei puteri, legislativă, executivă și judecătorească, trebuie să fie astfel organizată pentru ca, ținând seamă de organizația democratică a Statului, să-și poată îndeplini cu înlesnire și cu toată priceperea necesară rolul ei.

Dacă parlamentul, pentru a reprezenta în realitate voința și solidaritatea națională, are nevoie să fie bazat pe votul egal al tuturor locuitorilor țării și să fie periodic, apoi tocmai din aceste condiții esențiale și-ar trage și slăbiciunile lui, dacă el nu ar fi ajutat în opera cu caracter tehnic, pe care are s'o facă, prin legiferare. Votul obștesc poate aduce cunoștiința nevoilor, voința națiunii în manifestațiile sale generale, dar nu poate aduce decât în parte cunoștințele speciale și experiența pe care o viață parlamentară mai îndelungată singură ar aduce-o. De aceea este nevoie ca această sarcină grea și complexă să fie completată printr'un consiliu legislativ, care să pregătească, fără a stânjeni libertatea de acțiune a voinței naționale, partea tehnică și să coordoneze întreaga operă legislativă proiectată cu cea în ființă.

Tot astfel, prin o a doua citire într'un Senat în care să fie reprezentanți ale diferitelor ramuri de activitate ale vieții de Stat, se va da și mai multă temeinicie operei legislative complexe, necesară Statului modern.

Intr'un Stat democratic însă acest corp nu mai este un corp ponderator sau conservator, ci având aceeași origină

democratică a votului obștesc, va veghea ca specialistul să n'aibă putința de a stânjeni voința națională, ci pe aceea de a atrage băgarea de seamă a parlamentului asupra greșelilor ce ar face din neștiință. Precum Adunarea Deputaților reprezintă în reducere, prin reprezentarea proporțională, diferitele păreri și curente ale voinței naționale, tot astfel Senatul va reprezenta în mijlocul acestor păreri, în reducere, viața reală a Statului sub diferitele ei forme: viața specială și viața locală. După cum vom vedea mai jos, cu cât descentralizarea va fi mai completă, cu atât va fi mai mult nevoie, pentru a asigura unitatea Statului, că în Senat să se adune și reprezentanții acestei vieți locale.

Nimic nu poate compromite mai mult democrația, decât sterilitatea parlamentului votului obștesc. Grija celor ce înțeleg absoluta nevoie a vieții democratice a Statului, să fie de a lua toate măsurile pentru a asigura rodnicia instituției care reprezintă în primul rând democrația: parlamentul.

Cu cât voința națiunii trebuie lăsată liberă în manifestarea ei și consultată în mod periodic, pentru a se solidariza cât mai mult cu mersul Statului, cu atât puterea executivă trebuie să aibă caracter de stabilitate și specialitate, pentru a îndeplini nevoile complexe ale vieții intense a Statului modern.

Dar tocmai fiindcă această viață are nevoi multiple și speciale, Statul democratic, care trebuie să se bizuiască pe activitatea de tot felul a cercurilor celor mai depărtate, mai adânci și mai speciale, nu mai poate concentra în mâna lui toată activitatea; el trebuie să facă împărțirea muncii, descentralizând puterea executivă și pe suprafață, pentru a satisface nevoile colțurilor celor mai depărtate, și în adâncime, pentru a mulțumi cererile cele mai variate ale vieții complexe de Stat de azi.

Cea dintâi acțiune se face prin descentralizarea administrativă, comuna și județul, cea de a doua prin acțiunea de sine stătătoare acordată instituțiilor speciale de Stat, ca: universitatea, biserica, instituțiile economice și sociale de interes general.

În această concepție Statul este un organism unitar, în care aceste activități locale și speciale, făcute tot în numele lui, sunt ca viața proprie a celulei într'un organism viu.

Rămășițele, unele medievale, altele izvorâte din lupta contra unui Stat vrăjmaș sau asupritor, ce găsim în provin-

ciile desrobite, ne duc să insistăm asupra diferenței ce există între descentralizarea bazată pe o diviziune a muncii și autonomia medievală și de luptă.

În cea dintâi găsim o colaborare armonică și bine chibzuită a tuturor forțelor convergente într'un același scop; cea de a doua reprezintă lupta organelor locale sau speciale contra celor centrale, luptă care n'are ce mai căuta în Statul național așezat pe votul obștesc. Acesta, având parlamentul, nu are nevoie de autonomie pentru a înlătura încălcarea drepturilor ce s'ar face dintr'o parte sau dintr'alta.

Dar cum să fie organizate aceste două feluri deosebite de descentralizări?

În cea administrativă propriu zisă, până în colțurile cele mai depărtate, Statul nu mai poate centraliza cunoașterea nevoilor, rezolvirea lor repede și controlul execuției. El hotărăște prin legile și directivele generale ale puterii legislative și administrative centrale de Stat, cadrul cel mare al vieții organismului, lăsând celulei respective viața sa proprie. Tot ce este trai propriu local trebuie să fie lăsat în grija celor interesați, adică colaborării cetățenilor.

Și aci, ca în puterea centrală, execuția trebuie să fie permanentă și specializată, dar controlul parlamentar și central fiind prea depărtat pentru această viață locală, el este lăsat unor organe electiv locale, consiliilor comunale și județene.

Aceste organe electiv, ieșite și ele din votul obștesc au însă și ele un dublu rol: unul de control asupra modului cum se gospodăresc interesele comunității. Acest control fiind însă în cadrul lăsat de legile generale de organizări existente, nu are nici un caracter politic, ci numai gospodăresc, cum s'a spus mai sus. De aci reprezentanța minorității, iar nu proporțională, adică nu oglinda curențelor voinței locale, ci numai prezența obligatorie a controlului celor de o altă părere. Tot ca o urmare a aceluiași caracter, aceste organe trebuie să cuprindă reprezentanți ai vieții locale sub toate formele ei și deci și a vieții economice și culturale.

Consiliile electiv au pe lângă rolul de control asupra puterii executive și pe acela de a înfăptui legislația cu caracter local, în cadrul legilor generale ale Statului precum și de a organiza mijloacele materiale necesare în limitele aceluiași cadru.

Dacă aceste organizații electiv locale, care prin integrarea lor formează o mare parte a intereselor generale, ar rămânea izolate, nefiind solidarizate în destul prin cunoștința nevoilor generale ale Statului, sau ar tinde la autonomia vătămătoare de care vorbeam mai sus, sau ar fi expuse să nu-și îndeplinească menirea. Ca să se coordoneze și solidarizeze viața acestor organe cu aceea a Statului este nevoie, după cum am arătat mai sus, ca ele să găsească în parlament prin Senat, o participare a lor la această viață generală. Deci în compunerea Senatului chemat să reprezinte sub toate aspectele ei viața Statului, trebuie să ia parte reprezentanții unei activități descentralizate din ce în ce mai mult.

Această organizare este impusă de viața intensă a Statului modern, dar ea ne este impusă nouă și ca o urmare a condițiilor în care se găsește Statul nostru, până ce își va face completa lui consolidare. Trebuind, pentru nevoia unei vieți active, să dăm o libertate cât mai mare activității locale, în această primă perioadă, pentru a înlătura primejdia unor forțe centrifuge ce s'ar putea ivi, este nevoie și mai mult de această solidarizare în parlamentul național a acestei vieți locale răspândite pe toată suprafața țării. Într'un Stat cu o majoritate națională covârșitoare avem să ne temem de acțiunile răslețe și izolate, nici odată însă de acelea ce vor întruni la un loc reprezentanții reali ai întregului popor locuind Statul român.

Statul odată descărcat de rezolvirea și execuția în amănunte a tuturor atribuțiilor locale, îi rămâne să se îngrijească de interesele mari, de acelea ale întregii obști locuind pe întreaga întindere a țării. Dar și aci, dacă Statul ar încerca să ia asupra-și — cum a făcut-o în vechiul regat — toate atribuțiile speciale cerute de viața complexă și intensivă a Statului modern, el ar lăsa multe interese speciale în suferință, neavând nici căderea, nici priceperea pentru a le satisface. El trebuie să fie și aci îndrumătorul, coordonatorul, controlorul acestor activități speciale, ajutându-se de inițiativa privată bine organizată. Activitatea culturală și economică a Statului nu se poate face fără această descentralizare în adâncime, sau mai bine zis fără această împărțire a muncii.

Statul trebuie ca în aceste ramuri de activitate să se rezeme pe colaborarea impirică, după felul lor, mai mult sau mai puțin departe, a instituțiilor speciale de interes general.

În activitatea culturală și economică, Statul trebuie să-și păstreze rolul de apărător al intereselor generale, fără însă a avea pretenția de a fi specialistul a tot știutor. El nu este nici Statul dela 1850 al lui „laissez faire, laissez passer“, nici Statul care ia asupra-și întreaga activitate, omorând orice inițiativă specială a individului, transformat într'un nou rob.

Rolul Statului este deci de a organiza pe baze legale și în mod oficial, instituții de cultură și economice, în care el, colaborând mai mult sau mai puțin activ, după treapta la care ele se găsesc, să poată îndeplini și sarcina constructivă a Statului modern. Aci el trebuie să lucreze interesându-se de aceste instituții, cari se vor bucura de libertatea de acțiune necesară rolului lor economic și cultural. Statul va avea rolul mai mult de ajutor, de coordonator de controlor, în numele intereselor obștești. Universitățile și în genere instituțiile de învățământ superior, Biserica, Consiliile superioare economice, Camerele de Comerț, Industrie, Agricultură, Muncă, Asociațiile profesionale de toate felurile, Centralele cooperatiei, iată organele de colaborare ale Statului pentru această activitate mai mult sau mai puțin descentralizată, dar în ori ce caz specializată.

Aci însă avem de făcut o deosebire între instituțiile culturale și cele economice. Acestea din urmă sunt mai totdeauna pornite de inițiativa privată și pot să găsească în această inițiativă puțința unui trai material propriu. Aci colaborarea Statului va fi mai activă și mai intimă cu cât ne vom sui mai sus; chiar pentru apărarea unor interese generale, Statul poate să-și rezerve exploatarea unora din instrumentele mari ale economiei naționale, ca rețeaua principală a mijloacelor de transport, factori de energie, unele monopoluri, etc.

Ca urmare a treptatei scăderi a participării Statului, ajungem prin regia cointereseată la inițiativa privată, care adesea ori este a individului izolat. Statul bine organizat trebuie să găsească în toate aceste instituții bine îndrumate prin legile lor de organizare, organele de informație, de control și chiar de ajutorare pentru îndrumarea unei vieți economice naționale, temeinice.

Acest rol de amestec și îndrumare a Statului în limitele compatibile cu o viață economică normală, este impus

și prin principiul național și democratic pus la temelia Statului modern. El trebuie să fie apărătorul atât al intereselor economice naționale față de robirea din afară, cât și pentru a opri pe cea internă, când libera concurență ar pune piedici dezvoltării normale a întregului popor. Pastrând instrumentele mari ale economiei naționale în mână sau sub acțiunea lui, el poate să le puie și la dispoziție intereselor mai slabe și împiedice ca acestea să fie distruse.

Activitatea culturală a Statului, cu educație, învățământ sau biserică, nu poate fi atât bazată pe inițiativa privată ca mai sus. Statul modern are drept una din principalele sale meniri pe aceea de a se îngriji de sufletul poporului său. El trebuie să ia asupra lui o parte importantă a sarcinii materiale a acestei activități. Dacă el, în această sarcină, cere colaborarea unor instituții speciale, o face din neputința lui de a putea, cu o organizație administrativă și mai mult birocratică, să înlocuiască instituțiile speciale de cultură. Statul cere deci acestor instituții, pe care tot el le organizează, să ia asupra lor îndrumarea acestei ramuri de activități. Ca și în descentralizarea administrativă, Statul cedează atribuțiile de Stat unor instituții speciale.

Biserica este într-o situație specială fiindcă, izvorâtă din nevoile sufletești ale omului, deci culturală, ea are la baza ei inițiativa privată. Statul, care nu se poate dezinteresa de modul cum sufletul cetățeanului său va fi condus, va căuta să o ajute și să o întărească, pe baza principiilor puse mai sus.

Odată astfel organizat și desărcinat, de atribuțiile locale și speciale, Statul rămâne cu atribuțiile lui centrale propriu zise, pe care le putem rezuma în activitatea sa politică, activitate care, după cum am arătat mai sus, trebuie să dea forma necesară pentru ca viața reală de Stat, cea economică și culturală, să se poată desvolta.

Statul rămâne astfel cu atribuțiile lui veritabile de interes obștesc, adică ale întregului popor și ale întregului teritoriu.

Puterea executivă a Statului român în această concepție e limitată la cea următoare:

1. Apărarea intereselor din afară, (Ministerul de Externe) și prin Armată (Ministerul de război).
2. Assignarea Administrației interne, la adăpostul că-

reia va putea propăși în pace activitatea economică și culturală (Ministerul de Interne).

3. Indrumarea generală economică a activității de Stat (Departamentele economice, Comerț și Industrie, Agricultură, Comunicații și exploatarea marilor instrumente ale economiei naționale).

4. Indrumarea și încurajarea culturii și educației naționale (Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor).

5. Asigurarea mijloacelor financiare pentru viața de Stat și monopolurile de Stat (Ministerul de Finanțe).

6. Asigurarea respectării și aplicării legilor prin justiție, care de fapt însă formează a treia putere în Stat și care nu depinde de puterea executivă, decât prin numirea personalului și înființarea instanțelor necesare.

Cu descentralizarea arătată mai sus, rolul Statului modern rămâne de un ordin mult mai general și mai înalt. El, de fapt, păstrează pentru viața administrativă, economică și culturală, numai rolul de îndrumare, ajutorare, coordonare și supraveghere.

Acțiunea Statului se poate astfel împărți prin natura ei în două mari categorii:

Una cu caracter mai mult pasiv, ca administrația internă care este chemată să asigure pacea internă, ca armata pentru organizarea liniștii din afară, ca justiția pentru asigurarea mijloacelor materiale necesare vieții publice. Cea-laltă, cu un rol mai activ, mai constructiv care dă Statului modern o immixtiune mai mare în viața de tot felul a comunității; el este, prin puterea legiuitoare, îndrumătorul, coordonatorul, iar prin puterea executivă caută să ducă la îndeplinire toate îndrumările necesare vieții complexe a unui Stat civilizat. Atât de tare s'a întins această activitate, încât o parte din atribuțiile Statului, care, făceau parte din prima categorie, a trecut și în a doua. Intre acestea sunt toate măsurile de gospodărie comunală și județeană și în folosirea chiar a armatei pentru întărirea culturală și economică.

Am arătat mai sus cum Statul trebuie să lucreze, pentru a-și îndeplini sarcina lui pozitivă de construcție, cum trebuie să colaboreze în inițiativa privată bine organizată și bine coordonată. Cum el trebuie să se servească de această organizație ca să culeagă nevoile, să găsească din această colaborare soluțiile și cum prin aceste instituții de toate

gradele să pășească la o execuție și mai repede și mai sigură a măsurilor luate. Astfel că Statului și deci departamentelor economice, în afară de exploatarea ce-și asumă pe socoteala lui proprie, nu le rămâne decât o înaltă supraveghere, pentru stărnirea activității când ea lăncezește, pentru ajutorarea ei când este slabă, pentru îndrumare când ea rătăcește; în sfârșit, de coordonare și control pentru apărarea intereselor obștești, atunci când ramura respectivă interesează un cerc mai larg de activitate.

Ministerul deci își schimbă caracterul de până aci. Partea birocratică, propriu zis administrația, caută să se apropie cât mai mult de cel interesat prin descentralizare și descongestiune. Descentralizarea va lăsa această sarcină administrațiilor locale sau instituțiilor speciale controlate, descongestiunea va proceda prin trimiterea organelor, până azi centrale, în regiuni mai apropiate de cei ce au nevoie de o aprobare.

Astfel administrația centrală a Ministerului rămâne supravegherea superioară a acestor organe descentralizate și descongestionate. Activitatea centrală tehnică sporește însă, dar prin coordonarea diferitelor ramuri de activitate tehnică, azi încă răslețe și îndrumarea lor în legătură cu interesul obștesc. De pildă, unui Minister economic îi revine azi ca în Consilii superioare economice, prin institute tehnice, zootehnice, agricole, industriale, etc., prin legătura ce ele fac între viața practică și descoperirile mereu transformate ale științei, să pună în folosință, cât mai completă bogățiile moarte și vii ale țării.

Aceleași principii fiind aplicate întregii vieți de Stat, limitând în realitate rolul acestuia numai la interesele generale, propășirea nu va putea fi decât mai lesnicioasă, sarcinile Statului mai reduse, și acesta concentrând grija în realitate pentru chestiile de Stat, va putea cu mai multă înlesnire și desăvârșire să-și îndeplinească menirea.

Dar odată puterea executivă organizată într'un tot bine echilibrat și armonic, cum trebuie înțeles într'un regim democratic regimul controlului națiunii prin regimul parlamentar al votului obștesc? Cum se împacă nevoia stabilității și specializării pe care o cere execuția, cu aceea a amestecului periodic al voinței naționale aduse de alegerile generale?

Unul din principalele inconveniente aduse de acest din

urmă regim, este slăbirea stabilității, a puterii executive ce o poate aduce regimul parlamentar bazat pe majoritate. De aceea legătura între cele două puteri trebuie pricepută și bine limitată pentru ca prin amestecul de atribuții — mai cu seamă sub regimul votului obștesc — execuția să nu fie slăbită.

Parlamentul are controlul puterii executive pe trei căi: prin alegerea membrilor guvernului din sânul majorității parlamentare și răspunderea lor în fața parlamentului, prin controlul permanent ce acesta are, prin dreptul de interpelare, asupra activității acestor Miniștrii, aleși de Rege în acord cu parlamentul, și în sfârșit prin votarea bugetului, care dă guvernului puțința materială de a conduce.

În aceste condiții trebuie ca parlamentul să nu se poată amesteca direct în puterea executivă, ci numai prin controlul pe care el îl face Miniștrilor aleși din sânul său. Aceștia trebuind, în mod normal, în regimul parlamentar, să fie aleși de șeful Statului din majoritatea parlamentarilor, și deci să aibă încrederea ei, sunt de fapt un fel de comisari ai puterii legislative pe lângă puterea executivă permanentă. Și nici nu pot împlini alt rol, fiindcă, întocmai ca și majoritatea din care fac parte, ei sunt vremelnici, și deci nu pot avea nici experiența pe care o dă timpul, și, de cele mai multe ori, nici specialitatea și chiar cunoștința de detaliu a serviciului în capul căreia vin pentru întâiaș dată; va fi dar o iluzie de a crede că un Ministru poate juca rolul pe care îl are un director general în capul unei instituții în care a trăit zeci de ani și în care, deseori, a trecut prin toate gradele ierarhice.

Acesta fiind singurul rol ce-l pot avea Miniștrii și deci guvernul, și activitatea Miniștrilor parlamentari trebuie să fie ținută în aceste limite și asigurată și mai mult stabilitatea puterii executive.

În acelaș sens trebuie interpretat și controlul prin interpelare al parlamentului, care se întinde asupra activității Miniștrilor.

În ceea ce privește controlul ce parlamentul face prin votarea bugetului și controlul aplicării lui, iarăși el trebuie bine precizat și redus la acel ce în realitate poate fi executat spre a nu stânjeni mersul al administrațiilor publice. Și aci trebuie înțeles acest control ca unul executat în linii generale și în deosebi asupra guvernului, neavând parlamentul puțința să se transforme într'un organ contabil, rol ce revine

Curței de Conturi, ca o emanație a celor 3 puteri din Stat.

Separția puterilor este unul din principiile de organizație ale Statului modern, dar, negreșit, această despărțire nu trebuie să fie înțeleasă în sensul unei neputințe de colaborare a trei factori, cari de fapt au unul și acelaș țel, al așezării și al înlesnirii vieții de Stat. Astfel de caracter trebuie să aibă puterea judecătorească pentru a-și îndeplini sarcina ei în viața Statului.

La noi i s'a dat de fapt acestei puteri o îndoită însărcinare — și credem că bine i s'a dat: aceea de a garanta aplicarea legilor, nu numai între particulari, dar și între aceștia și Stat, chiar în chestiuni de ordin administrativ în care interese individuale ar fi izbite; adică principiul de-a considera Statul ca orice particular, pentru a-l sili să fie cel puțin tot atât de scrupulos ca orice alt cetățean al lui în aplicarea legilor. De aceea și el este trimes să se judece, nu ca în Franța la juridicii speciale, dar ca în Anglia, la instanțele obișnuite. Odată fixat acest punct de plecare, justiția va avea un control indirect asupra parlamentului pentru ca el să se ție în limitele constituției pe care nu are dreptul să le schimbe decât după anume reguli.

Aprecierea constituționalității legilor nu este o încălcare a puterei judecătorești asupra puterei legitime sau executive, ci o atribuție firească a celei dintâi.

Tot astfel interpretarea legilor este lăsată puterei legiuitoare și nu justiției, care nu poate aplica decât legea.

Din ce în ce mai mult, se naște tendința de a despărți puterea judecătorească cât mai mult de cea executivă, prin inamovibilitatea și alegerea personalului făcută de organe ale puterei judecătorești.

Odată ce am arătat care sunt atribuțiile în Statul democratic parlamentar a celor trei puteri, rămâne a se vedea cum ele sunt coordonate și reprezentate prin șeful Statului. Ce caracter ia dânsul în această organizație?

Statul parlamentar al votului obștesc, nu impune regimul republican și poate să-și asigure un trai democratic tot atât de bine sub regimul monarhic constituțional. Anglia, Italia, România, Belgia sunt pilde, pe când Statele-Unite, reprezintă în regimul republican a tot puternicia președinților, care poate creia greutăți ca acelea aduse de Wilson, pe care nu le-ar fi avut cu un rege constituțional, dar nerespunzător.

Deci, indiferent de caracterul său special și foloasele aduse țării, regimul monarhic ne-a dat stabilitatea atât de necesară și Statelor mici și mai cu seamă în regiunea sbuciumată în care trăim.

Ce trebuie să fie șeful unui Stat constituțional democratic? El are din câte-trele atribuțiile: Unele sunt efective, altele de formă. Ca putere, el colaborează cu puterea legiuitoare, fiindcă decretează legile și poate să refuze sancțiunea lor; nu are deci un rol pozitiv, dar unul negativ, de frână când găsește că se fac schimbări nechibzuite. Tot astfel constituția, stabilind atribuțiile lui, el se va putea opune la revizuirea ei.

El este șeful puterii executive, căci de fapt el numește și revoacă miniștrii. Este poate rolul lui principal, dar nu poate face aceasta decât în limita voinței naționale. Putând disolva parlamentul, poate consulta țara, dar la urmă guvernul lui nu poate funcționa dacă nu are și voința națională la spate. Și aci are deci un rol de conservare, asigurând și continuitatea când guvernul sau parlamentul nu mai există, căci Statul nu-și poate opri viața.

În ceea ce privește puterea judecătorească, el nu are decât un rol de formă prin darea justiției în numele lui, dar darea justiției în limita legilor este cu totul afară de acțiunea lui.

Astfel că organizația democratică cere ca intervenția șefului Statului să nu intre în joc decât atunci când s'ar produce o soluție de continuitate, sau când se ating bazele organizației pe care Statul și le-a dat. El este și trebuie să fie sentinela, care nu oprește mersul și viața Statului democratic, expansiunea voinței naționale, dar care, ca judecător sus pus și imparțial, aduce înaintea voinței naționale, conflictele ce s'ar fi născut între factorii activi chemați să conducă viața Statului: parlament și putere executivă sau chiar parlament și voință națională.

Rolul șefului nerăspunzător al Statului fiind astfel bine precizat, negreșit că stabilitatea nu poate fi decât de folos și deci regimul monarhic, ereditar e o asigurare de pace internă.

Vintilă I. Brătianu

BĂTRÂNII

Eliade, Cârlova și Alexandrescu.

*Dar roate uruiră și bice au pocnit —
A cui caleașcă-albastră de lună s'a oprit ?
Ce vechi poet se 'ntoarce cu cai înaintași
Ca să revadă țara umililor urmași,
Și părăsind în groapă a oaselor speteze,
A hotărît la noapte la noi să ospăteze ?
M'am repezit la scară — Nu'i un poet : sunt trei.
Și-un câine e cu dâșii. O fi ? ... da, da, sunt ei !
Eliade mă privește cu ochi de Sburător,
Alexandrescu vine cu câinele Azor,
Și prins în uniformă ca 'ntr'un corseț de fată,
Sfios, îmi dă Cârlova o mână inspirată.*

*În anul una mie opt sute și trei zeci,
Cu patru cai ce 'noată în praful lunei reci,
Pornirăți din Târgoviști ca să'mi sosiți acum —
Vă rog, poștiți 'năuntru să v'odihniți de drum.*

*Era, ca azi de albă, aceeaș noapte 'n țară,
Când zurgălăii voștri de ducă se 'nălțară —
Colinele muntene păleau în șir pe cer,
Mijea ca o nălucă un munte grănicer.
Argintul viu în jghiaburi cursese cu susur.
Își poleiau toți plopul destinul lor obscur,
Și sate în lumina aceasta uimitoare,
Se vâruiau deodată ca pentr'o sărbătoare ...
Un han, din vreme 'n vreme, cu strașina în lună,
Visa că Grigorescu pe pânză o să'l pună.
Se iconeau o clipă : hangița 'n rama ușii,
Pe lângă focuri joase — ca umbre — cărăușii,
Și, desjugați, plăvanii greoi schimbați în piatră ...
Piereau apoi în zarva dulăilor ce latră.*

Prin ramuri revărsată încolo și încoace,
 Pe drumul mare, luna vă născosea băltoace
 Și vă stropsea trăsura cu picuri argintii...
 Dar voi, păstrând în suflet ruinele pustii,
 Și urmăriți de gândul trecutului unic
 Din câmpenescul farmec neculegând nimic,
 Vedeți numai ruine domnind voevodale...
 Și bolți în surpătură pe necioplite dale,
 Și tainițe zidite pe vremi de meșteri mari,
 Și clopote de-aramă turnate de-alămari,
 Și curți domnești cu turle, clopotniți, paraclis —
 Vă răsăreau vedenii în lună și în vis.
 Eri: stemele domniei — azi: un sălaș de stâne...
 Au înfruntat năvala urgiilor păgâne,
 Când buciumând străjerii chemau la metereze
 Tot ghioacă nestrujite în brațe pururi treze,
 Și'n piepturi tari, mândria de a muri Român.
 Azi unde sunt vitejii, când pietrele rămân
 Ca semne că aicea fu Scaunul și scutul?...

Târgoviște, adio! Te 'ntuneci cu trecutul.

Toți trei pe-aceeaș liră, cetate, 'ți cântă slova —
 Eliade-Rădulescu întâi, și tu, Cârlova,
 Rostirăți la porunca despotică de-a spune:
 «O, ziduri, residența vegherilor străbune...
 «O, ziduri întristate, o, monument slăvit...»
 Și iată că, pe gânduri, deodată ai șoptit,
 Alexandrescu, 'n mână cu fruntea ostenită
 «Culcat p'aste ruine, sub care adâncită
 E gloria străbună și umbra de eroi»...

Ș'aceeaș poezie se tânguia în voi.

La masă beam acumă ceai blond din samovar.
 De n'ar fi fost obrazul lor palid ca de var
 Și ochii de odată ca sticla, n'ai fi zis

Că și-au cernut țărâna prin cel din urmă vis.
 Erau atât de tineri că mă simțeam bătrân.
 Smerit sedeau ca'n strană. Am început să 'ngân
 Zărind prin geam tot câmpul sub lună revărsat:
 «Și apele dorm duse și morile au stat».
 Dar cum tăcea Eliade privindu-mă, tăcui.
 De versurile vieții să fie-așa sătui?
 Și lui Alexandrescu strigai cu glas ce bate:
 «A turnurilor umbre pe unde stau culcate,
 Spre țărmul din potrivă se'ntind, se prelungesc».
 Iar el, nedându-mi vreme nici stihul să-l sfârșesc,
 Mă întrebă de cine-i, căci nu gândise încă
 Puternica poemă cu rimele de stâncă,
 În care ritmic Oltul lovește ca un val...
 Și când i-am spus de cine-i — o, visul triumfal
 Ce-i străluci în ochii înfrigurați la vestea
 Că pentru veșnicie va scrie, el, acestea...

Dar noapte...

Nor pe ceruri...

Când se făcu lumină

Pieriseră cu umbra lăsându-și ceașca plină...
 Și buchisea iar luna pe raftul meu de cărți
 Prin tomuri brăcuite, prin stampe și prin hărți.

Donici.

Dar luna, vezi, cu ochii 'mpăinjeniți de somn,
 Lăsând în umbră steme și chipuri vechi de Domn
 Și praful să se cearnă pe hronic și ceaslov,
 În raza-i — ca 'ntr'o mână — luă cartea lui Krilov...
 «Nu vreau, ia seama, luno, azi versuri muscălești».

Un glas glumeț, de-afară strigă: «Te păcălești»!
 Și ușa o deschise larg Donici, dând cu palma,
 Și după el intrară, inghesuiți, de-avalma,
 La mine, ca 'ntr'o casă pe care-o calcă hoții,

Mugind, sbierând, lătrând și miorlând, cu toții,
 Târâș, pe brânci, în salturi, pe labe, sau în sbor,
 Puhoi grozav, ce crește din tindă 'n foișor
 Și greu se strânge 'n scară și'n sală se desface
 — Rămaseră afară doar «două poloboace» —
 Val viu de blăni și pene, cu ghiară, plisc sau colți,
 Strivindu-se de ziduri, lovindu-se de bolți —
 Pe mobile, pe scoarțe, ușor sau anevoe,
 Se revărsase Arca potopului lui Noe.

De groază înlemnisem și păru'mi sta măciucă,
 Privind la Rac, la Broască, la săltăreața Știucă,
 La Leul ce vânează, la Ursul din priseci,
 Cum Șoaricele iese cu un Guzgan din beci,
 Momița cum se strâmbă la chipu-i din oglindă,
 Cum Veverița, sprinten sărind din grindă 'n grindă,
 Pe scrinuri și pe mese răstoarnă toate cele,
 Și cum își taie sborul Liliac și Rândunele,
 Zăream doi Căini: o jăvră de casă și-un dulău,
 Vulturul și Paingul sosiți de pe Ceahlău,
 Pe stâlpul etajerii un Șarpe incrustat
 Cu ochii de rubine și trup de matostat,
 Și printre oi bârsane, doinind «oiță bâr»,
 Pe bățul păstoriei proptit: un Lup nazâr.
 Un Greier și-o Furnică pe-un șal zoreau cât pot;
 Râdea Bursucul, Vulpei «cu pușișor pe bot»;
 Măgarului, cu ișos cânta Privighetoarea;
 Și ca 'ntr'un bloc de stâncă sculptându-și nemișcarea,
 Un Elefant, de tronuri și de măriri sătul,
 Mai măsură vecia cu-al trompei lung pendul...

Neputincios, în jălțu-mi de spaimă sgribulit,
 Priveam cu desnădejde acest potop cumplit
 Și 'n gândul meu tot una de greu afuriseam
 Și fabula și luna ce iscodea la geam...
 «Ce vreți, cinstite fiare?» abia putui să 'ngân.
 Pe Donici dând deoparte, răspunse-un urs bătrân,

*O namilă cât ușa, cu șaptele-i cojoace,
Crescut în fund de codri și neștiind să joace.*

*«O, fiule, n'ai teamă, la tine mult n'om sta,
Căci, ori cât de bogată ar fi odaia ta
În colb de cărți uitate pe rafturi în șirag,
Un fagure de miere ne este mult mai drag,
Cules în zori, pe rouă, din guri de buturugi:
Un fagure din care lumina zilei sugi,
Pe când se 'nalță zornic prin ramuri, ca un nor,
Surorile albine în roi sbârnăitor...
Ori cât ar fi de moale, mătăsurii și covoare
Nu sunt ca iarba verde în răsărit de soare,
Când raza lui e-arcușul ce-atinge într'o doară
Pădurea ce răsună ca lemnul de vioară,
Când codrul tot tresare să-și scoale cântăreții...»*

*Noi am venit la tine să judecăm poezii.
Nu te 'ngrozi, căci fabuli—știu bine—n'ai scris încă;
De fabuliști ne plângem: obrazul ni-l mănâncă;
Găsiră, vezi, cu cale să ne prostească neamul.
Răbdarăm toate: lanțul și jugul greu și hamul —
Nu vrem să ne-altoiască cu sufletul lor mic,
Ne-au învățat brașoave și fapte de nimic;
Ne-au judecat pe semne cu proprie măsură,
Căci numai Omul minte, blesteamă, strică, fură,
Slugarnic cu cel tare și bici cu cel mai slab...
Ce inimă întrece pe-a calului arab?
Ce mână țese pânza mai fin ca un paing?
Credința unui câine nici sfinții n'o ating!
Și nu cunosc pe lume neveste sau fecioare
Să aibă ochii galeși ai bieteii căprioare...
Deși nu's «doctor» încă și n'am urmat vre-un curs,
Pe voi nu'mi schimb năravul și pielea mea de urs.
Nu vrem — poetul fie maestru cât de mare —
Să rădă toți ștrengarii din clasele primare*

De vorbele neghioabe ce ne șoptiți cu tâlc...

*Privi urât la Donici ce tot tăcuse mîlc,
Se scărpină la ceafă și mormăi 'nainte :*

*«Vezi, fiule, voi oameni, nu știți decât cuvinte.
Ca și copiii care prind fluturi vii pe pagini,
Le-ați țintuit în suflet cu sboruri de imagini
Și jocul lor de aripi nebun și ne'ntrerupt
V'ascunde noaptea, sfîntă ce doarme dedesupt.
Noi ascultăm — stăm zile la pîndă, nopți întregi,
Ca să culegem glasul ce tu nu-l înțelegeți;
Stăm, urmărind tăcerea ce vrea să nîl ascunză
Sub fiecare piatră, sub fiecare frunză.
Adulmecăm pădurea, poiana, iarba naltă,
Sămînța care crește și mușchiul ce tresaltă,
Și muntele ce 'naltă spre cer a lui spinări,
Și câmpul care fuge sporind din zări în zări.
Vezi, peștii ascultă apa și pasărilor vîntul,
Sobolii orbi, cum bate ca inima pămîntul...
Ființa noastră toată e-o vastă ascultare :
Urechea ne lărgeste fireștile hotare
Și ni le duce pînă în cap de univers...
Ce cată 'n van poezii subtili cu al lor vers
Cu ritmuri jucăușe și cîntec de silabe —
Găsește trupul nostru greoi în patru labe»...*

*Scurt se opri cu ochii holbați la luna plină,
Ce prelingea pe geamuri o miere de lumină,
Și ursu 'n două labe și cu priviri aprinse,
Spre galbena comoară tot botul își întinse.
Dar supărată, luna, făcându-se vâpae
Și măturînd cu raza'i întreaga mea odae,
Imi șterse ca fantasmă lighioanele lui Donici...
Ași potoli mânia și se-adânci în hronici.*

Ion Pillat

LITERATURĂ

— DIALOG TEATRAL —

Rhyanei.

El.—(scrie la birou).

Ea —(intrând pe ușa). Bună ziua... Te deranjez?

El.—(tresare, o privește o clipă). Ah !... (revenindu-și). De loc, de loc... intră.

Ea.—Pari mirat?

El.—Nu, nu!... dar vii așa de rar! (cu sinceră emoție) De câte ori vii la mine sunt emoționat fiindcă mă gândesc la acele anecdote istorice sau inchipuite, în cari un trubadur e vizitat pe neașteptate, în sărăcăcioasa lui mansardă, de vre-o regină capricioasă...

Ea —Oh! ce frază!... (scurt) nu sunt regină.

El.—Ai putea fi totuși... Ești majestoasă, rece...

Ea.—Ești prost!... și apoi odaia ta nu e mansardă... e o cameră luxoasă cu birou, divanuri, bibliotecă frumoasă.

El.—Frumoasă fiindcă îți plac cărțile dintr'însa...Scoate-ți pălăria.

Ea.—Nu, nu rămân... Sunt numai în trecere.

El.—O rază de soare între nori de plictiseală.

Ea.—(nervoasă). Plictiseala e pentru mine când vorbești așa... Incetează te rog.

El.—(voind să fie ironic). Oprește atunci un fizic să respire aer!

Ea.—Vrei să plec? (pauză; apropiindu-se de birou). Ce scriai?

El.—Revăd romanul.

Ea.—Scrii de mult la el?

El.—De totdeauna...

Ea.—E gata?

El.—Gata? Nu!... Nu-i găsesc sfârșitul. E un roman adevărat și deci imaginat. Aș voi să mă opresc la un sfârșit

cât mai ciudat, cât mat fictiv, și firește cu atât mai aproape de realitate.

Ea.—(curioasă) Nu cunosc nici o pagină din el?

El.—Nu cunoști?... Straniu!

Ea.—Vrei să-mi citești ceva?... Uite imi scot pălăria.

El.—Ești generoasă cum nu m'ai obișnuit să te cunosc. Dar nu-ți citesc, fiindcă îmbucătățit și-ar pierde tot efectul. Cine bea ceaiul cu lingurița?

Ea.—Găsește-i un sfârșit și termină-l.

El.—Sfârșitul!... vezi, simt o ciudată plăcere, amânându-l. Mi se pare că odată cu el ar trebui să smulg din mine, dacă nu tot sufletul dar cel puțin o fașie, cea mai curată, cea mai frumoasă, cea mai sinceră. Și asta doare! Un fumător când se decide să se lase de fumat, începe prin a rări numărul țigărilor; așa și eu, de mult m'am decis să termin romanul dar iată că mă lenevesc cu voință; abia de scriu o pagină pe zi, și fără să vreau sfârșitul întârzie...

Ea.—(trântindu-se pe divan) Titlu are?

El.—Da... Carnavalul!

Ea.—Și subiectul?

El.—Dragostea! (Ea face un gest) Da, ție nu-ți plac romanele de dragoste. Asta e însă romanul *meu* de dragoste... (pauză) Și subiectul e banal. Doi tineri se iubesc cu pasiune, cu credință, și mai presus de toate cu „tăcere”. Fiindcă amândoi dintr'un neînțeles sentiment de mândrie, de voluptate sau de încăpățănare, nu-și mărturisesc dragostea. Mi-a plăcut să fac o curioasă apropiere între sufletele eroilor mei și obișnuitele măști de carnaval. Iată explicația titlului!... Subt impestrițarea de culori, sub larma sgomotelor de răs și veselie, cine poate bănuî ce ascunde o mască de carnaval? Or, în imensul carnaval al vieții, eroii mei poartă pe suflet câte o mască, în vreme ce jocul lor reciproc e un șir neîntrerupt de atitudini intelectuale, de gesturi sufletești, unele caraghioase, altele dureroase, uneori triste, alte ori vesele, dar totdeauna false, cu înălțări de piscuri în gândire, cu înjosiri animale în intenții, în sfârșit, jocul lor voit e o adevărată mascaradă, o petrecere de carnaval fantastică, bolnavă, nefirească, colorată în jocuri de umbră și lumină...

Ea.—(râzând) Clinchete de spadă, și focuri de pistol?

El.—Așa e!... Nu știu... vor fi poate indispensabile, ca tot ce e banal.

Ea.—Pare a fi interesant.

El.—Pare, numai?... mai mult decât ți'nchipui!... Cunoști *Carnavalul* de Schumann? Toate capitolele romanului, corespund unui paragraf din Simfonia reumaticului Schumann.

Ea.—Suferea de reumatism?

El.—(râde) Reumatism sentimental.. (pauză) Eroul meu e Pierrot, e Arlequim, e Florestan, fiindcă rând pe rând, intruchipează aceste măști din vechea farsă italiană sau din obișnuitele carnavale...

Ea.—Și dânsa?

El.—Ea e Coquette, Chiarina, Estrela, Colombina și mai presus de toate Rhyana.

Ea.—E un nume indian?

El.—Dimpotrivă—un diminutiv.

Ea.—Și nu sări nici un moment muzical din toată partitura?

El.—Nu. Celelalte, punctate toate cu geniu, formează fiecare un Intermezzo.

E *«Valsul nobil»*, în ritmul căruia sufletele lor dansează încăpățănarea nemărturisitelor dorinți; e *«Promenada sentimentală»*, bémolizată în raze de lună; sunt acele faimoase *«Lettres dansantes»*, în cari scânteiază toată ironia, toată melancolia corespondenții lor sufletești; e *«Chopin»* arpeggiat și agitat ca o furtună, în care melodia susură precum o fântână își argintuește plânsul, îndurerată de nepăsarea cerului și a stelelor pe cari le oglindește totuși. Oh! și el oglindea în ochii lui nemărginirea dragostei, pe care dânsa se încăpățâna să nu i-o mărturisească... Cerul e departe de oglinda fântanei... Pricepi?

Ea.—(cu gravitate) Cu ce patimă vorbești?

El.—(continuă din ce în ce mai aprins) Și amândoi își bat joc unul de altul și de ei înșiși... Pe amândoi îi mână un sentiment de frică instinctivă; aceași care te oprește pe marginea unei prăpăstii să faci un pas mai mult... Atunci, firește, sunt numai gesturi scurte, abia schițate, înțepenite, frânte, așa cum uneori pe întuneric când auzi un zgomot sau o mobilă care troznește, un sentiment de frică îți paralizează respirația și mișcările, înțepenindu-te... Doar urechia, singură mai percepe simfonia tăcerii... Și sufletele lor, ele numai, își ascultau reciproc tăcerea iubirii... Înțelegi?

„Mais nul n'a voulu faire le premier pas“...

Ea.—„Voulant trop tomber ensemble à genoux!“.

El.—Văd că înțelegi... Și nu-ți zgârie nervii acest „voulant trop tomber ensemble“?... E de o încăpățănare așa de orgolioasă, așa de falsă, așa de voită... E literatură...

Ea.—Ți-e necaz?

El.—Firește!

Ea.—(râzând) Dar de vreme ce totul se petrece într'un roman, și încă un roman imaginat.

El.—Tocmai... Crezi tu, că literatura o întâlnești astăzi numai în romane? (pauză... brusc) De pildă, tu... ești o ființă reală, și cu toate astea, ce faci în viață alta, decât numai literatură?

Ea.—(nervoasă) Eu?... Ce rost am eu în discuția de față?... și apoi exagerezi ca-n totdeauna...

El.—Știi bine că nu exagerez. Ești toată un caleidoscop de aparențe, o copie fidelă a tuturor eroinelor din romanele ce citești.

Ea.—(râde silit) Oh! Oh!

El.—Nu râde—Mi-a plăcut să te copiez... Rhyana mea e o intelectuală, dar numai în aparență; Rhyana artificializează sentimentele, tocmai fiindcă le are prea firești, prea naturale, Rhyana e numai pasiune. Dar jocul ei e chibzuit ca al unui animal de pradă căruia îi place să-și atâțe victima și s'o amăgească, fiindcă e sigur de ea. Rhyana joacă teatru, dar cu multă circumspecție, de frică — o frică subconștientă — să nu se trădeze. Altfel și-ar călca mândria în picioare. Jocul ei e căptușit cu hipocrizie; e un burete îmbibat cu veninul răutății, din care stoarce la răstimpuri picătura ucigătoare. Pentru dânsa asta se cheamă: voluptate. Pentru mine: voința de a fi rea...

Ea.—Poți afirma unde sfârșește voluptatea și începe răutatea? Nu... Poate că sentimentul răutății—el însuși e o voluptate?

El.—Te aperi, fiindcă te recunoști în Rhyana. Dar, fie! îți dau dreptate... E o voluptate însă, care o face să sufere, fiindcă Rhyana iubește... Nu-i așa că-ți seamănă?

Ea.—Aproprierea e numai în imaginația ta.

El.—Și în realitate.

Ea.—Vrei să glumești?

El.—De loc. (cu oarecare violență) Și tu ești artificială... Nimic din ce faci nu e altău; totul e împrumutat, e trucat, e paștișă, fiindcă gesturile și atitudinile tale sunt în flagrantă contradicție cu sufletul și gândurile. La tine nimic nu-i sincer, e totul fals, aparent, voit, e literatură...

Ea.—(cu înfrigurare) Dar tu ai creat-o pe Rhyana cu imaginația, și ai creiat-o așa cum ai vrut pentru că desfășurarea logică a evenimentelor, intriga și conflictul sufleteșc

al romanului, o cer. Ai creat-o pe Rhyana ciudată și ne-firească, fiindcă ea nu cedează...

El.—De unde știi? Am s'o fac să cedeze...

Ea.—Oh! de ce?... (aproape sincer) Rhyana nu trebuie să cedeze...

El.—Nu trebuie? Vezi, e strigătul inimei; nu trebuie, fiindcă în locul ei ai face la fel.

Ea.—Iar eu?... ești încăpățânat.

El.—Atunci pentru ce să nu cedeze de vreme ce-l iubește? Rhyana, în fond, e cinstită ca și tine. Sufletul ei e ca o apă limpede peste care plutește un covor verde de mușchi. Dacă verdeața la o parte și vei privi până în fundul apei.

Ea.—(enervată) Dar de ce să nu cedeze eroul tău? de ce să nu mărturisească el?

El.—Cine îți spune că el nu mărturisește?... Eu dovedesc tocmai că în iubire există și o altă sinceritate: a tăcerii. Teama de ridicol e grozavă: Sunt clipe în cari îți dai seama că orice mărturisire prin vorbe, ori cât de sinceră ar fi ea, e imposibilă. Atunci pentruca să nu treci drept caraghios în ochii ființelor iubite, ca să nu vezi cum adevăratele afecțiuni se schimbă în milă, sau compătimire, preferi să'năbuși în tine orice simțământ și renunți de-a mai încerca să bălbâi realitatea sufletului... Așa și cu eroul romanului meu.

Ea.—(ca dintr'o altă lume) Eroul tău e un voluptuos!...

El.—Găsești? Ah! cum într'o singură vorbă îți înflorește sufletul!... Nu, nu e un voluptos! E un laș, dacă mândria de-a iubi în tăcere, poate fi numită lașitate. Sunt oameni al căror suflet contrazice obișnuita banalitate, a mărturisitor de dragoste, așa cum le înțelege toată lumea.

Ea.—Și foarte bine fac!

El.—Atunci, pentru ce vrei să mărturisească el? Crezi că o declarație de iubire trebuie mărturisită numai decât prin vorbe? Un gest, o timiditate, o falsitate în glas, o privire, sau chiar o indiferență dictată de mândrie, nu sunt de-o mie de ori mai elocvente decât orice altă dovadă palpabilă?

Ea.—Ai dreptate... Dar ai creiat-o pe Rhyana ta, după chipul și asemănarea lui.

El.—Să-l înțeleagă atunci! Sinceritatea lui e sobră în gesturi, timidă în expansiuni, înăbușită în durere. Dar tu nu cunoști sinceritatea tăcerii și nu bănuiești că sunt oameni cari poartă grămezi de tăcere în sufletul lor, ca un pământ ce ascunde aur!

Ea.—E frumos ce spui, dar mi-e ciudă când te aud vorbind astfel de voi, ca și când noi femeile n'am purta în suflet aceleași sentimente.

El.—Voi femeile! Sunteți un lux inutil pe care și l-a permis Dumnezeu într'un moment de lubrică și vicioasă senilitate. Voi trăiți în funcție de sex, și atâta tot!

Ea.—Eti un monstru.

El.—Și tu un inger!

Ea.—Dar n'au și ele un suflet?

El.—(cu amărăciune) Uneori... E sufletul lor, câteodată, o poemă cu nuanțe de-o rară delicateță, cu subtilități fine, cu dantelări de sentimente și frivolități trecătoare... Nimic însă din tot ce e mare și etern! Sufletul femeilor, îl asemăn cu o lampă de petrol, demodată. Lumina i-e dulce, aurită, intimă, dar dacă nu iei seama, fitilul crește și lampa fumegă...

Ea.—Înțeleg, are nevoie de un păzitor, ca să nu fumege?

El.—Firește! Dealminteri, o lampă care arde luminând o odaie goală, pustie, ce rost are? Pe cine luminează?... (pauză; brusc) Rhyana cedează,—asta e sfârșitul...

Ea.—(cu necaz) E idiot și banal!

El.—Se poate?... Dar așa vrea iubirea...

Ea.—Mă desguști!... Mereu acelaș cântec.

El.—Mereu, mereu, fiindcă e etern, fiindcă e înțelesul și rațiunea de-a fi a omenirii întregi, fiindcă e însăși viața... Înțelegi că...

Ea.—...Înțeleg că faci din Rhyana ta o păpușă.

El.—Care te supără pentrucă te recunoști într'însa.

Ea.—Te înșeli... eu în locul ei n'aș ceda.

El.—(isbucnind) Vezi?... Știam eu!... Știam, eu bine.

Ea.—Știi ce? Mai întâi confunzi realitatea cu fantezia... În sufletul Rhyanei se dă o luptă. E lupta între frică și curaj, între certitudine și îndoială, între tristeță și speranță, între lumină și întuneric, între viață și moarte... Gândurile îi falșăie ca niște steaguri zdrăntuite de gloanțele împrejuriarilor peste armata sentimentelor ei ce fug în dezordine...

El.—O armată fugărită, în dezordine, se predă!

Ea.—Știu ce vrei... Vrei ca'n romanele ieftine, eroina să sfârșească mărturisindu-și dragostea?

El.—(tremurând) Poate!

Ea.—(scurt) Nu!... Mi-ași jertfi viața mai de grabă, dar nu mi-ași călca mândria, (oprindu-se... apoi) dacă ași fi în locul ei!

El.—Te urăsc!...

Ea.—De ce?

El.—(apucând-o de mână)—Fiindcă mă exasperează precătoră ta... (Ea face gest simulat de uimire) *El* dal... Degeaba te miri... Știu bine că mă înțelegi... Nu vezi că mă înbușește calmul aparent cu care te încâpățânezi să treci prin viață, înbușind în tine tinerețea, entuziasmul, violența; sugrumând tot ce-i frumos, tot ce ar trebui să țâșnească din ființa ta, impetuos și strălucitor ca o fantană arteziană, viața și înțelepciunea firii.
Ea.—(fremătând)—Vorbe!...
El.—Nu vorbe, nu!... Iubire!
Ea.—Ah! lasă-mă, mă strângi prea tare... Mă doare.
El.—Dar pe mine!... Nu mă doare crezi, când te privești și înțeleg farsa oribilă, desguștătoare, cinică, prin care vrei să desmînți, tu, natura și legile eterne ce-o conduc?... Pentru ce nu vrei să fii femece...
Ea.—(răde silit) Hai! Hai! Nu-ți mai place varietatea de nuanțe și capriciozitatea atitudinilor mele sufletești!... Auzi, auzi!... Tu care fugai după originalitate!
El.—Oh! dar tocmai asta mă face să sufăr și mă ucide, că vrei să fii originală și reușești să fii perversă; vrei să fii simplă și nu ești decât o păpușă rea și egoistă, inzonată cu sentimente nefirești, vite!
Ea.—*El* dal *El* dal Așa e!... Ai dreptate!... ai dreptate!... mă cunoști... Sunt așa!... mai susții acum că Rhiana, închipită de fantezia ta trandafirică, imi seamănă? Haida-de! Rhiana ta e o biată femeie ca toate femeile... Mi-e mila de ea!
El.—Iaci, taci!... (o privește uluit) Vino-ți în fire! mă înbușești! (cade pe un divan acoperindu-și fața în palme. Ea îl privește cu compasiune, se apropie de el și îl mângâie pe păr).
Ea.—De ce te frământă când mă cunoști așa de bine! Eu as vrea să te înțeleg, as vrea să cred că tîne, dar nu pot... Dece să ne certăm pentrucă fiecare avem (pauză mică) alte concepții literare?... (cu însinuare calmă). Părerea mea e alta... *El* cred că așa cum ai înțeles-o tu pe Rhiana—și văd că ai înțeles-o bine—ea nu poate să-l iubească... (el face un gest) nu protestă! Lasă-mă să stăresc... Rhiana nu poate să-l iubească, sau nu vrea și e tot una!... Rhiana e prea mândră, prea liberă cu gândul și cu sufletul, ca să nu se simtă jignită în amorul ei propriu de superioritatea lui... Dimpotrivă, Rhiana caută mai de grabă sămănța unui sentiment de ură care să încolicească în sufletul ei, motivând astfel încâpățanarea ei în fața bărbatului care n'a

știut s'o iubească, așa cum trebuie... Nu! pentrucă a făcut dintr'nsa o păpușă, zmulgându-i viața ce palpita sănătoasă și nealterată în ființa ei, ca să i-o înlocuiască cu o alta falsă, hipocrită, senzuală, exaltată ca niște vapori pestilențiali din noroiul celor mai otrăvitoare scrieri și romane, pe cari i le-a pus, voit, la îndemână...

El.—(după o pauză) M'am gândit la asta... Așa ar fi, dacă ea n'ar fi înțeles că prin gestul acesta, el a voit s'o apropie, s'o facă să-i priceapă iubirea, dându-i să citească filele cărților din cari se înălța întreg sufletul lui pe care i-l închinase...

Ea.—(cu o emoție crescândă) Chiar de ar fi cum spui, gândește-te, ai creat-o pe Rhyana prea mândră, prea mult ambițioasă și intelectuală, ca să nu se simtă rănită de victoria lui, și să-i cadă în brațe mărturisindu-i că-l... (se oprește).

El.—(repede)... că-l iubește?

Ea.—(dă afirmativ din cap).

El.—Vezi, ți-e frică să rostești cuvântul acesta fiindcă și tu ești convinsă că-l iubește.

Ea.—Poate...

El.—Ei bine!... Atunci sfârșitul romanului e ăsta... Ea cedează! Il presimt...

Ea.—(hotărâtă, rece) Nu!... Tu presimți, și eu sunt sigură... Nu!... Ai să te convingi, de altminteri, că e mai bine cum spun eu, deși poate nu e logic... Nu cedează, fiindcă Rhyana îl iubește cu o voluptate...

El.—... Rea.

Ea.—Rea!... ai dreptate, rea fiindcă suferințele și șovăelile lui dospesc și fac să-i crească iubirea, așa cum drojdia dospește pâinea...

El.—Numai atât...

Ea.—Ba nu!... O și chinuesc în acelaș timp.

El.—Și amândoi suferă!... dar până când?

Ea.—Până la sfârșit.

El.—Și sfârșitul?

Ea.—(aprinzând o țigare, pentru a-și da o oarecare conținută).

El.—(nerăbdător) Sfârșitul?

Ea.—(privindu-l) Se omoară el!

El.—(îngrozit) Se omoară...

Ea.—(țintindu-l cu ochii) Se omoară, el!

El.—(aiurit) Oh!... ești crudă!

Ea.—(calmă) Ți-e milă de cititori.

El.—(neînțelegând) De cititori?...

Ea.—E o lovitură frumoasă... Romanul tău ar câștiga...

El.—(revenindu-și) Romanul! Ah!... Ai dreptate!...

Ea.—Firește!...

El.—De ce te prefaci... De ce nu vrei să înțelegi, că...

Ea.—(scurt) Să înțeleg ce?

El.—(respirând greu) că se iubesc amândoi deopotrivă...

Ea.—Înțeleg, înțeleg... Maska însă nu trebuie să cadă! În carnaval măștile petrec împreună, și nu se cunosc. În zorii zilei, se despart, obosește de petrecere, și cel mult se bănuiesc numai... Oh! tu de ce nu vrei să înțelegi voluptatea jocului! (râde).

El.—(cu gândul aiurea) Gestul e laș!... să renunți cu atâta ușurință la viață, fiindcă te învinge o femeie?...

Ea.—Laș?... Oh! de ce? «Fiecare sinucidere e un poem sublim de melancolie» spunea nu știu care autor... Nu găsești că e minunată gândirea lui? Câtă desnădejde trebuie să fi încercat un om, și ce dureros trebuie să-l fi prăbușit împrejurările, ca să aibă curajul să se omoare. E curajul de-a pleca singur din viață, care, ori cât de meschină și de rea ar fi, tot e frumoasă și dulce de trăit... E o măreție atât de dureroasă în gestul sinuciderii, încât numai două feluri de oameni sunt capabili să-l facă: nebunii și înțelepții.

El.—Eroul meu e un nebun?

Ea.—(râzând) De ce n'ar fi un înțelept? (se ridică oboșită, se îndreaptă spre bibliotecă. În timpul asta el trage sertarul biuroului din care scoate un revolver. Ea cu spatele la el, lângă fereastră, foiletează o carte) Frumos l'ai legat...

El.—(jucându-se cu revolverul, fără să fie văzut) Laforge?... Un sentimental incorigibil...

Ea.—Un Pierrot cu lacrimi în suflet, cu zâmbete pe buze...

El.—(cu dispreț) Un idiot (pauză mică). Ii cunoști versurile?

«Ah! que ne suis-je tombé a tes genoux!

«Ah! que n'a tu défailli à mes genoux?

«J'eusse été le modèle des époux

«Comme le frou frou de ta robe est le modèle des
[frou frou]

Ea.—(cu spatele mereu) Și nu îți plac?

El.—Ba da!... Avea talent!... Ce zici? Dacă ar sfârși cu versurile astea eroul romanului meu, înainte de a face gestul „sublimei melancolii“?

Ea.—Bravo... original!...

El.—(râzând nervos) Găsești? Ha! Ha!... Nu e prea căutat?

Ea.—Literatură!

El.—... aplicată!

(Ea se întoarce și-l vede jucându-se cu revolverul).

Ea.—(izbucnește în râs) Ha! Ha! Ha!... va să zică realitate?

El.—(pune țeava revolverului în piept, și apăsând trăgaciul)—Fantezie! (se prăbușește... Ea, cu râsul înghețat pe buze, scoate un țipăt de pasăre rănită... Apoi îl privește așteptând să-l vadă ridicându-se... Clipele cad grele...)

Ea.—(înăbușit) Ah! Ce-ai făcut?... (se apropie) E o glumă?... Ridică-te... (Îl pipăie și se umple de sânge) Oh!... e adevărat!... (cu putere) Te-am mințit... (aplecându-se, îl zguduie și îi țipă înspăimântată 'n urechi) Te-am mințit... (cu durere și pasiune) Te iubesc!... Știi că te iubesc!... Nu vreau să mori pentru mine... Nu vreau! Te-am mințit!... Răspunde-mi... ești al meu!

El.—(stins) Pentru totdeauna!

Ea.—(sughitând de plâns) Iubirea mea!

El.—E frumos, nu? De ce îți smulgi masca... Petrecerea continuă... Oh! strici tot efectul sfârșitului...

Ea.—Nebunesc... Pentru ce ai făcut asta, pentru ce? Știi cât te iubesc.

El.—(greu) Pentru că și eu...

Ea.—(sorbindu-i vorbele) și tu...

El.—(zâmbind) voiam să fiu original.

Ea.—Ah! ești cinic.

El.—Ești bună... (schimonosindu-se) Oh! oh! oh!

Ea.—Te doare?

El.—(ducând mâna pe inimă) mult... mult de tot...

Ea.—Viata mea!... Suferi?... Suferi?...

El.—Mai puțin de cât ți-ar place...

Ea.—(isbucnind în plus) Oh! acoperindu-l cu trupul ei plânge cu desnădejde).

El.—(cu o ultimă efortare) Ce faci? plângi?... Lacrimile îți roșesc obrazul... Sunt corosive... Obrazul tău, dulce, ca lumina lunii! Nu plânge... e banal!... fii cochetă!

Ea.—Te iubeam... Te iubeam...

El.—(în agonie ultimă) Știu, știu... dragoste... literatură... etcetera... (moare).

Ea.—(plânge teatral).

Theodor Solacolu

ÎN SÂRMELE GHIMPATE

Muri în lazaret.

*Muri în lazaret Pioară
Și mergem să-l înmormântăm.*

*E Primăvară!...
E 'ntâia oară
Când plecăm
Din temnița în care un an am stat închiși.
Un mort e-acum prilejul de-a fi 'n oraș trimiși
O, Primăvară,
Te urmăim!...*

*Da, l'am văzut odată, vorbea cu vocea stinsă.
Pe-obrazul lui subțire o lacrimă prelinsă
Se furișase. Presimțea?
In jurul nostru Rușii de frig se sgribuleau
Și buzele huleau
Și ceasul iernii asfințea.*

*Dar azi Prier
In insula aceasta a răzbătut prin ger
Și spre-a-i serba sositul triumfal
Și spre-a ne da lumina de zări ne'ncătușate:
Un pic de libertate din larga libertate. —
Departe într'un spital
Pioară
Cu slova lui pioasă și nume de vioară,
A trebuit să moară.*

*Podarii trag otgonul...
Pe valul băcător,
Prin vânt șuerător
Se-apropie pontonul
Legat și plutitor.*

*Pornim pe cântătoare și zbuciumate ape
Și, Stralsund, silueta ți-o văd mai de aproape.*

*— Prin ce ochian de sticlă, prin ce ochi de copil,
Din care amintire cu relief puternic
Apari, săpat în piatră pe marea de beril,
Oraș—ce'mi dai fiorul dezlănțuirii și-l
Strecori cu-atâta artă în traiul meu nemernic ?
In limpedele aer, curat ca după ploaie,
Mai roșie se 'naltă cazarma sângerie,
Săgeata catedralei împunge mai vioaie
Văzduhul; lămurite de-un cer ce le despoaie,
In șir stau albe case pe-un țărm de feerie.*

*In larga panoramă catargele stau spuză
In amușite docuri, dar cubicul siloz
E gol de sigur... Nimeni nu stă să mai auză
Sirena depărtării. In portul de ceruză
Adoarme cea din urmă visare de matroz.*

*Spre țărmuri pluta noastră se trage fără cârmă
Pe funia făcută din cânepă și sârmă.*

*Pescărușii albi cu țipăt pliscuesc pe mâlu 'ntins
Ca pe-un ipsos lins de valuri, lipicios și neatins.*

*Verde-negru când în clipot, când în șopot ascuțit
Pleacă valul lin să tae cerul larg ca un cuțit.*

*Și o lotcă albă lunecă pe cipcitul mării
Legănată 'n sărbătoarea libertății și a zării.*

*Podarii trag otgonul
Și valul jucător
Și vântul curgător
'Și-ngână 'n ison zvonul
Pe podul plutitor.*

*O, moara lui Ruysdael din pânze olondeze
— Colo, ca inima în partea stângă —
Tăindu-și umbra 'naltă, romantică, semeață
Cu negrele-i speteze
Pe cerul nou și neted, — alături de viață...*

*O, moara nemîșcată, în calea mea drumeață
Colo, în partea stîngă...*

*Molcom pluta noastră lunecă pe cîpciitul mării
Legănata 'n sărbătoarea libertății și a zării.*

*Trecutul trai de-asupra mea tremură trezit,
S'au spart în zări aevea visările de rob,
Cu ochiul dus în gene, de orizont mă reazim
De-un orizont cu pierderi întinse și cu lăciu, —
Și trag în piept cu poftă din aerul marin,
Un aer cu mireasmă de alge și de sare:
Întinerit și proaspăt, fluid și sănătos, —
Și un surâs de ghiață îmi răcorește dinții.*

*Pe țărmul mării Negre reci și cântărețe
Mi-am început — nu pot s'o uit — copilăria:
Cântarea mea de leagăn fost-a vijelia
Și m'am jucat cu valurile săltărețe.*

*Tot ce mi s'a sădit în piept odinioară
Începe învelișul vremilor să-l frângă
Și'n jurul meu, deasupra mea iar se strîngă
Precum încep pe unda verde și amară
În roate albe pescărușii să se plîngă...*

*Se'mpodobea pe-atuncea viața cu mirarea
Lucea pe brațu-mi rumenit în soare, sarea,
O, dimineață! O, argintul meu din glas,
Tu spumă albă, voi meduze de atlas, —
Și până 'n zări departe: marea, marea, marea!...*

Horia Furtuna

Aprilie 1918. În captivitate. Insula de nisip Dänholm din Mar Baltică în fața orașului Stralsund.

SCRISOARE DIN TAHITI

Papeete, 10 Octombrie 1919.

Deschide-ți atlasul și caută în imensitatea Pacificului, la 17° sub Ecuator, un punct abia perceptibil, însemnat „Tahiti”. Ei, bine! de-aici, din această insulă depărtată și fermecătoare, îți scrie prietena ta vagabondă. Cine ar fi spus că, părăsind Iașii, într-o zi, mă voi trezi pe coastele Oceaniei? Oricum, soarta ne păstrează surprize stranii.

Sunt trei săptămâni de când am debarcat la Papeete — portul și orașul unic al insulei Tahiti — după 14 zile de călătorie pe apă. Plecasem din San Francisco. Pacificul, contrazicându-și numele, n'a fost de loc pacific, și corabia noastră, nu prea mare, ne-a legănat violent în toate sensurile. Totuși nu m'am îmbolnăvit, ceeace mi se 'ntâmplă pentru prima oară în peregrinările mele marine. Societatea de pe bord era plăcută și interesantă, fiind compusă în bună parte din ofițeri neo-zelandezi și australieni și din doamne dela „Crucea Roșie”. Mai era, de asemenea, o colonie franceză alcătuită din episcopul din Tahiti, un înalt funcționar la posesiunile franceze din Oceania, un turist, pornit, ca și mine, în căutarea necunoscutului și o tânără pereche, cu care m'am împrietenit cald, al căreia soț venea să ia conducerea unei însemnate plantațiuni de cocotieri. Cu toții s'au purtat fermecător față de mine, m'au primit ca pe-o vrednică aliată și m'au invitat de îndată la masa lor. Să ascuți vorbindu-se franțuzește, mi s'a părut ca o muzică frumoasă și am încercat iluziunea dulce că mă aflu mai puțin departe de țară. Viața, în timpul unei lungi călătorii pe apă, este mai ales monotonă. Zilele se urmează, una fiind mereu asemeni celeilalte. Cea mai mare parte din vreme este ocupată de prânzuri și de numeroase colacțiuni; restul îl petreci în contemplarea infinitului apei ce scaldă depărtările zărilor. În afară de stolurile de pești sburători de o culoare albă ca laptele, cari se avântă cam până la un metru deasupra valurilor, n'am mai întâlnit nici

o altă viețuitoare. Către Ecuator sbuciumul mării deveni furios: torente largi de ploaie răcoriră puțin aerul ce ajunsese greu ca plumbul; mai ales nopțile deveniseră de nesuferit în cabine.

Ni se vestise, pentru a 12-a zi de călătorie apariția celei dintâi insule de corali. E o senzație într'adevăr unică, aceea de a zări din nou pământul, după ce o vreme, te înstrăinaseși de el. Disdediminează se desenă în zare o linie cenușie, apoi, încet-încet, conturul insulei se lămuri. Era un atol, adică o insulă de formațiune coraliferă. Pământul era la nivelul apei și cocotierii păreau că răsar deadreptul din valuri. Marea era albastră ca peruzeaua, iar ici-colo se iveau din apă fâșii de coral alb, întocmai ca o bordură subțire. Spre centrul insulei se vedea laguna—mare interioară de o culoare verzuie. Era un tablou de neuitat, dintre cele mai frumoase ce văzusem. Cum îl lăsai în urmă îmi pusei întrebarea de n'a fost cumva doar un miraj.

Ajunșând la Papeete, m'am instalat cu perechea amintită mai sus în aceeași locuință. Doamna suferise grozav din pricina mării și simțea nevoia câtorva zile de odihnă, înainte de a continua călătoria spre insula lor, la 244 klm. de aci. Orașul nu e tocmai mare; numără cam la 5000 de locuitori și se întinde dealungul Oceanului pe fondul munților din spate. Locuințele sunt acele mici „bungalow“ foarte primitive, împodobite de o verandă cu grilaj, care le imprumută un aer oriental. Ele sunt împresurate de grădini în care cresc bananele, arborul-pâine, arborul *mangul* și par immormântate deabinele într'o mare de flori și de verdeată. Pentru modesta sumă de 5 fr. pe zi, suntem stăpânii exclusivi ai unei case întregi; de menaj ne îngrijim noi trei, fiindcă indigenii n'au slăbiciunea servitului. Lumea e foarte matinală la Papeete: se deșteaptă înaintea soarelui. La ora 5, când de-abea se crapă de ziuă, tot orașul e la târg. E o întâlnire generală acolo, fiind singurul loc și singura vreme când se poate face aprovizionarea. Perindarea trecătorilor prilejuește un spectacol plăcut; e un amestec de indigeni, de Chinezi și de Europeni. Femeile *Maoris*, cari trec drept cele mai frumoase de pe lume (e o părere pe care nu mi-o însușesc) se îmbracă cu un larg capot alb; își inoadă părul la spate și poartă niște pălării împletite de mâna lor din foi de *pandanus*. După ureche își prind întotdeauna o floare și, de obicei, cîrculă cu picioarele goale chiar pe bicicletă, care, aci, este încă la modă. Târ-

gul e foarte pitoresc; mai ales colțul în care se vinde peștele e de o rară bogăție de culori. Găsești toate nuanțele: tonuri de verde de smarald, de albastru de peruză, tonuri de roșu și de galben punctat cu negru. Fructele, de asemeni, nu sunt cele dela noi; găsești fructe exotice cu nume bizare ca: *papaya*, *goyava*, *manga* și în fine veșnica banană. Climatul este delicios; e o căldură uniformă, foarte suportabilă, care pentru mine e o voluptate. Noptile sunt de o neasemuită frumusețe, cu cerul acesta nou, mai strălucitor și mai bogat constelat decât al nostru și cu *Crucea Sudului*—mai luminoasă decât *Carul-mare* dela noi. Zilnic facem lungi plimbări prin văile interioare, unde vegetația este minunată. Este veritabila *junglă* tropicală, o împletitură de cocotieri, de bananieri, de portocali, cu feregi aborescente și cu liane. Aerul este îmbibat cu mireasma *frangipanei* și *antiare-ei*, floare originară din Tahiti, puternic aromată. În văile acestea tăcerea este adâncă; nici o pasăre nu se vede sburând; doar din când în când se alintă prin aer fluturi mari negri.

Vairao, 24 Octomvrie.

Reiau această scrisoare la 100 km. de Papeete, unde am venit să gust, în toată puritatea ei, culoarea locală. Iată-mă într-o căsuță de bambus cu acoperiș de foi de *pandanus*, chiar pe țărmul Oceanului. Deoparte, pădurea de cocotieri se cufundă în mare; de cealaltă o miniatură de insulă de corali de un alb pur se ivește la suprafața apei: Stăpânul locuinței mele e un domn cu pielea bronzată care n'are, drept vestmânt, decât un fel de brâu roșu cu care și-a încins mijlocul. Este șeful districtului și-l chiamă Fatimai. Femeia lui e D-na Amaura. În fiecare dimineață ea-mi împletește câte-o cunună de iasomie sau de *tiare*, pe care mi-o așează pe păr, după obiceiul locului. Am deprins să-i spun „nahə-naha, mararu“, adică: „e foarte frumos, mulțumesc“. Mă hrănesc cu mâncările bucătăriei tahitiane, pregătite în cuptoare indigene, pe pietre arse până la alb, ca pe vremurile preistorice. Menu-ul se compune din pește, banane sălbatece și din *tarro*, speță de legumă făinoasă aducând pe departe la gust cu cartoful nostru. Totul se udă cu lapte de *veo* care este excelent, mai ales în cafea.

Seara, bărbații pornesc la pescuit: ei trec în pirogă, ți-

nând într'o mână o torță aprinsă și în cealaltă o lance cu care țintesc peștele. Toată marea e luminată de un licăr roșu: e o priveliște foarte impresionantă. Decorul este așa de fantastic încât mă întreb adesea dacă nu-i un vis și dacă aceea care se află în această stranie țară e chiar Marinetta ce se plimba mai deunăzi pe străzile Iașului...

Mă gândesc adese la ce s'o fi petrecând de cealaltă parte a pământului, la voi. Aci trăiești ca într'un fel de Nirvana, înstrăinat de viață. Nu există jurnal local, iar curierul din America și Australia nu trece decât la 32—35 de zile odată, aducându-ne noutăți... învechite. Uneori am impresia că locuiesc o altă planetă...

Alături, Fatimă și Amaura se găsesc de culcare; fiindcă de ei nu mă desparte decât un perete *à-jour* de bambus și fiindcă nu vreau să le împiedec somnul, sunt nevoită să-mi sting lampa și să mă culc și eu, cu gândul dus, totuși, departe, spre țară și spre voi...

Marinetta Stănculeanu

VIS RĂTĂCIT

*Codri de 'ntuneric auie 'mprejur.
Unde e, lumină, licărul tău pur?
Vaiete de buhnă în adâncuri sună,
Verzi și ageri ochi de haită căpcăună
Mă țintesc din noapte: suliți otrăvite.
Mlaștina flămândă pasul mi-l înghite.
Vreau să prind, orbiș, un razim, dar domoală
Mâna mi-amorțește 'n besna grea, de smoală;
Vreau să fug: șerpi — landră — îmi înoadă glesna;
Vreau să strig, dar gura mi-o astupă besna ...
Codri de 'ntuneric auie 'mprejur —*

Unde, unde-i, Doamne, zarea de azur?

Nichifor Crainic

ISMAIL ȘI TURNAVITU

Ismail este compus din ochi, favoriți și rochie și se găsește astăzi cu foarte mare greutate.

Înainte vreme creștea și în Grădina Botanică, iar mai târziu, grație progresului științei moderne, s'a reușit să se fabrice unul pe cale chimică, prin sinteză.

Ismail nu umblă niciodată singur. Poate fi găsit însă pe la ora 5½ dimineța, rătăcind în zig-zag pe strada Ario-noaiei, însoțit fiind de un viezure de care se află strâns legat cu odgon de vapor și pe care în timpul nopții îl mănâncă crud și viu, după ce mai întâi i-a rupt urechile și a stors pe el puțină lămaie... Alți viezuri mai cultivă Ismail în o pepinieră situată în fundul unei gropi din Dobrogea, unde îi întreține până ce au împlinit vârsta de 16 ani și au căpătat forme mai pline, când, la adăpost de orice răspundere penală, îi necinstește rând pe rând și fără pic de muștrare de cuget.

Cea mai mare parte din an, Ismail nu se știe unde locuiește. Se crede că stă conservat într'un borcan situat în podul locuinței iubitului său tată, un bătrân simpatic cu nasul tras la pressă și împrejmuț cu un mic gard de nuiete. Acesta, din prea multă dragoste părintească, se zice că îl ține astfel sechestrat pentru a-l feri de pișcăturile albinelor și de corupția moravurilor noastre electorale. Totuși Ismail reușește să scape de acolo câte trei luni pe an, în timpul iernii, când cea mai mare plăcere a lui este să se îmbrace cu o rochie de gală, făcută din ștofă de macat de pat cu flori mari cărămizii și apoi să se agațe de grinzi pe la diferite binale, în ziua când se serbează tencuital, cu scopul unic de a fi oferit de proprietar ca recompensă și împărțit

la lucrători... În acest mod speră el că va contribui într-o însemnată măsură la rezolvarea chestiunii muncitorești... Ismail primește și audiențe însă numai în vârful dealului de lângă pepiniera cu viezuri. Sute de solicitanți de posturi, ajutoare bănești și lemne, sunt mai întâi introduși sub un abat-jour enorm, unde sunt obligați să clocească fiecare câte 4 ouă. Sunt apoi suiți în câte un vagonet de gunoi de-al primăriei și cărați cu o iuțelă vertiginoasă până sus la Ismail, de către un prieten al acestuia, care îi servă și de salam, numit Turnavitu, personaj ciudat, care, în timpul ascensiunii, are urâtul obicei de a cere solicitanților să i se promită corespondență amoroasă, contrar amenință cu răsturnarea.

Turnavitu nu a fost multă vreme decât un simplu ventilator pe la diferite cafenele murdare, grecești, de pe strada Covaci și Gabroveni. Nemaiputând suporta mirosul ce era silit să aspire acolo, Turnavitu făcu mai multă vreme politică și reuși astfel să fie numit ventilator de Stat, anume la bucătăria postului de pompieri «Radu-Vodă».

La o serată dansantă făcu cunoștința lui Ismail. Expunându-i acestuia mizera situație în care a ajuns din cauza atâtor invărtituri, Ismail, inimă caritabilă, îl luă sub protecțiunea sa. I se promise să i se servească de îndată câte 50 de bani pe zi și tain, cu singura obligațiune pentru Turnavitu de a-i servi de șambelan la viezuri; asemenea, să-i iasă înainte, în fiecare dimineață pe strada Arionoaiei și prefăcându-se că nu-l observă, să calce viezurile pe coadă spre a-i cere apoi mii de scuze pentru neatenție, iar pe Ismail să-l măgulească pe rochie cu un pământ muiat în ulei de rapiță, urându-i prosperitate și fericire...

Tot spre a place bunului său prieten și protector, Turnavitu ia odată pe an formă de bidon, iar dacă este umplut cu gaz până sus, întreprinde o călătorie îndepărtată, de obicei la insulele Majorca și Minorca; mai toate aceste călătorii se compun din dus, din spânzurarea unei șopârle de clanța ușii Căpităniei portului și apoi, reîntoarcerea în patrie...

În una din aceste călătorii, Turnavitu, contractând un guturaiu nesuferit, molipsi la înapoiere, în așa hal pe toți viezurii, încât, din cauza deselor lor strănuturi, Ismail nu îi mai putea avea la discreție ori cum. Fu imediat concediat din serviciu.

Fire afară din cale sensibilă și neputând suporta o atare umilintă, desperat, Turnavitu își puse atunci în aplicare funestul plan al sinuciderii după ce avu însă mai întâi grijă să își scoată cei patru dinți canini din gură...

Înainte de moarte se răzbună grozav pe Ismail, căci punând să i se fure acestuia toate rochile, cu gaz dintr'ânsul le dădu foc pe un maidan. Redus astfel la mizerabila situație de a rămâne compus numai din ochi și favorit, Ismail, abia mai avu puterea să se târască până la marginea pepinierei cu viezuri; acolo căzu el în stare de decrepitudine și în această stare a rămas și până în ziua de azi...

Urmuz.

ARMENIA LITERARĂ

Un colaborator armenesc al revistei Băncii Crisoveleni *Vremea Nouă*, Garabêt Ciomac, face în ajunul Paștilor românești o profesiune de credințe literare, care nu puțin aduc aminte predilecțiile eroicului său neam pentru fructele unui efort uman particular și preferințe, ridicate de înțelepciunea populară, până la rangul de gust și de estetică națională.

Pentru stupiditatea sentențioasă din articolul său, autorul trebuie, din motive clinice, cu blândețe trecut cu vederea, numitul Garabet Ciomac fiind născut gușat exophtalmic, cu alte cuvinte gușat boșat. Bolnavii acestui gen de suferință, grăiește patologia, prezintă un tremur, mai ales la membrele superioare, sunt iritabili, persecutați, halucinați stau locului cu greutate, din pricina unei mâncărimi și fierbințeli generale.

Tratament: Bășică cu ghiață pe gușă. Uitarea învățului cititului, care la crețini se confundă cu facultatea de-a scri românește și derivă în necesitatea irizistibilă de-a imita.

Evoluție: Deces prin înăbușire, datorit ferocității indomptabilei neputințe. — T. A.

DECEBAL

— Tăinuirea comorilor —

*Cu fruntea 'mpovărată de gândurile morții
Trecea furiș prin noapte spătosul rege dac...
Destinul lui svârlise greșit, cu stânga, sorții.*

*În fund, ca o făclie aprinsă 'ntr'un cerdac,
Pe zăriștea de piscuri se înfipsea luna
Privind, incremenită, cum regele ortac*

*Se duce pe coclauri săși tăinue cununa!
O mână de prieteni și-un pâlț de slujitori
Purtau comoara celui învins pe totdeauna*

*Și vechile odoare, ca stelele în nori,
De-a latul năvălirii tânșiau închise 'n lacre;
Se 'ncovoia spinarea atâtor purtători*

*Sub târgile cu aur, argint și scule sacre...
Ardeau departe 'n șesuri cetățile de vii,
Veniau pe vânt talazuri de fum și neguri acre*

*Cu bucium surd de lagăr, nechez de bidivii...
...Și cum călca 'n hârtoape, din fruntea lui plecată
I-alunecase stema în mâinile-i pustii*

*Mai grea decât o stâncă diu munte despicață...
Purta doar însuși leșul rostogolitei țări
În palmele-i strivite, la groapa 'ntunecată!*

*Tăind pieziș costișa pe fire de cărări
Pășia domol tăcutul alai de 'nmormântare
Și schiopăta eroul ștergându-se în zări,*

*Nevolnic ca o biată străină arătare.
 Și cum din spate luna-l bătea necontenit
 Doar umbra-i la picioare mai rămăsese mare,*

*Lungită peste malul spânatec și teșit...
 O umbră uriașă ce dăinue și-acuma,
 Svârlindu-și speriosul contur neliniștit*

*Incoace peste veacuri, parc'a 'n crustat-o huma.
 Târziu ieșiră 'n vaduri pe-o plavie de râu
 Ce se sbătea 'n zăgazuri învâlturându-și spuma,*

*Cu ape abătute și valuri puse 'n frâu.
 Acolo, în prundișul din albia secată,
 Subt aspra priveghere a negrului călâu,*

*Săpau în taină robii o hrubă larg căscată,
 Mormânt grozav asemeni unei adânci genuni
 În care să încapă o Patrie 'njunghiată...*

*.....A fost cumplită clipa când stema din străbuni,
 Simbolul mării Dacii s'a prăvălit din toartă
 Sunând a gol în fundul boltitei văgăuni...*

*S'a năzărit de-odată că 'nfrântul rege poartă
 În loc de cap o hârcă rânjită dureros,
 Pe care 'ntipărise sentința-i crunta soartă,*

*Iar mândrul cap cu plete ar fi sub stemă jos,
 Căci n'a putut s'o lase vădană nici în groapă.
 Ucișii robi țipară în urmă fioros...*

*Și iar se 'ntoarse 'n matcă nedomolită apă,
 Ducându-și peste taină bulbucii spumegați,
 De-asupra hulei veșnic nestrăbătută clapă...*

*Imprăștiase spaima pe toți... Întărâtați
 Lătrau morțiu cățeei pământului în borte,
 Că pân'la ei sub lespezi, tot mai apropiati,*

Răzbiau năprasnic pașii greoaelor cohorte.

V. Voiculescu

ANTICHITĂȚILE MICENIENE ¹⁾

*„Și zăceau printre vasele și mesele
răsturnate; și toată sala era mănjită
de sânge. — Și auziam vocea Casan-
drei, fiica lui Priam, pe care Clitem-
nestra o sugruma alături de mine”.*

Omer.

Pentru antichitățile miceniene, muzeul din Atena e unul din cele mai bogate tezaure ale lumii. E acolo, frumoasă și deslușită, toată epoca de mărire dintre secolul al 16-lea și al 11-lea înainte de Iisus, epoca Aheilor lui Omer, cari stăpâneau Argolida și căroră, după spusa lui Stais, li se datorește zidirea palatelor din Micena și Tirint.

Micena e o pagină mare din istoria universală a artei, pagină care sta ascunsă în mormintele Atrizilor. Descoperirea ei înseamnă lămurirea lumii lui Omer, realitatea ei.

Pausanias, istoricul grec care a trăit până la moarte în Roma, avea însemnat, din spusă veche, că mormintele

---

¹⁾ Autorul lucrării subț presă, *Peste Mări și Țări* din care va apărea în curând primul volum, și împărtășim cititorilor noștri un extract, este fericitul însoțitor al A. S. R. Prințul Moștenitor Carol, în călătoria întreprinsă în jurul pământului, Colonelul adjutant N. Condiescu.

Isprava tinărului Prinț, care înainte de a domni pe Moșia românească ține să cunoască Planeta în întregimea ei, seamănă cu un basm, care durează aproape întreit cât povestirea vestită a celor o Mie și Una de Nopti orientale; căci începută în Februarie 1920 ea străbate toate anotimpurile și sfârșește în Octombrie.

Călătoria se reprezintă cu o linie care pornind din Constanța, intrarea Țării Românești din partea universului, străbate Atena, Egiptul, Marea Roșie, Ceylanul, Indiile, China, Insulele Formoze, Japonia, Honolulu, America, Pacificul, Anglia, Franța, Italia, și se întoarce, după ce a învăluit cu firul ei pământul, la obârșie.

E o călătorie de care puțini au avut noroc. Colonelul adjutant Condiescu urmează pe Prinț pretutindeni, și în caetul său de note face însemnare de tot ce-l emoționează, și pricinile de emoție au fost nesfârșit de numeroase. Prin extractul aci publicat, cititorului abia i se deschide gustul pentru cartea de subț tipar. Ea se cuprinde în trei volume, editate de *Fundația Culturală Principele Carol*.

Atrizilor s'ar găsi în acropola cetății Micena. Călăuzit de această însemnare, arheologul Schliemann a început să sape pământul Argolidei, și 'n 1876, dădu în acropola Micenei, „cea bogată în aur”, peste mormintele cele de faimă. Cinci la număr. Pe al șaselea l-a descoperit grecul Stamatakis.

Sicriile, păstrau în ele nouăsprezece schelete. În cel d'întâi sicriu erau trei femei, în al doilea un bărbat, în al treilea trei femei și doi copii, în al patrulea două femei și trei bărbați, în al cincilea trei bărbați, iar în al șaselea doi bărbați.

Scheletele se odihneau de mii de ani pe un strat de pietre acoperit cu aur. Lângă morți și peste ei — aur, aur, numai aur...

Schliemann era convins că, descoperise mormântul lui *Agamemnon*, «regele regilor».

Istoria tragică a legendarei familii regale, se lămuria într'adevăr, după atâtea mii de ani. Victimele Clitemnestrei: Agamemnon, Eurimedon, Casandra, erau acolo sub grămada de aur.

Gabriele D'Annunzio a folosit artistic descoperirea lui Schliemann, în „*La Città morta*”, universală tragedie italiană. Fatalitatea antică i-a slujit drept pricină. Subiectul piesei l-a schițat mai întâi în „*Focol*».

Cu puterea lui de mare stilist și cu savanta lui închipuire, D'Annunzio descrie impresiunile eroului piesii în momentul descoperirii mormintelor:

«Un șir de coșciuge, cincisprezece schelete, alături pe un pat de aur, cu fețele ascunse sub măști de aur, cu frunțile incununate cu aur, cu piepturile acoperite de aur; și pretutindeni, peste ei, alături, la picioare, o risipă de aur, asemeni frunzelor căzute dintr'o pădure de basme. Ceva măreț. O strălucire orbitoare. Cea mai minunată comoară pe care moartea a strâns-o vreodată în tăcerea și întunericul din pământ. Într'o clipă, sufletul meu străbătu miile de ani, pătrunse adânc înfiorătoarea legendă și simți cruzimea vestitului măcel. Cele cincisprezece schelete, erau acolo, cu toate mădularele lor, ca și cum ar fi fost așezate acum, îndată după sfârticarea lor, prea puțin arse de flăcările rugului stins în pripă».

Iar despre Casandra:

«Era acolo, culcată pe frunze de aur, cu trandafiri și fluturi de aur pe veșminte, cu diademă pe frunte, cu pietre scumpe la gât, cu degetele încărcate de inele. Un cântar

de aur, cu care se drămuia destinul fiecărui om, nenumărate cruci de aur, înfățișând frunzele laurului, o impresurau cu strălucirea lor, iar cei doi copii ai ei, Teladamos și Pelops, acoperiți și ei cu aur, zăceau alături, ca doi mie-lușei nevinovați...»

E greu să se știe, spun arheologii, dacă Schliemann descoperise pe Atrizi. Stais spune că, după așul și obiectele din morminte, scheletele sunt ale unor regi dintr'o familie care va fi domnit cu mult înainte de epoca istorică a războiului troian.

Arheologii au rânduit într'un interior de o splendidă decorație miceniană, toate lucrurile scoase din pământ de fericita sapă a lui Schliemann.

Fiecare mormânt stă într'o vitrină. Jos pe pietre e scheletul. De-asupra dulapului de sticlă, la înălțimea pieptului, sunt așezate obiectele din mormânt: diademe, pieptare, brățări, măști, cupe, piepteni, inele și frunze... toate, aproape toate, din strălucitor aur micenian. Puține lucruri sunt de argint și de ivoriu.

Asemeni Egiptenilor, Grecii din antichitate credeau că în viața de apoi, mortul are aceleași nevoi și aceleași obiceiuri ca și pe pământ. De aci, grija de a-i îngropa cu toate obiectele de cari s'au folosit în viață. Multe din podoabele de aur înfrumusețau pe din afară sicriile păstrătoare de comori. Diademele cele mari și grelele pieptare de aur erau prinse în cuie. Urmele găurilor se văd lămurit.

Măștile sunt impresionante. Ele se așezau pe capacul cosciugului și înfățișau chipul morților. Unele sunt slabe, osoase, măști de tragică suferință, altele pline, bărboase. Când te uiți la ele, aștepti parcă cu teamă să vezi ridicându-se încet pleoapele ochilor vii și să deslușești cu spaimă figura cutărui rege atrid sau a cutărei regine.

Cupele sunt de o rară grație. Stais descrie elegant cupa din Iliada ce va fi fost a lui Nestor: «Susținută pe un picior înalt, cupa are prinse de ea două mânere cari se ro-tunjesc dinspre bază spre gura de aur a vasului. Fiecare mâner are o porumbiță cu aripile desfăcute...»

Intr'unul din morminte, de-a dreapta și stânga mortului, în dreptul mâinilor, s'au găsit două cupe de aur cu bogate decorațiuni în relief.—Asemănarea formelor și a motivelor decorative, face să se creadă că sunt lucrate în acelaș atelier, dacă nu de mâna aceluși meșter. Un antic Cellini. Pe cea d'întâi cupă e săpată în o vânătoare de tauri săl-

bateci; iar pe ce-a de a doua, taurii domesticiți sunt puși la muncă.

Vase de aur și de argint pentru libațiunile sacre, în felurite forme, oglinzi de bronz artistic cizelate; inele, brățări, colane, lame de brice, pietre gravate, peceti, cărăbuși, ornamente de aur și de ivoriu, tot ce-a slujit de podoabă morților, în trecerea lor prin viață, stau acolo ca mărturii prețioase ale bogatei vieți miceniene. Ele dovedesc un înalt simț artistic pentru acea îndepărtată epocă de legendă, dar și o vădită influență egipteană atât asupra artei, cât și asupra credințelor privitoare la viața de apoi.

Pietrele de pe morminte sunt sculptate greoi.

Pe trei din ele, într'un chenar în spirală, e săpat un luptător care stă într'o veche bigă grecească trasă de un cal vioi. Înaintea vechei căruțe, stă un alt luptător. Mai jos, două animale. Par a fi ogari în goană. Pe o altă piatră, două animale se urcă într'un pom.

E o sculptură primitivă, departe mult de finețea cu care sunt cizelate lucrurile de aur din morminte.

Stais spune că sculptura în piatră nu era apreciată în epoca de aur a Micenei.

Obiectele din această epocă s'au găsit și la Tirint, Vafio, Menidi, Sparta, Troia, Teba. Kampos, Salamina și Creta. Ele sunt tot așa de răbdător rânduite și catalogate.

În sălile laterale sunt așezate antichitățile premiceniene și o colecție egipteană.

Din toate resturile acestei îndepărtate epoci, se deslușește îngrijorarea omului de atunci, asemeni celui de acum, în fața nepătrunsei taine a morții. Iluzia continuării vieții *dincolo*, a rămas în felurite chipuri, aceeași. Ea a format pârghia de sprijin a tuturilor eforturilor omenești. Ideia reîntrării în noaptea veșnică, oprirea pentru totdeauna a gândului, fără aduceri aminte, și fără putința continuării într'un fel a conștiinței de sine, n'a putut fi primită de om.

Prin strădania transmisă din generație în generație pentru cunoașterea marelui taine; prin moștenirea tot mai sporită ce-o lasă urmașilor; prin îndărătnica statornică cu care slabele mâini omenești reclădesc pe ruine, reinviind cu fiecare cărămidă zidită legenda meșterului Manole; prin înfrigurarea cu care se ia înapoi pământului tot ce el a îngropat în cursul vremilor și mai presus de toate prin năzuința de-a crea, omul continuă să trăiască și după trecerea lui în împărăția umbrelor. Da. Viața răsbate prin negura morții

și trăește mai departe în lumina vecinicii, prin ea, prin creațiunea ei.

Piatra cioplită în umezeala cavernelor, mărturisește, tot așa de puternic, ca și pasărea de fier care poartă pe om prin văzduh, că Prometeu va sfârși prin a birui.

Nicolae M. Condiescu

TIPOGRAFI ȘI SCRITORI

Între numeroasele mijloace de exploatare a scriitorilor, unii editori adoptă tertipul reproducerii fără indicața sursii.

Publicația *Orizontul* a tipărit o poezie a colaboratorului nostru T. Argezi, uitând să numească revista din care a desprins-o și dând, vizibil intenționat, cititorului impresia mincinoasă că între publicație și autor sânt legături de cerere și ofertă. Dacă actul *Orizontului* nu se chiamă cumva hoție, probabil că el trebuie numit bună camaraderie și salutat.

Un domn din București cumpără mașini de tipar cu care treacă zilnic, nesupărat, bucatele străine și se instalează editor de literatură fără o redacție de scriitori și fără cheltueli de autor. Proprietatea unei mașini îi asigură D-lui în chestiune proprietatea limbei și scrierilor românești, ba stăpânirea tuturor literaturilor din lume, editorul român fiind complet iresponsabil și sustrăgându-se de la orice îndatorire.

Într-o organizare profesională a scriitorilor — necesitate de numeroase ori discutată în deșert — actul de a tipări o lucrare și de a face reclamă pe afiș cu nume de scriitori care n'au cu tipografia d-tale nici-o legătură, și cărora nu li se cere măcar consimțământul atunci când este de rigoare tariful, ar fi judecat de un juriu recunoscut competente și editorul condamnat să despăgubească. *Orizontul*, care face negustorie cu marfă furată din toate limbile și plătește un salariu ca să-i opereze cu foarfeca, n'ar mai putea nici să apară.

Ar fi de dorit ca noul parlament să se îngrijească de proprietatea literară, ca de toate celelalte proprietăți, din toate cea mai incontestabilă și mai sacră — și în studiile pe care îi dorim să le facă, să ne poștească să-i prezintăm și studiile noastre în această chestiune. Francezii au putut să valorifice proprietatea lor literară chiar în conferințele dela Versailles. — T. A.

STRĂBUNUL

*Mă trag, de bună seamă, din neamuri de păstori.
Strămoșii mei, sălbateci cu trupuri de haiduc
Și suflet de fecioară, umblau rătăcitori
Cu turmele... Și, parcă, aminte-mi tot aduc...*

*... Imi tot aduc aminte de locuri neumbrate,
De văi și de coline, de umbre și lumini...
În mine simt adese chiuituri și, poate,
Gâlgăituri de sânge vărsat printre străini...
Și-mi tot plutește 'n suflet un miros veșted, stins
De maldăre de iarbă ce-ou mai lăsat doar urma...
Imi crește 'n suflet floarea unui întreg cuprins
Bătut de pasul vostru ce rătăcea cu turma...*

*Urcați și azi la munte, mânați de primăveri,
Tot ascultând susurul vieții 'n mii de guri.
Și 'ntunecați la față de-apusu-atâtor veri
Voi coborâți și astăzi cu toamna prin păduri...
Căci eu zăresc adese, în negre nopți de veghe,
Un licăr de opaiț pe-o culme ce-a apus
În negura din suflet... Învăluți în zeghe,
Voi faceți roată 'n juru-i, tăcuți, cu gândul dus...
În mine cresc sălbatec păduri întregi de spini
Și flori de câmp prin care îmbobocește fraga...
Eu știu un colț, bătrâne, în care tu suspini
Și stai și azi la pândă, tot așteptându-ți draga...*

*Te port așa în mine de cine știe când...
Veghindu-ne, durerea alături ne-o trăim,
Cu visul meu te legeni, te 'nalți cu al meu gând,
Și tot nu ne cunoaștem, bătrâne anonim...
Îți fuse dat durerea-mi s'o 'ngâni elegiac
Cu aiurări ușoare din fluier ori din foi...
... Eu să gândesc la versuri nescrise și să tac,
Iar tu să paști, de veacuri, nevinovate oi...*

Vasile Munteanu

CULTURĂ

Un mic lucru mare: Cartea de cetire

Tipărim multe cărți, și ne-am putea lipsi, fără pagubă, ba une ori și cu un adevărat folos, de atâtea dintre acelea care, pentru motive de modă sau de simple interese personale, văd tiparul, care e atât de scump tocmai ca să nu-l risipim ca mai nainte. Dar iată cartea de cetire, cea adevărată și corespunzând nevoilor sufletești și nevoilor materiale de astăzi ale poporului nostru întreg, lipsește încă.

Deci e vorba de cartea de cetire, pe care o înțeleg eu?

De sigur și de aceia care se întrebuințează în smeritele lăcașuri unde învață cei mici ai nației.

Odată, când nu se năpustise asupra noastră pretențioasa pedagogie germană, cu normele ei abstracte, bune pentru un elev și pentru altul și capabile de a fi aplicate și de un fel de învățători și de altul, când „treptele formale” nu se întrebuințau pentru a se face ca, fără merit și fără demnitate, dela un capăt al țării la altul în acelaș ceas să se facă automatic exact aceeași lecție, când se știa un lucru: că pe lângă traduceri dintr’o limbă în alta sunt și traduceri dintr’un suflet național în altul și cele dintăiu fără cele de-ale doilea n’ajung pentru a face inteligibilă și aplicabilă o doctrină, erau cărți de cetire neasămănat mai bune decât cele de acum.

Dacă în volumul frumos tipărit pe velină și împodobit cu multe stampe foarte bine făcute al unui Ionescu lipsia varietatea și adesea competența textului, iar stilul era de o claritate banală, „învățătorii asociați” de pe la 1870—80 au crescut mai multe generații cu o carte escelentă supt toate raporturile. În tiparul îngrijit al bătrânului Socec erau bucăți de literatură, versuri, narațiuni, erau pagini de istorie, explicații tehnice, noțiuni de științe naturale, cum le dă azi, cu

o deosebită frumuseță de formă, numai d-II. Simionescu, cum le dădea ieri revista „Natura“ a d-lor Țițeica și Longinescu, erau recomandății practice și sfaturi de conduită morală.

Pe atunci nu pătrunsese eresia că stilul scriitorului de vocație — n'aș zice: de meserie, fiindcă e urât și chiar injurios — e „greu“ și deci el trebuie „pedagogizat“, ca și cum copilul n'ar înțelege în carte pe omul matur pe care-l înțelege perfect în viață și l-ar vedea bucuros *împuținându-se* înaintea lui și pentru dânsul. Nu se expurgau de emotivitate paginile literațiilor, și astfel mi s'a întâmplat în clasa a doua primară dela Botoșani să capăt, pe lângă o aspră corecțiune acasă, după cererea profesorului-preot, nu știu cât timp de stare în genunchi „la tablă“ plus atingeră cu „banca afurisită“, pentru că, la întrebarea, teribilă ca trâmbița judecății celei de pe urmă: „unde-i *ce*“ (adecă: cetitul), eu isprăviam cu ochii în lacrimi povestea mamei care, plângând fără încetare pe copilul pierdut, l-a văzut în vis împovărat de greutatea ulciorului plin de lacrămile ei. Am pătit mult pentru această înfrângere a disciplinei școlare așa cum o înțelegea aprigul meu dascăl, dar nu mi-a părut rău, fiindcă bucata era așa de frumoasă!

Azi, cartea de cetire o face oricine, în tot felul de tovărășii, unul scriind, altul adunând, un al treilea — cel mai important la aprobare—iscălind. Iar copiilor li se vorbește, într'un stil fără vigoare, cu un fond fără seriozitate, adesea și cu o morală de un detestabil utilitarism, de-a dreptul corupător—pe lângă ilustrații cari fac concurență caricaturilor —li se vorbește, zic, de lucruri pe cari le știu și ei, adesea mai bine chiar, de lucruri care nu le trebuie, de lucruri în care nu e nimic nici din experiența pe care o aduc ei, nici din scopul pentru care sunt pregătiți.

E astfel *cea d'întăiu din cărțile inutile*. Și, în loc de o Biblie, mai utilă, aș cuteza să zic, decât cea sacră, în vechile ei forme, nu totdeauna ușoare de înțeles, în loc de o carte care să fie păstrată cu sfințenie și după anii de ucenicie, nu numai ca o plăcută amintire, ci ca un zilnic în-

dreptariu, școlarii au în mână o formă menită a-i învăța că tot învățământul tot o formă și numai o formă este. Căci acesta e marele rău pe care-l face școala de azi: că osebește viața, grea, dură, amară, dar cât de puternică și duioasă, de cultură, care ea, este zămbitoare, lesnicioasă, plăcută, prietenoasă și — nulă.

O schimbare nu poate întârzia, și ea trebuie să fie totală.

Iată ce mi se pare, mie care nu sunt un pedagog, dar m'am luptat cu viața și am crescut copii, că trebuie să cuprindă o asemenea carte:

Să cuprindă de sigur enciclopedie, cunoștințele timpului, dar în rândul întâiu *pe acelea care pot fi folositoare vieții practice.*

Nimic mai demoralizant decât paginile zădarnice în care se vorbește de lucruri care niciodată nu pot fi folosite în viață. După războiu, mai ales, nevoile omenirii sunt așa de mari—și unele din ele cu totul nouă—în cât orice pagină trebuie să aibă înțelesul ei de imediată aplicare.

O carte de cetire ardeleană, a d-lui Ciura și a asociaților săi, nu desprețuiește a vorbi copiilor de profesiunile pe care le exercitează părinții lor. A găsi în cartea întâia, în cartea unică pomenirea acestor indeletniciri modeste este de sigur un îndemn la lucru spornic și o lecție de modestie. Ea taie puțin din acele nemăsurate și desorientate ambiții care sunt una din marile nenorociri ale momentului de față.

Oricât de cuprinzătoare, oricât de practică, această carte nu va ajunge la scopurile cărora li e menită, dacă nu va cuprinde *poezie.*

Înțeleg și altceva decât poezia în versuri. Înțeleg chiar altceva decât întreaga literatură poetică. În orice se spune de un suflet în adevăr distins poezia *este*; e inherentă oricărui subiect, pe care-l înalță, îl inobilează, îl *umanizează.* Nimic nu poate apropia pe copil de învățătură mai mult decât *această* poezie. Morala ea însăși nu poate pătrunde în sufletul lui decât așa: în funcțiune de poezie.

O asemenea carte poate fi și a întregului popor fără multă cărturărie, a maselor populare adânci.

În adevăr, dacă studiile marelui istoric german Lamprecht au dovedit, pe baza desemnurilor copilărești, că fiecare ființă omenească reproduce în scurta ei existență fazele prin care a trecut civilizația umană, tot așa anumite faze, dincolo de care nu trece psihologia celui neformat prin școli înalte, rămân în cugetarea acestuia. Viața i-a dat experiență, încercările ei i-au îmbogățit simțirea, i-au format caracterul, dar față de natură, față de umanitatea din care face parte, el rămâne copilul ce a fost.

În provinciile alipite, atâtea n'au făcut școala primară românească. Ei nu cunosc pământul nației lor, trecutul ei, înfățișarea fraților, cari nu trebuie judecați după câțiva oameni răi sau ușori. *E o necesitate de Stat, față de anume propagande, mai ales, să li se dea aceste cunoștinți. Și mijlocul e gata indicat: marea și smerita carte de cetire a poporului român.*

Să fie *una pentru toate ținuturile României unite*. Măcar pe acest teren să nu se facă regionalism,—și din motive de interes personal! Să *grupeze în serii logice toate cunoștințele necesare*, care nu trebuie să apară răzlețite. Să *nu împuie sentimentele naționale și patriotice* — cum facem în cărțile de școală pentru Unguri, vorbindu-le de Tudor Vladimirescu! — ci *să le sugereze*. Poeziile de recitat, cu vociferări exagerate pe o teorie banală, sunt stricătoare: copilul se crede plătit cu atâta pe o viață întreagă. Asemenea simțiri gingașe trebuie să se desvolte singure, discret, în adâncul sufletului pus în mișcare pentru ca să ajungă cândva la ele.

Liga Culturală se gândește cândva la o asemenea lucrare. S'a dovedit că ar întrece cu mult mijloacele societății. Azi din mai multe părți trebuie să ne unească jertfa și munca pentru a da în cele mai bune condiții de redactare și execuție această carte a cărților.

N. Iorga

FILOZOFIE

Filozofia idealului: Cugetul putere creatoare.

Cunoștințele ce le avem despre obiectele lumii externe sunt produsul impresiunilor pe care aceste obiecte le fac asupra simțurilor noastre.

Cu toate acestea, cu puțină luare aminte, vom înțelege că reprezentațiunile pe cari le obținem astfel nu pot constitui în nici un fel imagini, fie ele oricât de puțin exacte, ale lucrurilor la care se raportă.

Ele sunt într'adevăr, produse de simțurile noastre. Și ar trebui ca această cunoștință sensibilă să iasă oare cum din sine însăși spre a putea da o idee de lumea din afară de ea și de noi: o asemenea afirmațiune nu ar avea nici un înțeles.

Așa cum este, cunoștința sensibilă prin urmare nu ne poate da nici o informațiune asupra naturii intime a izvorului său extern și necunoscut. Și totuși mintea, fără puțină de îndoială opune percepțiunilor sensibile, existența unor obiecte externe, obiective.

Nu intrăm aci în arătarea modului cum cugetul omenesc creiază astfel, prin virtutea minunată a logicii realitățile lumii externe. Admitem din contra, de la început, pentru ușurința expunerii, existența acestor realități distincte de eul nostru cunoscător.

Se va recunoaște astfel, spre a întrebuința formulele obicinuite, un spirit care percepe, un obiect perceput și percepțiunea însăși a acelui obiect.

Cunoștința sensibilă ar fi produsul întâlnirii dintre inteligență și lumea externă.

Cunoștința logică derivă apoi în mod natural din această cunoștință sensibilă. Spiritul extrage aceea ce este comun unui grup de imagini concrete de acelaș fel, adună și cuprinde dintr'odată prin acte instantanee de gândire elementele generale astfel obținute, dând naștere la sinteze ale înțelegerii noastre, pe care le numim noțiuni generale, abstracțiuni, concepte sau rațiuni logice; prin însuși faptul elaborării raționale se determină anume raporturi între noțiunile astfel constituite; ele se clasează în scări convergente de generalizare și pe calea aceasta se construiesc sistemele de cunoștință.

Cu toate acestea, în mod logic, o noțiune, o abstracțiune nu poate cuprinde nimic mai mult decât datele concrete din care a fost extrasă (abs-trahere); ea nu poate fi decât un palid reziduu al imaginilor sensibile. Existența și valoarea sa depinde prin urmare în totul de experiența concretă și variază cu ea. De aceea o clasificare întemeiată numai pe date vechi de observațiune nu poate fi nici odată definitivă, ea trebuind să evolueze neconținut, adaptându-se noilor cunoștinți și descoperiri survenite ulterior.

Dar, într-o asemenea ipoteză, nici o cunoștință umană nu s'ar putea, în realitate, constitui; totul ar depinde de fluxul capricios al evenimentelor externe; spiritul nostru nu ar găsi nicăieri un punct de sprijin și, purtat de mulțimea nedefinită și înșelătoare a lucrurilor, ar rătăci în lume ca o epavă pierdută pe un ocean fără țărmuri: nu s'ar putea constitui nici măcar ideea de certitudine.

În asemenea condițiuni nici un fel de cunoștință nu ar fi cu putință, căci orice cunoștință presupune ca dat ceva sigur dela care se pornește.

Intuițiunea imediată pe care o avem despre cunoștința noastră rațională ne dovedește însă cu prisosință că sufletul omenesc refuză, revoltat, să-și însușească o asemenea concepțiune.

Căci cugetul simte în adâncurile sale puterea nestrămutată a unor convingeri, care-i servesc drept lumini călăuzitoare; prin ajutorul lor el poate înainta cu precizie și prudență în noianul realităților concrete, poate trage consecvențe logice din experiența sigură astfel organizată și, în fine, poate domina sau chiar schimba cursul evenimentelor externe.

Omul posedă așa dar, prin cugetarea sa, facultatea de a avea „certitudini”. Aceasta este de altfel și toată mândria sa de ființă gânditoare.

Care este însă izvorul rațional al acestor credințe ultime și nestrămutate? Cum se explică astfel posibilitatea Științei? Iată întrebarea fundamentală pe care și-o pusese Kant acum mai mult de un veac și și-o pune încă azi—cu același răspuns—întreaga filozofie contemporană, simțind intolerabila slăbiciune a scepticismului.

Problema ar fi insolubilă, dacă intuițiunea prin simțurile externe ar fi simplă, așa cum apare la prima vedere și cum am presupus-o mai sus.

În realitate, analiza logică distinge în cunoștința sensibilă

a obiectelor lumii din afară două elemente bine definite: în primul rând o *materie intuitivă*, rebelă oricărei rânduirii care ar face cu putință prevederea, și, în al doilea rând, o formă *pur inteligibilă* cu care spiritul investeste materia cunoștinței și o cuprinde în cadre inflexibile.

Cea dintâi este *calitatea* sensibilă, liberă de orice localitate: culoarea ca senzațiune subiectivă, sunetul, mirosul, gustul, tactul, senzațiunea organică, etc.

Cea de a doua e *cantitatea* pură, spațiul și timpul științific, forma propriu zisă cu cele trei dimensiuni obicinuite și scurgerea de timp, calculabilă, în care apare fixat orice fenomen.

Materia sensibilă vine, spre a întrebuiința o figură curentă, din afară: ea e produsul experienței concrete prin așa numita activitate a obiectelor externe asupra simțurilor noastre. Forma, din contra, nu poate avea aceeași origine. Orice cunoștință externă ne este într'adevăr dată în spațiu și timp; nici nu putem înțelege fără contradicțiune existența vreunui obiect extern care să nu fie în spațiu și în timp. Suntem astfel constrânși să admitem că aceste forme nu sunt produse ale experienței sensibile, ci dimpotrivă, o condiționează.

Această idee a fost exprimată de Immanuel Kant în mod definitiv atunci când a afirmat, cu precizie, că spațiul și timpul sunt formele *a priori* ale cunoștinței sensibile.

Spiritul introduce prin urmare o oarecare ordine în materialul de cunoștință ce-i vine „din afară”, impunându-i anume cadre ale sale, ideale și fixe. Aceste cadre sunt fixe, căci a se admite că spațiul și timpul, forma și numărul, pot fi concepute în chip deosebit de minți deosebite, echivalează, orice s'ar spune, cu enunțarea unei contradicțiuni.

Iată cum o analiză mai pătrunzătoare a cunoștinței noastre și în special a intuițiunii sensibile poate descoperi dela început un element stabil. Impus de spiritul care percepe, acest element nu mai variază odată cu experiența lui zilnică și poate servi de temelie sigur construcțiilor pe care, după cum am văzut, logica umană încearcă să le elaboreze. Adevărurile privitoare la forma pură a spațiului și a timpului prind astfel un caracter de certitudine, de care rațiunea nu are dreptul a se îndoi, fără a se pune în contradicțiune cu sine însăși.

De altfel toate cunoștințele care se perfecționează și cu ele întreaga Știință, evoluează în sensul matematizării, ca un ideal necesar al oricărei cunoștinți sigure.

Aceasta e puțin înșă: Analiza este departe de a-și fi atins tot felul, căci ușor se poate înțelege, că din faptul că obiectele externe apar investite cu formele de spațiu și timp, naște pentru spiritul nostru necesitatea de neînălțurat de a concepe și oarecare raporturi între acele obiecte. Chiar ideile de multiplicitate și unitate, care cuprind în sine ideea tuturor raporturilor posibile, nu se pot concepe decât pentru obiecte de cunoștință întinse în spațiu, și înșirate în timp.

Dacă într'adevăr, printr'un mare efort de gândire, încercăm să ne închipuim cunoștințele lucrurilor în afară de spațiu și de timp, ajungem să înțelegem că ideile de multiplicitate și de unitate nici nu ar mai exista într'o asemenea lume, devenită pur caltativă. Toate individualitățile s'ar confundă într'o intuițiune imediată haotică, în care nu ar mai fi cu puțință să distingem ceva de altceva, pentru că totul ar fi simțit și nimic înțeles: am fi foarte aproape de intuițiunea duratei pure a lui Henri Bergson.

Fără spațiu, adică fără volum, fără planuri, linii, puncte, fără contururi, individualitatea distinctă a obiectelor s'ar desființă; dacă le-am despuia apoi și de timpul în care ele ființează calculabile, bine delimitate în durată, astfel încât să se poată distinge ceea ce este de ceea ce a fost, nu ar mai rămâne decât o intuițiune informă a unui număr nedefinit de calități topite unele într'altele: orice posibilitate de deosebire ar dispărea în mod absolut.

Singur așa dar spațiul, care arată obiectele ca întinse, delimitându-le, și timpul, care tot deodată le dislocă, spre a spune astfel, prezentându-le ca succesive în conștiința noastră, creiază posibilitatea „individualului” în natură. Dar fără nici o putere de distincțiune, fără multiplicitate și unitate, ideea de relațiune nu ar mai cuprinde nici un înțeles.

O relațiune nu se poate într'adevăr concepe decât între doi termeni. Se poate prin urmare afirma că conceptul de relațiune naște în cugetul omenesc din faptul că lumea externă este tăiată prin formele *a priori* ale spațiului și timpului într'o vastă multiplicitate, ca o pulbere nenumărată de individualități distincte.

Orice relațiune va fi așa dar, dacă o luăm în sine și desbrăcată de conținutul ei pur inteligibilă, ca o derivare din ideile *a priori* de spațiu și de timp. Cum însă ea se raportă la ceva, la fenomene sensibile, va avea și un cuprins intuitiv *a posteriori*.

Relațiunea luată în sine, confundându-și felul de a fi

cu acel al spațiului și timpului, va fi ca și acestea obiectivă, necesară și universală; numai conținutul său va fi, cum este firesc, contingent și variabil.

Putem afirma așa dar, că ideea de relațiune este o realitate certă, pur inteligibilă și necesară întrucât rezultă din activitatea formelor inteligibile ale sensibilității.

Ca o urmare, toate fenomenele naturii sensibile sunt dominate de ideea de relațiune: toate ne apar ca neapărat individualizate, dar, în același timp, înzestrate cu anume legături între ele.

Toate relațiunile care se concep și se stabilesc astfel între lucruri se reduc, după adâncă observațiune a lui Leibniz, la legea rațiunii suficiente, sau, potrivit expresiunii lui Schopenhauer, la legea cauzalității, în înțelesul general al acestui cuvânt.

O asemenea lege este așa dar impusă naturii cunoscute de însăși activitatea de înțelegere a cugetului cunoscător. Ea nu poate rezulta din experiența sensibilă, pentru că această experiență tocmai o presupune. Este cu alte cuvinte, *a priori* întocmai ca spațiul și timpul, formele *a priori* ale realităților sensibile.

Vom putea, prin urmare, găsi întotdeauna antecedentele cauzale echivalente fenomenului pe care-l numim efect. Aceleași cauze trebuie ca întotdeauna, în aceleași condițiuni, să producă aceleași efecte. Nu poate nimic exista fără o rațiune suficientă.

Iată dar o nouă certitudine cu caracter absolut a cunoștinței; grație ei spiritul nostru introduce o ordine nestrămutată în fluxul variat al fenomenelor naturii sensibile și face astfel cu puțință „prevederea”, care este scopul Științei.

Intreaga metodă experimentală, aflată la baza Științei moderne, este astfel un product al legii logice a cauzalității. Indată ce un fenomen a fost înțeles, stabilindu-se raportul cauzal cu antecedentele sale, nu mai rămâne decât să se determine cu mijloace matematice, pe baza observațiilor sensibile, prin măsurări, termenii raportului astfel stabilit, spre a se ajunge la cunoștința științifică desăvârșită.

Astfel, nu numai cunoștința sensibilă, precum am văzut, dar încă și înțelegerea fenomenelor, adică, Știința, devine în principiu posibilă.

Totuși tot n'am desăvârșit încă analiza activității de cunoaștere a spiritului uman.

Cu ceea ce s'a spus până acum, nu am înțelege însuși rostul activității raționale și, în special, al activității științifice. Știința reală, așa cum trăește și evoluează în conștiința vie a oamenilor de Știință este, prin esența sa, activitate și mișcare, ca orice alt element de viață; această mișcare nu a fost încă explicată. Fără un ideal de cunoștință globală, care să impună rațiunii, nici o activitate științifică nu ar avea, într'adevăr, înțeles.

Cum există un asemenea ideal? Care sunt caracterele sale?

Spre a păși la lămurirea răspunsului de dat acestei întrebări, se va observa mai întâi că Știința ia drept temei cunoștința fiecărui obiect, ca o entitate distinctă. Se înfățișază astfel spiritului precum am spus, o pulbere de fenomene juxtapuse, cari prin cunoștință se leagă și se sistematizează în construcțiuni logice, astfel încât să se poată ajunge la prevederea fenomenelor, tot sensibile și individuale, care se vor întâmpla în viitor.

Dar rațiunea umană propune ceva mai mult decât o asemenea cunoștință exclusiv sensibilă, sfâșiată și frântă în bucăți. Ea nu se mulțumește, într'adevăr, numai cu simple previziuni, oricât de cuprinzătoare ar fi, căci asemenea operațiuni, dacă ar fi izolate și fără conducerea ce le-ar da un ideal superior, nu ar putea răspunde decât satisfacerii unor interese materiale, fără sens și fără valoare. Rațiunea tinde să se înalțe cât mai sus cu puțință peste tot ceea ce se petrece în experiența reală, îmbrățișând cu o privire tot ceea ce a fost și tot ceea ce va fi sau ar putea să mai fie vreodată. În acest caz nu mai ia de obiect al preocupărilor sale realitățile sensibile, ci încearcă a-și da seama de toate posibilitățile, legându-le într'un mare mănunchiu unitar. Rațiunea tinde astfel a condensa într'un singur act de înțelegere, întreaga lume, ca o singură totalitate.

Pentru această operațiune, cugetul omenesc, făcând cu totul abstracțiune de realitățile concrete, materiale, intuitive, nu speculează decât asupra ideii în sine de raport și, prin generalizare, ajunge, în mod logic, la înțelegerea integrală a lumii, nu numai sensibile, ci posibile, în înțelesul cel mai larg al acestui cuvânt.

Ca un scurt și singur exemplu, să luăm ideia de cauzalitate eficientă, indiferent de fenomenele concrete cărora se aplică. Dacă ea este impusă de rațiune, precum am văzut mai sus, atunci, din cauză în cauză, trebuie să ajungem la o serie infinită sau la o cauză globală. Generalizând astfel toate

aspectele cuprinse în ideia de rațiune suficientă ajungem la un ideal de înțelegere unitară a lumii luată ca un tot al tuturor posibilităților.

Se va observa însă, că o asemenea vedere a unei naturi unitare care cuprinde toate existențele posibile nu poate avea decât o semnificare pur ideală. Jocul rațiunii, în acest din urmă caz, nu consistă într-o generalizare a unor cunoștințe concrete experimentabile, ci se ia ca obiect însăși ideia de raport cu partea ei formală de pură înțelegere; aci nici nu mai poate fi vorba de vre-o previziune, ci de satisfacerea unei nevoi superioare, care izvorăște din felul de a fi al rațiunii însăși.

Idealul, numit în acest înțeles transcendențial, nu este așa dar nici tangibil; nici realizabil. El e un simplu concept-limită, ca un țel ultim pe care activitatea rațională a cunoștinței și-l pune înaintea, spre care cugetul omenesc, cu dorul adevărului astfel sădit în el, privește fără încetare, de care mereu se apropie dar pe care nu poate spera — și nici nu trebuie — să-l atingă vre-odată în realitate.

Idealul ne stă astfel pururea înaintea, ca un miragiu, dar un miragiu binefăcător, căci el este nervul însuși al oricărei activități intelectuale. Grație lui se naște în om setea de adevăr care-l caracterizează și care dă o semnificațiune și o valoare morală vieții; el este resortul ascuns care insuflă inteligenței elanul mișcării sale și-i dă puțința de a cunoaște; el apare ca însăși condițiunea cea mai de seamă a oricărei gândiri în genere.

Fără el nu numai nici o Știință, dar încă nici o cunoștință, nu ar fi, în realitate, posibilă; inteligența umană nu ar fi capabilă de nici un progres, în sensul absolut al cuvântului; purtată, la noroc, de fluxul imaginilor intuitive concrete, este o întrebare dacă ar mai putea avea chiar și numai rolul receptiv al unei conștiințe clare de înregistrare; negarea idealului ar fi desființarea ideii însăși de cunoștință.

Ca o concluziune la tot ce precede, putem ajunge la credința că logica umană, departe de a fi jucăria pasivă a elementelor externe de cunoștință, după cum s'a observat încă dela început, le supune, din contra, propriilor sale legi și, îndreptându-le în direcțiunile pe care le impune propria sa constituțiune, le domină în toate manifestațiunile lor. Omul nu este așa dar sclavul evenimentelor din afară ci, din contra,

natura din afară intră în întregime în cadrele pe care inteligența cunoscătoare i le imprimă.

Rânduirea admirabilă a tot ceea ce există în afară de noi nu este în realitate decât rânduirea proiectată în afară a rațiunii noastre însăși; printr'o operațiune, care o caracterizează, ea plămădește singură, ca un product specific, obiectivitatea și, printr'aceasta, creiază întreaga lume externă cunoscută. În acest sens, se poate spune, fără a se altera întru nimic adevărul curat, că întreg universul, întreaga organizare a naturii, pe care o constatăm în tot ce există, desfășurarea tot mai amplă și mai complicată a organismelor, ca și mersul regulat al sistemelor cosmice în spații, este opera fecundă a constituțiunei noastre logice. În înțelesul arătat, steaua care ne apare la un număr incalculabil de kilometri de distanță, este, după observațiunea lui Schopenhauer, ca și spațiile infinite ele înșile, pe cari le contemplăm cu atâta smerită umilință, parte din noi înșine, întrucât în noi și prin noi se manifestă puterea rațiunii creiatoare: sunt exteriorizări logice prin obiectivare a productelor propriului nostru cuget.

Înțelegem astfel cum putem avea certitudini. Adevărul există, de sine stătător, prin virtutea formei însăși a cunoștinței. Inteligența umană are izvorul său de viață în idealul pe care și-l creiază singură cu necesitate; căci ea concepe ideia unei naturi unice și generale, care pune în acțiune întreg mecanismul cunoștinței. Urmând acestui impuls, cunoștința procede la studiul fiecărui fenomen din natură pe măsură ce acesta se prezintă simțurilor. Conduasă de firul logic care-i stă mereu înainte și care se numește principiul rațiunei suficiente, Știința umană caută și făurește puncte de reper, orientându-se mai întâi în multiplicitatea confuză și nedefinită a impresiunilor care-i vin din afară. Astfel se creiază obiectele externe, bine delimitate în spațiul și timpul calculabil; iar odată cu matematizarea relațiunilor ce comportă între ele se obține o cunoștință științifică perfectă a fenomenelor naturii luate fiecare individual. Și astfel, cunoștința omenească se îmbogățește mereu și construiește cu muncă și răbdare un edificiu imens, de o arhitectură tot mai largă și mai amonoasă, împinsă de un elan neînvins care pornește din propriile sale adâncuri, de necesitatea ideală de a cuprinde dintr'odată cu înțelegerea sensul profund al existenței totale. Un asemenea ideal, quintesență a tuturor posibilităților, se înalță prin natura sa până la culmi de-a pururi inaccesibile pentru orice experiență. El este însă

realitatea cea mai din urmă a cugetului și izvorul nesecat al oricărei activități intelectuale. Iar avântul, care, după frumoasa expresiune a lui Titu Maiorescu, ca un dor etern, pornește din el și se îndreaptă spre el, este focarul nestins de viață, cu atât mai fecund cu cât a fost mai fecund în trecut.

Caracteristica acestei întregi concepțiuni filozofice este credința nestrămutată în adevăr. Spre desfășurarea lui tot mai largă trebuie să meargă în mod necesar întreaga evoluțiune a inteligenței umane. Aci stă puterea cea mare a idealismului intelectual, oricare ar fi forma specială sub care s'ar înfățișa.

Cu aceasta însă nu s'a spus încă totul.

Să nu aibă oare omul decât o singură asemenea credință, Adevărul? Aceiași metodă de cercetare care s'a aplicat cu privire la cunoștința teoretică trebuie întrebuițată încă în alte două domenii. Ce valoare poate avea impulsul neînfrânt al sufletului către Frumos? Tot astfel, ce temeiu să se dea credinței omenești în Binele moral?

Aceiaș materie de cunoștință, care, intrând în cadrele spațiului și timpului se înfățișă cu aspectul cunoștinței teoretice, ia, când se manifestă într'un altfel forma recunoașterii frumosului. Știința are ca obiect datele intelectuale; arta se raportează la fenomenele de intuiție. Cu această deosebire, paralelismul între cele două domenii se susține dela sine.

Intocmai cum spațiul, timpul, principiul rațiunii suficiente, idealul cunoștinții totale nu pot fi înțelese ca produse ale experienței sensibile și sunt, din contra, elemente *a priori*, tot așa cunoștința estetică își găsește de asemenea izvorul în felul special de a fi al rațiunii. După cum, mai departe, un adevăr științific are o valoare obiectivă și universală și nu poate fi conceput ca trebuind să se schimbe dela un spirit la altul, tot astfel o apreciațiune justă a unei opere de artă se impune prin propria sa autoritate oricărei inteligențe capabile de a o înțelege. În fine, sentimentul unui frumos etern, cu manifestări tot mai adânci și mai felurite, constituie aceea nevoie specială, care frământă sufletul oricărui adevărat artist spre un ideal tot mai înalt, vecinic urmărit cu pasiune, deși niciodată nu e înfăptuit în integralitatea sa. Se ajunge astfel la afirmațiunea existenței unui frumos absolut, care nu se „vede”, dar se înțelege, și care, în fapt, e un impuls în necontenită amplificare și este izvorul nesecat al creațiunii artistice.

Aceleași observațiuni, în fine, trebuie făcute și în domeniul practic pentru simțul moralității. Adevărul este intelectualitate; frumosul e intuiție și emotivitate; binele se manifestă în sinteza lor, ca voință liberă și deci rațională. Omul știe că are o „datorie”, indiferent de scopul pe care-l urmărește în viață pentru sine și aceasta constituie caracterul specific al moralității. Dar o asemenea cunoștință este și ea tot *a priori*. Este, într’adevăr, cu neputință de înțeles cum recunoașterea unei obligațiuni „necondiționate”, așa cum această idee servește de temelie etice și, mai de parte, dreptului, ar putea fi un fruct al experienței sensibile și utilitare. Cazul din urmă ar putea da cel mult ideea unui folos cât mai rafinat, dar neîncetat personal: în acest caz moralitatea însăși, care e o realitate necontestabilă pentru rațiune, ar rămâne neexplicată. Înțelegerea existenței unei „obligațiuni”, nu poate veni prin urmare decât din cunoașterea mecanismului constitutiv al rațiunii.

Plato, în acelaș sens, făcea din Bine, Just și Frumos, idei inteligibile eterne, spre deosebire de cunoștințele materiale, sensibile și trecătoare; căci, spre a aprecia dacă ceva este bine, just sau frumos, trebuie, gândea marele cugetător, să avem mai întâi în minte ideea de bine, de just sau de frumos. Dacă ne amintim că el făcea acelaș raționament și în privința adevărilor matematice, înțelegem cât de adevărat este că întreaga cugetare mai înaltă din timpurile noastre trăiește încă pe bazele așternute cu atâta măiestrie de filozofia elenă!

Recunoașterea unei datorii desinteresate, ca un țel ultim al activității umane duce astfel la justificarea unui ideal pur inteligibil și absolut de moralitate, care se impune activității noastre raționale și care renaște, mereu mai îndepărtat și mai greu de ajuns, îndată ce omul și-a putut închipui o clipă că l-a atins. El constituie consolațiunea și tot deodată mândria supremă a persoanei umane, în lupta grea dar fecundă care este însăși condiția neîntreruptă și esența vieții. Care ar mai fi, într’adevăr, puterea și rostul sufletului, dacă el nu ar avea convingerea nestrămutată despre însemnătatea capitală a binelui în lume?

Mai rămâne o singură întrebare spre a desăvârși schița încercată aci: ce legătură comportă cele trei mecanisme de cunoștință astfel analizate? Nu cumva cele trei idealuri sunt în realitate aspecte felurite de activitate rațională, privită numai din puncte de vedere deosebite?

Din punctul de privire al cunoștinței teoretice este evident, într'adevăr, că ideile de bine și de frumos, devenind obiecte de cercetare rațională, se rezolvă în ideea de adevăr. Intreaga filozofie nu este decât o încercare de asemenea reducere. Privind, pe de altă parte, lumea prin prisma intuitivă estetică, vom observa că celelalte două idealuri: cel teoretic și cel moral se subordonează la fel celui artistic.

Contemplarea frumosului se deosebește într'adevăr prin aceea că ea duce la o confuziune perfectă a sufletului în întregime sa cu o operă de artă: Adevărul, din contra, îndată ce a fost găsit, cuprinde, ca și binele, înclinațiunea neîntreruptă de a fi lărgit și adâncit printr'un nou efort de activitate. Se poate astfel spune că, în fapt, sentimentul pe care-l avem despre o operă de artă este un repaos absolut, în care orice avânt activ încetează o clipă, când sufletul rămâne plin numai cu simpatia artistică. Frumosul ar aduna, prin urmare, în sine și ar condensa, ca să spunem astfel, tot efortul posibil, dând simțământul fericit al idealului înfăptuit în întregime și sintetizând astfel, în cuprinsul trecător al unei clipe oare-cum fără durată, tot adevărul și tot binele posibil ca o realitate unică superioară: acesta și este înțelesul care se dă în artă contemplațiunii pure și absolute a frumosului.

În fine, pătrunzând cu analiza încă dintr'un ultim punct de vedere, cel practic al acțiunii, se va putea determina un raport de subordonațiune al celorlalte două idealuri față de cel moral. În același sens Plato făcea din Bine, ideea supremă, iar Kant recunoștea Primatul Rațiunii practice.

Cunoștința morală se deosebește de aceea teoretică a realității ca și de intuiția frumosului prin forma specială de necesitate pe care o cuprinde: e, precum s'a arătat, cunoștința unei obligațiuni". Orice om simte că „trebuie" să urmeze dela sine imperativului care, din intimitatea ființei sale raționale, îi desemnează calea propriei sale demnități.

Știința și arta au de asemenea, ce e drept, câte un imperativ al lor: unul este strugerea de sine stătătoare și pun intelectuală a adevărului, celălalt este necesitatea cu care ne prinde armonia sentimentală a frumosului. Aceasta este însă altceva decât datoria de a le practica. Din acest din urmă punct de vedere, al acțiunii, idealul moral și subordonează pe celelalte două: rațiunea ne impune obligațiunea de a le cultiva. Idealul moral se arată astfel cu un element special, imboldul necondiționat la acțiune, care le cuprinde și pe celelalte.

Imperativul conștiinței morale este punctul de atingere între lumea logică, a idealului, fixă, strictă, intagibilă și absolută, și lumea pe care o numim reală și care este schimbarea neîntreruptă tot mai amplă, dar fără nici un sfârșit posibil.

Imperativul moral este așa dar superior celorlalte, întocmai după cum realul este superior purului inteligibil. Prin el, ca o ultimă explicațiune, se creiază realitatea. Voința este astfel tot una cu viața, iar viața devine din nou obiect de cercetare a adevărului, de creațiune a frumosului, de înfăptuire a binelui. Printr'o minunată întoarcere, mintea este iarăși îndreptată spre conștiința concretă; ea își reîncepe ciclul 'activității; astfel idealul este creiator al realității. Realitatea se înfăptuește și se va înfăptui mereu dela sine, prin virtutea idealului, care nu poate fi decât pur logic, deci în veci imutabil.

Iată-ne astfel ajunși la înălțimea supremă la care se poate ridică rațiunea omenească. Toate rațiunile trebuie să găsească aici o ultimă rațiune. Nu se poate înțelege o rațiune suficientă a rațiunei din urmă. Nu s'ar mai putea pune mai departe din nou întrebarea: pentruce. S'a atins cunoștința absolută. Și, după dreapta apreciere a lui Kant, ar fi de neînțeles să se ceară mai mult unei filozofii care pretinde că a atins hotarele din urmă ale cugetului însuși!

Acum, dacă încercăm a lămurii pe scurt caracteristica concepțiunii aci schițate, se va observă că trăsăturile ei caracteristice sunt înșiși semnele după care se recunoaște idealismul oricărei filozofii.

Se va notă astfel, mai întâi, afirmarea unor concepte ideale, care au o valoare cu totul specială din punctul de vedere al realității. Inteligibilul, idealul, adică aceea ce constituie însuși adâncurile intime ale cugetului nostru, domină atot stăpânitor cunoștința materială și sensibilă. Nu se recunoaște oare aici ideea platonică dătătoare de realitate materiei amorfe, aceluia $\mu\eta\tau\epsilon\omicron\varsigma$ care este însăși negațiunea existenței?

Și, odată cu aceasta se va reține încă afirmarea evoluțiunii eterne a tuturor lucrurilor îndreptată neîncetat către realitățile supreme. Tot ceea ce este tinde astfel spre idealul de adevăr, frumos și bine, pe care rațiunea pură îl pune înainte ca un scop ultim și o explicațiune definitivă a existenței. Logica umană este ca o oglindă care ar proiecta înainte la infinit, pe razele sale, imaginea, spre care creațiunea universală este fericită că nu încetează a se îndrepta, deși nu o prinde efectiv nici odată.

O a doua notă caracteristică ce decurge din doctrina idealului este credința fecundă într'un sens și un scop al existenței noastre, și ca o consecvență, în obiectivitatea logică a adevărului, a frumosului și a binelui. Constatarea exactă a unei realități, întocmai ca aprecierea justă a unei opere artistice sau a moralității unei acțiuni umane, are o valoare universală și se impune cu necesitate tuturor cugetelor îndeajuns de dezvoltate spre a o înțelege. Sugestiunile strâmte ale utilitarismului în morală, opiniunile subiectivismului estetic neînțelegător, ca și orice afirmare în genere a scepticismului în domeniul principiilor cunoștinței se arată astfel cred, în toată nefasta lor nepricepere și sterilitate.

Tendența victorioasă a tuturor aparențelor în mișcare, pe această lume, spre un ideal logic imutabil se manifestă de altfel dela cugetarea cea mai abstractă până la activitatea de toate zilele a omului. Savantul sincer care crede în importanța solemnă a adevărilor pe care încearcă să le descopere, este, în practică, un mare idealist; tot asemenea artistul care încearcă, fără încetare, înfăptuirea tot mai desăvârșită a visului său creator; idealist este, în fine, în înțelesul cel mai curat, orice om cu adevărat cinstit, care găsește în sine mai curată și cât mai intensă, spre o țintă tot mai înaltă puterea mândră de a-și desfășura activitatea într'o viață cât.

Se înțelege astfel cum persoana omenească, departe de a se lăsa purtată de înrăurirea nesigură a evenimentelor externe, trebuie să găsească în sine seninătatea și puterea: căci ce este fluxul neîncetat al tuturor realităților sensibile altceva decât exteriorizarea logică, printr'o întoarcere asupra sa însăși, a cugetului însuși? Omul poartă în sine, ca virtualitate, perfecțiunea supremă. Sub influența bine făcătoare a aspirațiilor celor mai nobile activitatea umană găsește puțința de a se desfășura într'un progres neîncetat spre mai bine, sigură de sine și de tot ce o înconjură. Idealismul este o filozofie fecundă prin excelență. Sub o formă sau o alta, se poate spune că el este pretutindeni izvorul creator a tot ce este și a fost vre'odată operă umană: toată mândria și toată demnitatea omului, ca ființă rațională, se explică și se justifică astfel.

Mircea Djuvara

ARTĂ PLASTICĂ

Sentiment și sentimentalism.

Mijlocul de unificare sufletească menit să facă posibilă o așezare socială, oamenii l-au găsit în sentiment. Totuși, acest ciment social este alterabil și suferă, din timp în timp, în compoziția sa psihică, prefaceri, și atunci, vorbim de sentimentul vremii.

În viața practică, omul politic îl cunoaște și îl folosește; numai omul prins în mărunte preocupări personale îl ignorează. În fața unui sentiment concretizat însă, printr'o acțiune oarecare, el reacționează—mai slab sau mai puternic, după temperament. Repercusiunea unui sentiment asupra noastră, mai este în raport și cu forța lui și mai ales cu puterea cu care e afirmat prin exprimare.

În artă nu poate fi altfel. Opera artistică este ciobul de oglindă în care, ni se pare că surprindem imaginea, oarecum, concretizată a sentimentului, infinit variată în nuanțe. Această calitate nu este, însă, în mod natural, legată de subiectul tratat. Sentimentul în opera artistică e independent de subiect, prezent sau absent. Se depune indiferent și necondiționat de subiect, în mod inconștient fiind o facultate sufletească ce nu suferă ingerințele voinței. Unii din artiștii noștri cred dimpotrivă.

Când d-l *Verona*, de pildă, în faimosul său tablou «Pâinea cea de toate zilele» ne înfățișează alături de o legătură de merinde, o ulcică și un urcior, pe un bătrân țăran care, după ce probabil s'a închinat, dus pe gânduri, cu capul aplecat în jos cuprins de meditare, în loc de pofta de mâncare explicabilă după atâtea ceasuri de muncă — boii dejugați, pasc — pictorul, în fond, ni se înfățișează pe sine

filosofând asupra problemelor sociale. Omul, oricare i-ar fi condiția socială, ales de pictor ca subiect al unui tablou, nu se prezintă decât în două ipostase: activ sau inactiv. În acțiune, rolul său estetic în tablou este secundar, fiindcă adevăratul subiect al tabloului este *acțiunea* pe care omul o îndeplinește, nu omul chiar. În acțiune, se vedește caracterul muncii, iar în repaos acel al omului. Atunci, organismul nefiind în mișcare, caracterul fizic individual, se evidențiază prin expresie. Țăranul d-lui Verona, în loc să-și vadă de treabă, să mănânce, pare că meditează asupra temei «of doamne, grea mai este viața», cu codrul de mămligă în mână. Este aceasta prin sentiment, o variantă țărănistă, a atitudinii legendarului Hamlet cu legendara hărcă, în scena cimitirului, debitând monologul «a fi sau a nu fi». Hamlet când filosofa la marginea groapei, era la locul și în rolul său, de pierdevară atins de microbul sentimentalismului intelectual contractat la Universitate. Țăranul însă, are atitudini definite și simple, el muncește, bea, iubește —șade tolănit sau doarme. A face sau a nu face ceva aceasta nu este o întrebare pentru el, ci o stare. Așa trebuie văzută o situație și de către artistul plastic. Nehotăritul, nedefinitul unei acțiuni nu învederează nici un sentiment; învederează doar sentimentalismul literar al artistului care, cu mijloace streine meseriei lui vrea să ne sugereze ceva ce nu este.

Altă pildă este: «Inmormântarea unui grănicer» tot de d-l Verona. Pe o coastă de deal, urcă în amurg de toamnă și în cortegiu, un gornist, un țăran cu coliva, altul cu crucea, încă unul în fața căruței în care se află preotul, și coșciugul, urmat de alți doi țărani. Ne întrebăm prin ce se vedește calitatea de soldat-grănicer al defunctului din coșciugul închis. Unica figură în uniformă e aceea a gornistului cu goarna la gură. Uniforma e cea comună soldaților de infanterie. Atunci, dar, ce se vede e o înmormântare calificată mai mult literar prin titlul sentimental al tabloului. Dar, citind titlul, desigur, ne gândim la soldatul mort în

serviciul patriei, la hotar, departe de părinți, rude, logodnică poate. Un cronicar «artistic» dela vre-o gazetă ar auzi poate chiar notele jalnice suflate de gornist. Toate aceste sunt triste, într'adevăr. Dar nu prin aceea ce ne reprezintă tabloul, cât prin aceea ce nu se vede, prin aceea ce ne sugerează titlul tabloului care, ne suscită asociații de idei și imagini ce ne sunt familiare din novelistica literară — variabile și ele după temperamentul și lectura fiecăruia din noi. Literatura ne-a fasonat sentimentul estetic, în mod platonian: nu ce reprezintă tabloul ne emoționează, ci aceea ce ne putem închipui privindu-l.

În Pinacoteca noastră se află un tablou de d-l *N. Vermont* intitulat «Orfanii». La colțul unei străzi, iarna, doi copilași cerșesc. Copilașii sunt durdulii și binișor îmbrăcați prin urmare sunt orfani de curând și de extracție socială nu tocmai mizeră. Ne întrebăm, induioșați: vor rezista micuții, viitorului plin de privațiuni acerbe, ce-i așteaptă? Este însă, din punct de vedere artistic, o altă întrebare de formulat: după ce se cunoaște în tablou, starea civilă, ca să zicem așa, a copilașilor? Ne-o arată titlul tabloului, altceva nu. Pentru noi, tabloul înfățișează doi micuți cerșetori. Titlul «orfanii» îi împrumută însă o savoare sentimentală specială.

Mai există și alt procedeu de influențare asupra sentimentității prevenite, prin lecturi, a amatorului de emoții de gen estetic. Acesta este mai sensorial și se servește de mijloace plastice deci din domeniul specialității sale artistice. Îl cunoaște și d-l *Kimon Loghi*. Domnia-sa pictează, cu predilecție scene din povești cu zâne clorotice, feți frumoși cu gesturi teatrale, convenționale ce-și plimbă spleen-ul într'un mediu, tot teatral conceput, cu lacuri, lună, nori, stânci, castele, etc. Fauna și flora din tablourile d-sale au un caracter nedeterminat în corelațiile lor de volum, formă și culoare, probabil ca să mărească impresia lucrului supranatural. Ca să obțină acest rezultat d-sa trebuia, ca să fie consequent cu opera d-sale de imaginație, să renunțe cu

totul la reprezentarea fenomenelor naturale înlocuindu-le cu o viziune a sa personală, cu totul necondiționată de loc, epocă, specie, etc. Adăogăm, pe dată, că lucrul este imposibil, de altfel.

Neînfațișându-ne lucruri pe care să le cunoaștem din proprie experiență, artistul riscă să rămână neînțeles. Or, tocmai, prin elementele plastice cunoscute simțurilor noastre respective, noi suntem dispuși să primim și faptul extraordinar al basmului care ni se înfațișează ca verosimil grație acestor elemente. D-l Loghi înlocuește literatura scrisă cu literatura fenomenelor naturale, pe care le aglomerează în tablou, ca elemente purtătoare de sentimente. Aceste elemente le găsim și la ceilalți pictori discutați până acum, d-l Loghi însă, excelează prin abuz. Elementele, toate, cât și procedeul artistic, artiștii le-au găsit în arsenalul literar al scriitorilor romantici și romanțioși.

În sculptură încă, și mai accentuat, ni se prezintă acelaș spectacol de rătăcire — sentimentală. Exemplele sunt mult mai numeroase decât în pictură. Ne vom mulțumi cu unul ca să completăm ilustrațiile temei ce ne-am propus.

D-l I. Iordănescu ne prezintă o scenă din timpul marelui războiu concepută ca o nuvelă picturală în genul «Immormântării grănicerului» de d-l Verona. Un car cu boi, încărcat cu coșciuge așezete transversal în trei rânduri, unele peste altele, boii îi conduce un soldat care — heureuse trouvaille — se proptește, în mers, de o cruce ca de un băț; un preot merge în fruntea convoiului care urcă o colină. Scena e reprezentată în figuri libere. Pe lângă obiecțiile ridicate de noi împotriva tratării de asemenea subiecte în arta plastică, aci mai adăogăm obiecția imposibilității materiale. Închipuiți-vă că un amator ar comanda sculptorului să-i execute acest subiect în mărime naturală. Ar fi o monstruozitate. O scenă, în sculptură, cu figuri libere care se desfășoară în timp și în spațiu nu se poate reprezenta. Cu greutate se poate în *bas-relief* care este puntea de trecere dela sculptură la pictură sau desen. O reprezin-

tare plastică e fatal limitată, în spațiu, de deschizătura unghiului format de conul vizual al privitorului. Pictura și sculptura cu toată parietatea în concepții nu pot împieta, una în domeniul ceilalte—ele având mijloace de realizare—material, tehnică, etc.—diferite și pe care nu e locul să le discutăm acum.

Rezumăm, spunând că un sentiment nu se poate *represzinta* în artele plastice care, prin esența lor sunt reprezentative, după cum nici calitatea morală a unui subiect. Artistul plastic nu are posibilitatea, ca literatul, de-a caracteriza un subiect sufletește: «*sărmana păsărică*» și «*dulcea garofiță*» nu se pot reprezinta. Incercând acest lucru, conștient sau inconștient, artistul recurge la ajutorul elementelor literare, prin amănunte evocative, asociații de idei, noțiuni purtătoare de sentiment. Toate acestea fiind elemente ce nu se pot reprezinta, ci doar *pricepe*, artistul părăsește domeniul meseriei sale și atunci ne întrebăm, dacă artistul se simte dotat cu talent literar de ce nu ni se împărtășește direct prin scris? Ar face-o mai complect poate.

Artiștii *narativi* citați și necitați din țară și străinătate, au fost victimele—atunci când lucrările lor prezintă și calități profesionale—epocii în care au crescut, aceea a romantismului literar și a străduințelor zadarnice de a lărgi dincolo de marginile firești ale meseriei lor, încărcătura sentimentală a operei de artă specială.

Or, sentimentul se sugerează privitorului independent de voința artistului prin acel element de viață internă care furnisează artistului plastic un ritm, un stil, (nu o stilizare care e cu totul altceva) în care se ascunde acea virtualitate secretă, pe care artistul, deși nu o ignorează, nu o poate, totuși, guverna după voia sa. Neexistând această facultate la un artist, el nu o poate înlocui cu nimic. Și mai ales, nu prin sentimentalism literar.

Francisc Șirato

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

C. Hogaș. — *Pe Drumuri de Munte — În Munții Neamțului*, cu o prefață de M. Sadoveanu. Iasi, Viața Românească, 1921.

E, de sigur, o carte unică cel puțin la noi; și, mai ales pentru literatura nesincărată și anti-stilistică a zilelor noastre, sinceritatea lirică și arta stilistică a lui Hogaș e o consolare și o nădejde.

De când batem cărările oarbe în căutarea oazelor de impresii *nemăiîncercate*, ni se pare că firea s'a 'nvechit și, pentru a o rezugrăvi, dibuim cu penelul sufletului prin tot felul de culori combinate chimic. În realitate, firea își păstrează măreția ei statornică și calmă îmbiindu-ne să-i înveștmântăm nuditatea în haina colorată și caldă a sufletului nostru.

Ar trebui, poate, strigătul autoritar din gura profetică a unui premergător, un strigăt de întoarcere la natură și la contemplație, care să rezolve dintr'odată complicata problemă de arhitectonică sufletească la care poezia noastră muncește laborios, cu sporul lui Sisif... Ne trebuie o orgie de pastorală și de simplitate rustică, de rătăcirii ale finții și gândului prin meleaguri fără ceasornice — deci fără ore fixe, fără fabrici — deci fără exasperarea muncii cotidiene, un fel de baie de poezie georgică și bucolică pentru a remedia — terapeutic — înclinația către introspecțiune subtilizată, care, accelerată frenetic spre absurd, va înceta curând să mai fie inteligibilă...

Atunci când avântul liric va înceta să se mai hrănească din materialul vlăguit de stoarcerea atâtor reeditări de emoții, mereu mai alambicate, când, datorită unor noi condițiuni de existență socială, sufletul chemaților va redeveni hoinar și liber ca paserile codrilor și va asocia uruitului uzinelor și murmurului durerii umane, zumzetul proaspăt și *direct* al miilor de guri prin cari natura își șoptește, guraliv, ființa, atunci poezia, continuând să fie o subtilă arhitectonică sufletească, dar înviorată de seva veșnic tânără a naturii, va trăi cele mai fericite vremi ale ei.

Până atunci... să citim cartea bătrânului nostru prieten Hogaș... Nu știm secretul înțelepciunii cu care dascălul din Piatra-Neamț, a rămas un simplu și modest dascăl din Piatra-Neamț. Răsplata însă și-a găsit-o, desigur, în neasemuitele sale veri de excursii, în acea voluptate incomparabilă de a-ți trăi, departe de orice influență socială,

viața ta sufletească în toată plenitudinea ei. Căci lirismul complex al lui Hogaș nu s'a putut nutri din măduva nici-unei creațiuni literare; paginile sale au frăgezimea bobului de rouă în diminețile senine; sunt paginile naturii, devenită slovă, și culeasă de-o mână dumnezeiască.

În Munții Neamțului este o confesiune lirică sub forma unor impresii de călătorie; cele cinci capitole au câte un titlu mai mult sau mai puțin expresiv (*Florica, Spre Nichit, Părintele Ghermănuță, Singur, La Tazlău*). Cu excepția celui dintâi capitol, *Florica*, un prețios fragment de viață trăită, o dragoste nobilă, povestită duos și cu discrete accente tragice — în care răsbate încă ecoul vieții de societate, celelalte capitole povestesc peregrinațiile și gândurile acestui monah al singurătății.

Contemplativ senin — Hogaș e înzestrat cu toate originalitățile acestuia: drag de singurătate, drag de rătăcirile fără țință prin meleagurile visului și-ale firii, sentimentul naturii. De mult nu ni s'a vorbit cu un mai pătrunzător accent de sinceritate de această «liniște senină», de acest «soi de beatitudine cerească», ce răsplătește eroismul de-a fi renunțat, fie și efemer, la societate. Vreme de zile întregi petrecute în creierul munților, gospodărind ca oamenii primitivi, nutrindu-se cu ce-l apucase vremea și părându-i rău că nu poate ospăta cu ce-a mai rămas în fundul desagilor săi... «vre-un nevoiaș de rege sau împărat» — Hogaș simte acea neturburată împăcare cu sine, pe care noi n'o mai cunoaștem (*Singur*).

Itinerariu n'are; călare pe „Pisicuța”, se lasă'n voia savantelor cunoștințe geografice ale acesteia:

„Și legănat, cu desagi cu tot ca o limbă de ceasornic, de eterna gebea (*mers în buiestru*) a Pisicuții, scurtăm încet și fără țință drumul către necunoscut.”

Și iarăși se socotește de invidiat, de cutare rege sau împărat, care nu descoperise cheia tuturor fericirilor:

„Ce frumos ar fi înlocuit ei atunci coroanele lor de nestemate cu o largă și neagră pălărie colbăită; ce lin n'ar fi străbătut ei poate la gebea pe spatele vre-unei Pisicuți meleagurile pustii ale bunului Dumnezeu.”

Acest hoinar fără țință pe meleagurile singurătății este înzestrat cu cel mai subtil și mai direct *sentiment al naturii*. Acesta presupune o expansiune lirică ce dă iluzia încorporării tale la natură:

„...Și nu te-ai simțit prin urmare, nici topindu-te sub o rază de soare sau o mângăiere de vânt, nu te-ai putut intrupa nici în norul alb, ce plutește pe înalte și albastre aripi de vânt.”

Natura devine ea însăși lirică și susceptibilă de acele înscenări vii, pline de culoare armonioasă și proaspătă, ca niște imense fresce sen-

timentale, prin cari străbate un fior larg de cuvioșie și de induioșare... Aștepti preotul divin care să officieze misterul grav al firii, cu gestul larg, cădelnițând... Sunt, mai ales, trei asemenea tablouri, însuflețite, impresionante, pline de aer și de perspectivă. După atâtea ieftine afirmațiuni poetice, cari au spoit firea cu suflet și-au tot pretins că un *gând* obscur li conduce destinele, paginile convingătoare ale lui Hogaș sunt o satisfacție.

Unul dintre cele trei tablouri s'ar putea numi „Ploaia” (*Singur*) „Soarele pășise demult, acum, peste creștetul stâncii mele de adăpost și înălțimile din apus își prelungeau repede chipurile lor de umbră deasupra văilor dimpotrivă... O puternică suflare de vânt trecătoare și iute, ca un glas de pieire, strecurându-se printre frunzișuri, se stinse tănguios și jalnic în nesfârșitul umbros al depărtărilor... Uraganele umplură jgheburile largi ale munților și, ca niște imense puhoai vifloroase, se rostogoleau prăpăstios la vale... etc. etc...”

Cu totul altă *tonalitate* are al doilea *tablou*, zugrăvind reinvierea firii după ploaie:

„Iar a doua zi, când mă deșteptai și-mi aruncaî privirile peste împrejurimi, firea întreagă mi se păru ca răsărită atunci, pentru întâia dată din sânul adânc al apelor creațiunii... etc. etc...”

Cel de-al treilea *tablou* s'ar putea numi «Amurgul»:

„Amurgul începuse a se rădica din adâncuri... Iar între piscurile înalte ale munților, ce se răsărau încă în pulberea de lumină roșietică a celor din urmă raze ale apusului, văile tupilate întuneceau priveliștea, ca atâtea pete imense de umbră viorie”.

Și, când în această atmosferă picură bătaia depărtată a clopotelor dela Schit, înțelegem perfect gestul acesta:

„Fără voe, îmi descoperii capul și, în imensitatea deșartă, tăcută și plină de umbră, ca spre rugăciune, plecai fruntea mea în fața răsăritului...”

Singurătate, rătăcire fără țință, simț al naturii, toate acestea se întrunesc armonios în sufletul contemplativului Hogaș; în schimb, defectul ce însoțește obișnuit asemenea calități, nu există. Căci omul *singur*, își apare sie-și ca orchestrant al imensului înconjurător, și-și simte proporțiile umflate până la absurd; de aci *poza romantică*, manifestată prin limbă pretențioasă, imagine manierată și tot felul de variațiuni pe tema egotismului îndurerat și sensibil, ce nu poate suporta societatea. La Hogaș? E atâta bună-voie, atâta familiaritate de bătrânel înțelept și sfătos, atâta sinceritate directă! El se simte, în mijlocul proporțiilor maiestuoase ale firii, mărunț, posesor al unei «eternități de ridicul» și de-accea nu pierde niciodată prilejul pentru a situa o bine-venită auto-persiflare, care-l intrerupe cu o scânteiere de glumă fraza oratorică și înfiorată...

Aceste țâșnituri spontane de umor, ca și cele câteva magistrale portrete semănate de-alungul descrierii (*Florica, părintele Ghermănușă* etc.) și care sunt, în genere, ca niște medalioane săpate în sălbătăcia decorului, variindu-l, înviorându-l, nu fac decât să sporească intensitatea avântului liric și interesul. Acesta e și secretul lui Odobescu în acel *Fals tratat de vânatoare*, mozaic incomparabil de note variate; apropierea însă se oprește aici, căci Odobescu e mai *estet*, dar mai puțin poet, și vice-versa.

O simplă sugestie, de obicei, introduce discret nota de umor:

„Sărmane om, sărmane lut netrebnic și pieritor!... cugetam eu *mergând la gebea*.”

Sau — aducându-și aminte de-o veche excursie cu un botanist — pe când își potolea setea cu *oxalis acetosella*:

„Află, doctore, *ziceam eu pascănd*, că de va fi să-mi scriu vreodată amintirile...”

Citiți cu atenție din josul pag. 99 („Intr-o clipă...”) până'n susul pag. 101 („...cu tot calabalăcul meu de visătoare filosofie...”) și veți vedea ce armonios, firesc și *necesar* se încadrează pastelul, cu mișcare largă și frază oratorică, între două scânteieri, abia simțite, de umor...

Cărții acestui incomparabil artist și poet i s'ar datori un studiu amănunțit, care să vădească înrudirea cu *umorul* și cu *firescul stilistic* al năzdrăvanului de la Humulești, precum și cu *pitorescul estetic* al lui Odobescu; va trebui să se analizeze calitatea acestui lirism — încă odată — *nou*, în *literatura noastră*, cel puțin, și stilul acesta oratoric, ritmând, cu efecte onomatopoetice, mișcarea largă și complexă a sufletului. — Vasile Munteanu.

Giovani Papinni, apologist a lui Crist.

Unul din rarele cazuri moderne de conversiune religioasă, manifestată în chip public. Louis Gillet, în pagini pline de adevăr și de expresie, cercetează felul în care prea cunoscutul scriitor, critic și polemist italian și-a manifestat, viguros și crud, nemulțumirea provocată de condițiunile de existență ale vieții moderne. Dărâmătorul de idoli din „Crepusculul filosofilor”, teoreticianul ateismului din „Un om sfârșit” (1912), amoralul desgustat de toată putreziciunea și turpitudinea vieții moderne e o pildă ciudată și prețioasă de caracter rectilin și consecvent cu rezultatele sbuciumatei sale vieți interioare.

Ca un Pascal modern, Papini a fost chinuit de setea tragică a „certitudinii”, și a încercat, în chipul cel mai dureros, sentimentul mizeriei umane; de aci nevoia de a dărui cu ceva umanitatea, detașând-o de materie, făcând-o «mai pură, mai perfectă, mai îngerească,

mai divină»; „în termeni religioși, ideea ateului s'ar tâlmăci prin grija pentru «salvarea sufletului».

De la această stare de suflet și până la creștinism, calea nu este lungă. Și Papini a străbătut-o, nu se știe în urma cărui accident, ducând cu sine instinctul războinic, revolta, misantropia și toată setea de absolut a inadapabilului.

Nu-i un tratat de exegeză această „Vita di Cristo“ (1 vol. în — 16, 633 pag. Florența, 1921); literatura siropoasă a scriitorilor religioși precum și erudita morgă universitară nu sunt pe gustul autorului. E o operă inspirată, lirică, de liberă interpretare a Evangheliei; conștient de utopia oricărei încercări de cronologie a vieții lui Christos, și socotind că o asemenea carte trebuie să fie, în primul rând, superioară sub raportul literar — ceea ce asigură, de altfel, longevitatea scrierii respective a lui Reann — Papini, într-o serie de meditațiuni avântate ne oferă spectacolul unui credincios prosternat, care ne împărtășește reflexul imaginii divine în sufletul său, și emoțiunile sale pe măsură ce se desfășură dumnezeiasca poveste a lui Christ.

Invectivele violente la adresa vieții moderne nu dispar însă nici de aci; Papini le-a adus cu sine... creștinându-le; așa, cutare tiradă împotriva banului, „cea mai spăimântătoare invenție a omului“ și continua nădejde într-o justă intervetire a *valorilor* umane, pe care o așteaptă dela creștinism.

Catolicismul lui Papini beneficiază și de o altă veche idee a ateului: sfârșitul lumii; torturat de această idee a „judecății din urmă“ care se aproprie, apologistul invită omenirea ca, după ce a experimentat atâtea forme de viață: arta, rațiunea, banul, etc., să adopte, ca linie de conduită, iubirea.

Aceeași pasiune arzătoare, aceeași sete de perfecțiune, ca'n paginile lui Pascal; sunt însă și scurte poeme în proză, mai calme, mai duioase — cum e *Ruga către Christ*, ce amintesc sub raportul literar vestita *La prière sur l'Acropole* a lui Renan.

Teatrul german contemporan.

Constitue obiectul unei schițe a lui Paul Colin. Cercetarea activității vecinului așa de vigilant și de bine informat, întrucât îl privește, e un lucru de a căruia importanță șovinismul intelectual francez nu și-a dat încă bine seama. Cu atât mai bine este venită această schiță, insuficientă de sigur; și curiozitatea e că, în aceeași vreme, Pierre Lafue publică și el un articol intitulat: *Tendențele intelectuale ale tinerimii germane*.

Publicul francez a rămas, în genere, la teatrul lui Sudermann, Ompfeda și G. Hauptmann; rari sunt aceia cari se pot mândri c'au

auzit de teatrul lui Wedekind și de activitatea inoitoare a regisorului Max Reinhardt. Dar și Wedekind, distrugătorul teatrului convențional, a căruia ironie tragică s'a nutrit cu creațiunile geniului scandinav — și Reinhardt — distrugătorul clișeeleor interpretării realiste și descoperitorul lui Alexander Moissi, sunt socotiți astăzi ca simpli premergători.

Mișcarea de primenire a teatrului continuă impetuos, interesând până și masele populare; scena, secondată de formidabila presă germană, a ajuns supremul mijloc de propagandă; așa se face că *Expresionismul*, această nouă atitudine estetică, a reușit să aprindă entuziasmul unui cerc mult mai larg, decât s'ar bănuî.

Înainte de-a schița caracterul teatrului, se cuvine să ne informăm despre arta *punerii în scenă*, al căreia avânt o face să egaleze aproape importanța piesei însăși. Pretutindeni, revolta împotriva formulei estetice realiste care tindea la identificarea decorului cu fotografia ori cu miniatura și a interpretării cu clișeul. De aci, numeroase tendințe către o nouă artă de *Inszenierung*, toate având o notă comună: decorul nu va mai «*reprezintă*» nimic; rolul lui va fi mai complex, mai *spiritualizat*: acela de a crea o atmosferă care să se acordeze cu piesa și să o sprijine armonios. Pentru aceasta se recurge, obișnuit, la o extremă simplitate, degenerând uneori în stilizare; regisorul, întocmai ca pictorul expresionist, e liber să diformeze, mărimdu-le sau micșorându-le, elementele asupra cărora vrea să atragă atenția, fără să asculte de altă regulă decât de aceea a instinctului și intuiției sale despre valorile și importanțele lor relative. Vom avea astfel un decor vesel, altul comic, sinistru ori glacial.

Pentru acest decor, *culoarea* devine un element vital, contribuind în chip decisiv la determinarea tonalității sentimentale a piesei. Iată câteva dintre cele mai de seamă nume de regisori fiecare cu nota lui distinctivă: Berthold Viertel, Otto Liebscher, Ludwig Berger, Gustav Hartung etc.

În acest decor se reprezintă piese expresioniste ce-i egalează noutatea. Lăsând la o parte teatrul lui René Schickelē și Fritz von Unruh, care e mai mult un «*théâtre d'art*», frate bun cu teatrul lui Hofmannsthal, Hebbel, Wedekind, Gogol, Paul Claudel, Shaw etc. va trebui să se citeze teatrul lui Franz Werfel, Kasimir Edschmid, Oskar Kokoschka și, mai ales, teatrul lui Karl Sternheim, Georg Kaiser și Walter Hasenclever; cu acești trei din urmă, teatrul expresionist german culminează.

Sternheim e un cerebral, în toată puterea cuvântului. Teatrul lui reprezintă caractere (s'a citat numele lui Molière) desbărate de toate trențele convenționale de localizare, expunându-și cu brutalitate și fără nicio concesie toată nuditatea lor schematică... Sternheim este

în veșnică urmărire a «Corpilor simpli» ai psihologiei: tot ceea ce ar putea să placă, să miște, *chiar să intereseze* pe spectatori este îndepărtat sistematic; se păstrează doar nota psihologică dominantă, *adâncă, esențială*.

Kaiser aduce, în schimbul *cerebralității* lui Sternhein, un puternic instinct dramatic, mânuind cu abilitate de prestidigitator un vârtej de evenimente.

În fine, Hasenclever, pe lângă tehnica lui Kaiser, posedă și avântul liric; când nu degenează în verbalism, lirismul acesta ajută la puternica expresie a vieții interioare, ca în piesa *Jenseits*, piesă în cinci acte și numai *cu două personaje*; și totuși, ajutat de decor interesul nu lăncezește o clipă, iar marele public german este din ce în ce mai cucerit de această formulă modernă: expresionismul. Patruzeci de orașe și o sută de teatre sunt astăzi în mâinile învingătorilor.

Un poet bulgar: Ivan Vazoff.

Cel mai mare poet din literatura bulgară; așa, cel puțin afirmă D-l N. Dontcheff într'un foileton publicat în *Écho de Bulgarie* (21-22 Febr. a. c.) și intitulat „Țăranul în poezia lirică a lui Vazoff”.

A fi cel mai mare poet al literaturii bulgare nu înseamnă de loc a fi un poet mare; autorul foiletonului de altfel se și ferește de asemenea afirmațiuni categorice, rămânând în cadrul exclusiv al relativităților bulgare. O singură dată invocă un nume străin, încercând o foarte nefericită apropiere între Vazoff și... Carducci. Punctul de contact care prilejuește apropierea celor doi poeți, este faptul că ambii au cântat *boul*.

Studiul sumar și superficial al lui Dontcheff, mărturisește mai mult admirația mișcată a acestuia pentru Vazoff decât genialitatea poetului bulgar. Reținem totuși următoarele constatări pozitive, însemnate mai ales din punctul de vedere al mentalității poporului bulgar, decât din punctul de vedere al artei:

Ivan Vazoff a trăit în neîntreruptă comuniune de suflet cu neamul bulgar, participând direct la toate bucuriile și durerile lui; tot ceea ce a scris a fost smuls din viața neamului și trecut prin sensibilitatea ce vibra la unison a poetului; astăzi, când naționalismul artei a ajuns un desiderat proape îninteligibil, un fel de mit adorat, dar uitat, ceea ce se întâmplă cu Vazoff este semnificativ și poate, chiar instructiv.

Obiectul *exclusiv* al poeziei lui Vazoff este viața bulgară cu legende, tradiția, istoria, ocupațiile și preocupările ei; cele mai deseori însă, eroul adus pe scenă este țăranul bulgar, un fel de țăran idealizat ale căruia virtuți sunt: răbdarea resemnată, perseverența activă, dragostea de muncă, credința religioasă și eroismul pe câmpul de bă-

taie; un erou taciturn și cu bun simț practic, fără calități imaginative.

„Virtuțile țaranului îl umplu de bucurie (pe Vazoff); e fermecat de bunul simț și de spiritul său inventiv, se închină în fața muncii sale învierșunate, cântă sufletul său vast și liber cum sunt câmpurile, binecuvântează nădejdiile sale într-o recoltă bogată. Poetul își unește glasul cu al țaranului ce înalță o rugă lui Dumnezeu”.

O poezie națională și patriotică așadar, fără să fie șovinistă—după cum ne asigură autorul studiului; și dacă asupra calităților artistice ale acestei poezii nu ne putem forma o convingere, asupra semnificației ei pentru poporul bulgar suntem lămuriți pe deplin: e una din multiplele manifestări ale patriotismului bulgar și ale conștiinței sale de neam unitar, viguros, cu virtuți naționale încă intacte și cu o vitalitate tinerească plină de făgădueli. — V. M.

Literatura Relativității.

Max Born. *Die Relativitätstheorie Einsteins.* J. Springer, 1921. Cartea d-lui M. Born cată să fie în literatura germană o carte de popularizare științifică asupra teoriei lui Einstein. Este scrisă conștiincios dar fără relief filosofic, în genul cărților lui Ch. E. Guillaume „Initiation à la Mécanique” sau aceea a lui Lecornu „La Mécanique et les faits”. Informația științifică este însă foarte serioasă și destul de clar expusă, așa încât cartea poate fi recomandată cu folos profesorilor de științe și studenților cari doresc să aibă o primă inițiere în teoria relativității.

P. Lenard. *Über Relativitätsprinzip, Äther, Gravitation.* G. Hirzel, Lipsca 1921. Savantul fizician german ia pozițiune contra teoriei relativității generale și propune o altă teorie a dinamidelor din care s’ar compune atomii materiali. Această bro-

șură a dat naștere la o polemică vie și interesantă între Einstein și Lenard, din care au eșit învingătoare ideile lui Einstein.

Fr. Adler. *Ortzeit, Systemzeit, Zonenzeit.* Wien, 1920. Vestitul și nenorocitul om de stat austriac s’a ocupat pe timpul cât a stat închis, cu teoria relativității și a dat-la lumină această lucrare. Este o analiză a cinematiei lui Einstein și Lorentz care poate interesa pe oamenii de specialitate.

Ludwig Schlesinger. *Raum, Zeit und Relativitätstheorie,* 40 pag. B. Teubner. Lipsca 1921. D-l Schlesinger, fost profesor la Universitatea din Cluj, a avut prilejul să țină în primăvara anului 1920, la Mayence, câteva conferințe despre teoria relativității; aceste conferințe sunt conținutul broșurii de față. Expunerea este elementară și nu reclamă decât cunoștințele ma-

tematice secundare pentru înțelegerea textului. E o carte de inițiere bună mai ales pentru acei cari cad ușor victima concretului.

Alexander Moszkowski. *Einsteins*. (Einblicke in seine Gedankenwelt) 240 pag. F. Fontane. Berlin, 1921. D-l Alexander Moszkowski trebuie să fie un esthet în genul D-lui G. de Pavlovski, și a vrut să imite pilda celebră a lui Eckerman introducându-ne în misterul intimității unui nou gen al omenirii. Comparat rând pe rând cu Goethe, Zaratuștra, Pitagora și încă o duzină de eroi ai omenirii, Einstein este descris într'un stil fa diez, cu o sforțare elogială care învinge nervii cei mai răbdători. În esență aflăm că Einstein este de origine evreu din Ulm „die Stadt die das höchste Bauwerk in Deutschland besitzt“; firește că orașul în care a văzut Einstein lumina zilei, în Martie 1879, trebuie să aibă și el o distincțiune oarecare. Familia lui a trăit viața nomadă a Evreilor internaționali, cutreerând orașe și țări; așa se face că Einstein a făcut școala primară la Ulm, gimnaziul la München, universitatea la Milano și școala politehnică la Zürich. A isprăvit prin a fi cetățean elvețian „cives European“ unde, după vreo 10 ani de muncă obscură ca funcționar la un birou de patente, a atras atențiunea lumii științifice printr'o îndrăzneală de concepție neobișnuită. Profesor asistent la Zürich, el urcă deo-

dată și vertiginos culmile gloriei în câțiva ani de zile și e ales membru al Academiei de științe din Berlin și chemat profesor la Berlin alături de Max Planck.

Din cartea lui Moszkowski, reiese că Einstein este un modest savant burghez, amabil și puțin cam timid, pasionat de știința lui și care se recreiază de plictiselile celebrității, cântând la vioară și gândindu-se mai departe la stihurile științei. Idei foarte sănătoase are Einstein și despre învățământ, și despre votul femeilor și despre lucrul manual; și a mai avut încă una foarte bună: a refuzat să iscălească faimosul manifest al celor 93 intelectuali germani.

Cu toată bombasteria stilului nefiresc, cartea lui Moszkowski poate fi citită cu folos de un mare număr de cititori.

Rudolf Lämmel. *Wege zur Relativitätstheorie*. 75 pag. Stuttgart. Kosmos, 1921.

Harry Schmidt. *Das Weltbild der Relativitätstheorie* 128 pag. P. Hartung, Hamburg, 1920.

Aceste cărți pot fi date ca prototipul unui mare număr de cărțicele de vulgarizare, scrise pe înțelesul tuturor ca să nu fie înțelese decât de acei cari știu despre ce e vorba, și în care se expun ideile fundamentale ale teoriei relativității. În special cartea lui Schmidt se bucură totuși de o oarecare faoare pe lângă marele public și a fost tradusă în mai multe limbi. — Tr. L.

La nouvelle Revue Française
(1 Februar 1922).

Un număr omagial, consacrat aproape jumătate lui *Dostoievsky*.

Cele trei articole pe care le completează două scrisori ale scriitorului rus, sunt poate cele mai interesante pagini care s'au scris cu prilejul centenarului nașterii lui.

Obiecția de căpetenie care i s'a adus lui Dostoievsky — în numele logicei noastre *occidentale* — spune Gide, este caracterul irațional, nehotărît și de multe ori aproape iresponsabil, al personajilor sale.

Ni se spune că el reprezintă, nu viața reală ci *cauchemar-e*.

Aceasta e fals, dar să admitem că ar fi așa, să nu spunem, ca *Freud*, că e mai multă sinceritate în visele noastre, decât în acțiunile vieții, să ascultăm mai bine chiar pe Dostoievsky:

„De ce, când te deștepți și intri din nou în lume, simți mai întotdeauna și câte odată cu o rară vioiciune, că visul, părăsindu-te, duce cu el ceva ca o enigmă *neghicită* de d-ta?..” (*L'Idiot* t. II, p. 185).

Și acum, să aplicăm ceea ce spune Dostoievsky despre vise, la cărțile lui (bine înțeles, fără să le comparăm cu absurditatea unor anume vise).

Când *ne deșteptăm din cărțile lui*, chiar atunci când judecata noastră refuză să le dea un asentiment total, simțim că a atins un vag și tainic punct

„care aparține vieții noastre *adevărate*”.

Gide crede că putem găsi aici explicația aceluia refuz al unor anumite inteligențe, în fața geniului lui Dostoievsky, refuz în numele *culturii occidentale*. E în adevăr ușor de observat că în întreaga noastră literatură occidentală, romanul, afară de rare excepții, nu se ocupă decât de relațiile oamenilor *între ei*, dar aproape niciodată de raporturile individului *cu el însuși* ori cu Dumnezeu.

Caracteristica de căpetenie a operii lui Dostoievsky, tocmai aceasta e. La el viața *intimă* e mai importantă decât raporturile oamenilor *între ei*.

Acțiunea poate să fie secretul care îl face atât de mare, așa de important pentru unii, atât de nesuferit pentru alții.

Gide nu vrea să spună că occidentalul, ar fi o ființă care trăiește numai cu un *costum*, o ființă pur *socială*, dar se pare că un anume fel de probleme, de tulburări lăuntrice, de patimi n'au ce căuta în romanul occidental. Minunea înfăptuită de Dostoievsky e că fiecare din personagiile sale, există întâi în funcție de el însuși și că fiecare ființă intimă, cu taina ei particulară, ni se prezintă în toată problematica ei complexitate, minunea e că problemele acestora *trăiesc în personagiile lui*, se luptă, se cionesc și se *umanizează* ca să agonizeze ori să triumfe.

Romanul lui Dostoievsky, nu

e nici odată *abstract*: ideile nu există la el decât în funcție de individ. De aci *relativitatea* dar și *puterea* lor.

Iată bunoară pe Hippolyte din *l'Idiot*. El nu ajunge la ideea despre Dumnezeu, providență și viață veșnică, decât pentru că știe că *va muri* peste câteva zile ori câteva ceasuri.

Iată un altul, din *les Possédés*, care edifică o întreagă metafizică (cu germen nietzschean) în funcție de sinuciderea lui și fiindcă *trebuie* să se omoare într'un sfert de oră, ascultându-l vorbind, nu mai știi dacă gândește așa pentru că trebuie să se omoare sau se omoară fiindcă gândește așa.

Deaceea romanele lui Dostoievsky, cu toate că sunt din cele mai încărcate de idei, nu sunt nici odată abstracte, ele vibrează de cea mai intensă *viață*, personagiile nu devin *simboluri*, nu părăsesc *umanitatea*.

Al doilea articol, e un studiu dezvoltat, al gânditorului rus Leon Schestov: Dostoievsky și lupta împotriva evidențelor. E în adevăr o lucrare cum nu se poate mai interesantă. Cadrul unei simple note nu permite o urmărire amănunțită dar ceea ce am spus mai sus va face inteligibile câteva mici indicații.

Schestov spune că principalul dușman al lui Dostoievsky este *conștiința comună*. Opera lui e o desnădăjduită efortare de a răsturna *evidențele invincibile*. Îndrăzneala lui te face să te

întrebi dacă e serios ori își bate joc înfățișând absurdități și imposibilități, pentru judecata comună.

Ei bine Dostoievsky își permite să se îndoaie de *dreptul* judecății noastre de a *judeca* *posibilul și imposibilul*.

Pe el îl atrage neașteptatul, acel „poate”, subit, capriciul, obscurul tocmai aceea ce nu există din punctul de vedere al bunului simț și al științei. La Kant științele judecau *posibilitatea metafizice*, la Dostoievsky *metafizica judecă științele pozitive*.

În cel de al treilea articol, Jacques Rivière completează explicația incomprehensiunii de care s'a lovit Dostoievsky în Franța: odată ideea personajului întregită în spirit, romanțierul are două feluri de a lucra: ori să insiste asupra *complexității* lui, ori să-i sublinieze *coherența*. Și Dostoievsky a lucrat totdeauna în primul fel.

Revue Bleu. (7 Ianuar 1922).

Profesorul Emile Legouis încheie studiul său asupra lui Rudyard Kipling.

În câteva trăsături limpezi, fără speculații de critică literară propriu zisă schițează un Kipling viguros, un soi de *champion* al energiei spiritului britanic.

E o sferă de apreciere poate prea strâmtă, dar baza operii lui Kipling, e prinsă totuși în linii sigure și clare.

Este drept că autorul acelor

minunate volume ca „Jungl's boock“, „Plain tales of the hills“, a incomparabilului „Kim“, tinde, dela primele lui versuri și până la ultimul volum de povestiri, să exprime *geniul englez*, dar pornind de aci opera lui desfășoară perspective imense, care îmbrățișează *umanitatea întreagă*.

Desfășurarea aceasta constituită poate una din cele mai interesante laturi de analiză, din literatura engleză contemporană. Studiul lui Legouis e un foarte bun punct de pornire.

Pentru Legouis, *Kipling* e: „le chanteur de son clan, le poète de sa tribu“. El își adoră Dumnezeu *național*. Pentru rasa lui, *Kipling* e: „le chantre de l'impérialisme“.

Aceasta explică imensa popularitate, de care se bucură printre compatrioții săi, dar cum s'a putut ea întinde și la celelalte popoare?

Prin aceea că în slăvirea virtuților particulare, care au constituit puterea patriei lui dela originea ei: spiritul de aventură care o poartă pe toate mările; în celebrarea omului puternic, a inițiatorului, a pionului, avântat spre descoperiri din dragoste de văzduh larg și primejdie; într'un cuvânt în cântarea aceasta a individului energic, vânos la suflet și trup, *Kipling* a pus un suflu de amplă poezie epică, o artă primitivă și intelectuală în același timp, o forță de viață și descripție care-l fac interesant și emotiv tot deodată.

Literarische Zentralblatt für Deutschland. (Ianuar 1922).

În anexa critică-informativă (*Die Schöne Literatur*) a publicației germane, profesorul *Richard Dohse*, consacră un articol lui *Gustav Kohne*, cu prilejul celei de a 50-a aniversări a nașterii poetului.

Dramaturg, poet, romancier, povestitor, *Gustav Kohne*, descinde dintr'o veche familie de țărani din ținutul păduros al Germaniei de Nord, Lüneburg.

Trebue accentuat că ceace îl face reprezentativ pentru cercetarea critică în general și prețuit sub un anume aspect, în aceea germană, e calitatea de *bard național*, nu în strâmtul înțeles al unei producții patriotice ieftine ci în acela al unui *epicism* grefat real pe însăși viața cotidiană a poporului. Mai mult, în unele opere, *Kohne* seridică chiar la calități care îi deschid poarta *universalității* artei.

A debutat ca dramaturg. Deși cele trei opere dramatice de căpetenie „Der Vorsteher von Holtebauk“, „Konrad Barko“ și „Um das Gevissen“, dovedesc o sigură mănuiere a temei, o remarcabilă putere de caracterizare, înfățișând interesant și fidel atmosfera vieții țărânului german, *Kohne* s'a impus în genul epic. Aci a avut o repede evoluție care l-a consacrat *poet popular german*, „cu toate însușirile caracteristice“ cum spune Dohse.

Rămasă în afara oricărei in-

fluente moderne, arta lui Kohn «vibrează în glia patriei», zugrăvește nația germană, cu răvna răbdătoare a observatorului, cu emoția caldă a patriotului.

Puterea de observație și de intuire, desenul sigur al atmosferei, sunt însușiri pe care Kohn le dovedește în primele romane de mai mare întindere:

«Erhart Rutemberg» și «Der siebte Sohn».

Talentul său evoluând serios și sănătos, dă mai târziu lucrări ca «Ellernbrook» ori «Hooge-Veld», în care însuși tehnica, se ridică la *romanul de teză*, înfățișând probleme sociale politice, religioase și morale.

Iată bunăoară leit-motivul din *Hooge-Veld*: «De vrem să fim un popor, trebuie că fim întâi *oameni*», care credem că sugerează un oarecare indice de personalitate.

Kohn e desigur un gânditor simplu, sănătos, fără stridente intelectuale ori poradoxe îndrăznețe care constituie ceea ce se cheamă: un virtuos al ideii. De aceeași calitate e și arta lui. Poate din pricina aceasta nu e unul din valorificații de întâiul plan, în Germania, poate de aceea opera lui a străbătut foarte puțin în piețele literare străine.

Sigur e că își va avea locul lui în istoria literaturii germane, alături de cei din aceeași familie: *Rosegger, Anzengruber, Jeremia Gotthelf*.

Un amic al lui Baudelaire-

Ernest Raynaud lămurește într'un articol din *Mercur de France*, un fapt unic, foarte curios, din istoria literară a Franței.

E vorba de Gustave Vavas seur, prieten, amic literar, ba chiar rodnic sfătuitor al lui Baudelaire și poet de o foarte mare fecunditate, și reală voloare, despre care, autorul lui *Les Fleurs du Mal*, spusese acum șase decenii: «il y a un poète là!», care timp de 40 de ani n'a încetat să scrie, pe care Normandia întreagă îl sărbătorește în viață, după moarte îi ridică statuie, în 1920 îi serbă centenarul... și despre care Parisul *nu știe nimic*.

Mai mult, însuși Rémy de Gourmont scrisese chiar în *Mercur de France* (octombrie 1896) un articol despre el, articolul trecuse neobservat, în 1903 fusese inserat în *Epilogues*, încă din 1899 Le Vavas seur avea statuie în Juilly, autoritățile și cetățenii normanzi veniseră să-i aducă prinosul și omagiile lor... iar Gourmont nu știa nimic! Și Gourmont era normand!

Le Vavas seur era normand în toată puterea cuvântului: «N'am văzut în viața mea un om atât de pompos și așa de sincer normand» spunea Baudelaire iar le Vavas seur spunea modest: «normand până la absurd».

În adevăr, cu o hărnicie și o răbdare de orologier, le Vavas seur a lucrat 40 de ani la ci-

zelarea unui vers solid și delicat în același timp ca să-și cante pământul pe care-l iubia cu patimă religioasă.

A fost un cântăreț al Normandiei și aruncând ochii în opera lui te convingi de îndată că a știut s'o cante cu farmec și vigoare. Calitatea inspirației e la înălțimea formei.

A scris în toate genurile. Despre seria *odelettes*-elor și sonetelor lui, Raynaud spune: «elle doit être mis hors de pair» și: «des joyaux».

A cântat răsă lui întreagă, normandul:

*Je ne suis qu'un joueur de flûte,
mais, parfois,
De ma poitrine sort une note
profonde;
Si j'ai chanté les rois qui font
trembler le monde,
J'ai célébré les dieux qui font
trembler les rois.*

A cântat peisagiile, lucrurile animalele. Iată-lcântând... gâsca:
*Elles battent de l'aile en se faisant
des signes;
Je ne comprends pas bien leur
langue mais je crois
Qu'elles passent leur vie à médire
des cygnes.*

Și alte versuri, de vibrație clară ca o dorință sonorizată:
*Dans les sentiers divins marcher
à pas comptés,
Poursuivre obstinément le secret
des antiques,
Prendre, sans se bercer du rêve
des mystiques,
La ligne et la couleur pour des
réalités;*

Cam aceasta e schița rapidă a «necunoscutului» despre a cărui *Vire* și *Virois* Baudelaire spusese: «un chef-d'oeuvre», pe care, în ziarul lui intim îl pune între cei mai buni amici literari și îl așează în rând cu Gérard de Nerval și Théophile Gautier.

Amiel și pluralitatea locuțiilor. Cred că nimeni nu l-a întrecut pe Amiel în ușurința de a reda la sfârșitul unei lecturi impresia imediată cu toată vioiciunea și forța ei. Amiel pare că găsește imediat, ori mai bine că posedă în chip firesc acel echilibru între pricepere și judecată, la care ceilalți nu ajung decât mai târziu, sau niciodată; obiectivitatea care la alții paralizează efortul aci aduce numai decât reculegerea necesară. În momentele acelea, privirea lui cercetătoare și claritatea formelor cari i se înfățișează, te fac să gândești la un om care, aplecat pe microscop, privește un câmp de cristaluri. Despre La Fontaine, Rousseau, Chateaubriand, Hugo, Quinet, Daudet, Sainte-Beuve, Taine Renan, Amiel nu ne-a spus decât lucruri cari stimulează gândirea.

Critic literar, Amiel, avea darul cel mai prețios: precizia în nuanță și în stil. Era un mare scriitor de câte ori trata un subiect anume și individual; încolo era nuanțat dar prea docil față de panta care-l antrena:

„18 Iulie 1877.—Am descoperit într'un roman un personaj care are ticul sinonimelor. Și

mi-am spus: Păzește-te, că și tu aluneci într'acolo. Căutând nuanța exactă a gândului tău, parcurgi claviatura sinonimelor și de multe ori condeiul tău trebuie să le aleagă...

„Expresiunea unică este o îndrăzneală care implică încredere în sine și privire limpede. Pentru ca să ajungi la trăsătura unică, trebuie să nu ai îndoială, iar tu te îndoiești mereu“.

Amiel face aci aluzie la una din cele mai complexe dificultăți de care se lovește spiritul. Clasica vorbă a lui La Bruyère trebuie să rămâie obiectivul ideal al ori cărui scriitor demn de acest nume, dar marelui artist literar i se prezintă ca o normă: el îl practică din instinct și tot din instinct consimte la sacrificiile necesare.

Pentru alți scriitori, cari nu sunt artiști, dar psihologi, din naștere, a recurge la pluralitatea locuțiunilor este o ispită cu atât mai mare cu cât le apare ca o datorie esențială: aceia de a nu mutila gândirea. Ei se dedau atunci la un joc—din punct de vedere literar, cel mai periculos care poate fi—care nu consistă în a viza centrul țintei lor după ce mai întâi l-au determinat, ci, fiind convinși că acest centru se deplasează mereu, îi dau târcoale cu expresiile lor acumulate.

(Du Bos; Revue de la Semaine)

Directive literare.

Plume au vent (No. 1 din «nouvelle série») publică un articol

al lui Jan Royère care preconizează «arta creiată de Baudelaire, ilustrată de simbolism» și pe care—spune el—«noi ravnim s'o înoin» printr'o tradiție astfel înțeleasă:

«Tradiția noastră asupra unei poezii vitale și tăsnite din virginul azi se opune absolut acestui clasicism la modă, căci artei pe care simbolistii au luat-o, dela Baudelaire și Mallarme, dela Rimbaud, Verlaine și Laforgue, i-au îmbogățit tradiția franceză și aceasta a fost marelui lor țel. Moréas aclimatează arta noastră în secole romane și clasice; Kahn o face să pătrundă în pustii și în mulțime, în palate nomade și în acelea ale visului, Verhaeren îi ilustrează miturile antice și moderne; Stuart Merrill nutrește legenda cu ea; Vielé-Griffin și Henri de Régnier îi anexează Hellada, mama noastră și Claudel îmbogățește teatrul cu ea.»—V. R. Ș.

Revue de France.

D-l Raymond Recouly publică de mai multă vreme o serie de amintiri și cercetări în legătură cu războiul european, sub titlul *Les heures tragiques d'avant-guerre*; ultimul capitol (No. din 1 și 15 Ianuarie a. c.) dintre cele apărute până acum, este consacrat exclusiv României și intrării sale în acțiune. (După documente inedite și secrete).

În primul rând autorul se ocupă pe larg de consiliul de coroană ținut la Sinaia în 3 August 1914; obiectul discuțiilor

a fost clarificarea situației noastre față de cele două părți adverse și fixarea atitudinii noastre viitoare, cu atât mai mult cu cât membrii consiliului se găseau în fața unui fapt pozitiv și de o mare gravitate: invitația celor doi Impărați, de cari eram legați prin alianță, de-a participa imediat la război.

După câteva sumare considerațiuni asupra mentalității politice din România, D-l Recouly dă o serie de portrete ale șefilor politici ce-au participat la consiliu (P. Carp, D-nii T. Ionescu, I. I. C. Brătianu, I. Grădișteanu, Al. Marghiloman, etc.), precum și un rezumat al discuțiunilor, al căror rezultat a fost respingerea invitației austro-germane (sprijinită de Regele Carol și de P. Carp). Autorul manifestă multă simpatie pentru chipul cinstit și înțelept al primului nostru rege, iar personalitatea D-lui Tache Ionescu e investită cu dimensiuni uriașe—un fel de „vates” eroic.

Odată cu ecoul victoriei dela Marna opinia publică și politică a țării este îndreptată definitiv încotro trebuia. România adoptase o atitudine neutră; era dar sarcina Antantei de-a o decide să renunțe la atitudinea adoptată. Dacă lucrurile însă mergeau mai lesne cu Italia—a căreia hotărâre depindea doar de înțelegerea dintre Anglia și Franța—situația se complica în ceace privește România, fiindcă demersurile celor două puteri

occidentale se ciocneau de opoziția fermă a Rusiei, ale căreia magnifice planuri în Orient ar fi fost contrazise de o Româniemare, ce-ar fi întunecat strălucirea Slavilor din Balcani.

Odată cu dezastrul ei militar, Rusia se gândi la concesii. Tratatările încep și continuă cu febrilitate; D-l Blondel, ministrul Franței la București oferă Transilvania, în schimbul intrării în acțiune, când, pe neașteptate, Rusia ne oferă acelaș lucru, în schimbul simplei *neutralități binevoitoare*. Există în acest sens un schimb de scrisori între D-nii Diamandy (ministrul nostru la Petrograd) și Sazonow (ministrul de externe al Rusiei).

O nouă serie de lupte și discuțiuni politice se deschide prin venirea la București a noului ministru german *Von dem Bussche*; în ciuda acțiunii corupătoare întreprinse de acesta, opinia antantofilă a țării se manifestă, din nou, violent: la trecerea generalului Pau, e un delir de simpatie. Însă datoria șefului de guvern era să se sprijine pe fapte sigure și să zăgăzuiască pornirile impetuoase ale opiniei publice; aci stă cheia enigmaticei D-sale atitudini, așa zise, șovăelnice; în această chestiune D-l Recouly se arată ferm și înțelegător, ca și în chestia cedării grânelor noastre Germaniei, în 1915:

„L'Angleterre avait acheté, en 1915, la récolte de blé de la

Roumanie, ce qui équivalait à lui consentir un emprunt. Les Allemands, l'année suivante, ne manquèrent pas de demander que la Roumanie leur cédât une partie de ses céréales, dont ils avaient grand besoin. M. Brătianu, pour avoir l'air de tenir la balance égale, afin de ne pas découvrir trop tôt son jeu, dut y consentir.

Din pricina insucceselor Rusiei, chestiunea intervenției României se pune din nou; dar Sazonow ne refuză Cernăuțiul și concluzia D-lui Brătianu este „La Russie veut demeurer maîtresse du Pruth, afin de nous enserrer entre elle et la Serbie”. Pe de altă parte, intervenția Bulgariei, dezastrele Rusiei, întârzie hotărârea României. În primăvara lui 1916, tratativele devin și mai active, iar prin Iulie se cunoșteau condițiunile D-lui Brătianu, precum și consimțământul Rusiei.

În fine, la 14 August, se ținu la Cotroceni consiliul de coroană care decise intrarea în acțiune. D-l Recouly e bine informat dintr-o dare de seamă făcută în seara aceleiași zile de către unul din asistenți. Cei trei șefi germanofili ai vremii (Carp, Maiorescu, D-l Marghiloman) fură neînduplecați. Discursul precis și documentat al D-lui Brătianu, adeziunea necondiționată a D-lui T. Ionescu, imprecăția violentă, brutală chiar a lui P. Carp — căruia însuși D-l Recouly îi recunoaște „quelque tragique beauté”

—discursul lui Maiorescu („compliqué”, „entortillé”), al lui Costinescu, atitudinea ireproșabil românească a Regelui, sunt povestite sobru și inteligent.

Dacă, sup raportul diplomatic, intervenția noastră a fost magistral pregătită, D-l Recouly afirmă că, sub raportul militar, s'a dovedit mai puțină îndemânare (de pildă, impreciziunea convenției noastre cu Rușii, de cari ne temeam).

Articolul sfârșește prin cuvinte frumoase la adresa atitudinii noastre pe vremea ocupației (D-l Recouly vizitase Iașii) și prin exprimarea unei calde simpatii.

J. Tiersot: Molière et les plaisirs de l'île enchantée.

E vorba de contribuția lui Molière — director al trupei de teatru subvenționate de rege — la strălucitele serbări dela Versailles, în 1664; ansamblul acestor serbări s'a numit „Les plaisirs de l'île enchantée”, titlu împrumutat din *Orlando furioso* al lui Ariosto, câteva din episoadele căruia alcătuiau punctul central al serbării. Planul serbării (se da în cinstea D-rei de La Vallière) prevedea trei zile; contribuția lui Molière și a trupei sale a fost mare. Scena era în aer liber, în mijlocul parcului ingenios, rafinat și geometric al lui Le Nôtre. Muzică, tablouri și procesiuni alegorice, în cari figura chiar Regele; punerea în scenă, cu multă fantezie și lux, a câtorva epi-

soade din *Orlando furioso*... Mai presus de toate însă reprezentarea piesei lui Molière, „La princesse d'Elide” — piesă grațioasă și idilică, în care Molière se revelează ca precursor al unui gen ce se va naște în curând: *opera*—asigurară succesul serbării. Deși în chip nedesăvârșit, pentru prima dată totuși, în *La princesse d'Elide*, se asociază organic muzica și cuvântul pentru exprimarea adecuată a sentimentului de iubire. Lucrul se credea cu neputință, ba era chiar de batjocură; se întrebuința argumentul reluat mai târziu de St Évremond și întrebuințat, uneori, și astăzi: această împerechere a muzicii cu poezia este nefirească.

Planul celor trei zile de fastuoasă distracție regală n'avea de fapt decât un singur element de continuitate: amorul, ca sentiment aproape exclusiv cântat și reprezentat, care, de altfel, în cadrul primăverii superbe a anului 1664, era și preocuparea tuturor asistenților.

Serbările se prelungiră însă, iar în cele 4 zile ce urmară s'au reprezentat o bună parte din comediile lui Molière, așa încât s'ar putea vorbi de o „săptămână Molière”.

În *Les lettres et la vie, F. Vaudérem* se ocupă de cele două centenarii la ordinea zilei (Molière și Flaubert), de Memoariile lui *Antoine*, de cele două premii, *Goncourt* și *Fémina-Vie heureuse* etc.

Fundațiune americană pentru gândirea și arta franceză.

O doamnă americană, cu concursul unui grup de financiari americani, instituie 12 burse a câte 6000 fr. anual, pentru încurajarea tinerilor scriitori, pictori, sculptori, gravori, decoratori și muzicanți francezi; bursa se acordă pe câte doi ani.

Doamna, George Blumenthal, dintr-o familie alsaciană și soție a unui mare bancher din New-York, cu o incomparabilă delicatete de suflet, a declarat celor ce-o felicitau, că are certitudinea că, încurajând arta franceză, servește arta și civilizațiunea universală, care, și astăzi, tot în școlile artistice franceze se plămădește.

Intenția fondatoarei este de a încuraja mai ales promisiunile tinere, nădejdea de mâine, nu pe artiștii consacrați. Pentru 1920 au fost acceptați la concurs numai candidații cari au făcut războiul și a căror manifestare a suferit deci mai mult; câștigătorii bursei de literatură au fost Jacques Rivière și André Thérive.

Anul acesta vor fi acceptați la concurs, fără distincție, bărbați și femei până la 35 de ani. În comitetul de onoare figurează, între alții, președintele și cei trei mareșali ai Franței. Juriile pe specialități, sunt astfel constituite încât păstrează o egală distanță atât de academismul oficial cât și de spiritul de avangardă. — V. M.

BIBLIOGRAFIE

- Emile Pouillon. *Poeme în proză*. Traduceri de Dim. C. Zavalide. București, 1922, 16 pag.
- Cocurderoy, Florian. *Wilhelm Tell*. În Românește de P. Moșoiu. București, Cartea Românească, 108 pag.
- Buletinul Institutului Economic Românesc. Februarie 1922.
- Biserica ortodoxă română. Anul XL. Seria II-a No. 4. Ianuarie 1922. — 10 lei.
- Revista vremii, politice, literare și economice. Anul II. No. 7.
- Leca Morariu. *Un nou manuscris vechiu*. Isopia Voronețeană. Cernăuți 1922. Săgetătorul. București. Anul I. No. 20.
- Buletinul Agriculturii. Octombrie—Decembrie 1921.
- Ion Dragoslav. *Nuvele și schițe*. 129 p. Buc. Edit. literară a Casei Școalelor. 1922. — 12 lei.
- Alexandru Macedonski. *Poezii alese*. 157 p. Idem. 1922. — 15 lei.
- B. Fundoianu. *Imagini și cărți din Franța*. 219 p. Buc. Edit. Libr. Socec & Co. S. A. 1922. — 14 lei.
- F. Aderca. *Personalitatea*. 141 pag. Buc. Idem. — 10 lei.
- F. Aderca. *Idei și Oameni*. 292 p. Buc. Ed. Alcalay & Calafateanu. Buc. 1922. — 24 lei.
- Cuvântul. Organ al Ministerului Cultelor și Artelor pentru propaganda culturală și socială. — Anul I. No. 2—4, 15 Ianuar, Buc. 1922. — Se trimite gratuit parohiilor. — 128 p. — 2 lei.
- Louis Hourticq. *De Poussin à Watteau*. Hachette, Paris.
- Dr. Chavigni. *Psychologie de l'hygiène*. Flammarion, Paris. 7,50 fr.
- Antoine Albalat. *Comment il ne faut pas écrire: les ravages du style contemporain*. Plon, Paris. 7 fr.
- Antoine. *Mes souvenirs sur le Théâtre Libre*. Fayard, Paris. 6,50 fr.
- Edmond Rostand. *Deux romanciers de Provence: Honoré d'Urfé et Emile Zola*. Champion, Paris, 10 fr.
- P. Van Tieghem. *La poésie de la nuit et des tombeaux en Europe au XVIII-e siècle*. Rieder, Paris, 5 fr.
- Gaston Milhaud. *Descartes savant*. Alcan, Paris, 5 fr.
- Paul Louis. *La crise du socialisme mondial de la II-e à la III-e internationale*. Alcan, Paris, 8 fr.
- Maurice Paléologue. *La Russie des Tsars pendant la grande guerre*. Plon, Paris, 8 fr.
- Henri Fairfield Osborn. *L'origine et l'évolution de la vie*. Edition française avec préface et notes par F. Sartiaux. Masson, Paris, 25 fr.

SUMARUL

C. R.	Alegeri.
T. Arghezi	Măhniri (<i>versuri</i>).
Vintilă I. Brătianu	Organizarea Statului Modern și Democratic.
Ion Pillat	Bătrânii (<i>versuri</i>) <i>Eliade, Cârlova și Alexandrescu. Donici.</i>
Theodor Solacolu	Literatură (<i>Dialog teatral</i>).
Horia Furtuna	În sârmele ghimpate (<i>versuri</i>) <i>Muri în lazar.</i>
Marinetta Stănculeanu	Scrisoare din Tahiti.
Nichifor Crainic	Vis rătăcit (<i>versuri</i>).
Urmuz	Ismail și Turnavitu.
T. A.	Armenia Literară. Tipografi și Scriitori.
V. Voiculescu	Decebal (<i>versuri</i>). <i>Tănuirea Comorilor.</i>
Nicolae M. Condiescu	Antichitățile Miceniene.
V. Munteanu	Străbunul (<i>versuri</i>).
N. Iorga	Cultură. <i>Un mic lucru mare: Cartea de cetire.</i>
Mircea Djuvara	Filozofie. <i>Filozofia idealului: Cugetul putere creatoare.</i>
Francisc Șirato	Artă plastică: <i>Sentiment și sentimentalism.</i>
Cărți, Reviste și Ziare. — Bibliografie.	

Din sumarul numerelor viitoare:

Anchetă asupra problemei religioase în România Mare: catolici, ortodoxi și protestanți. — Anchetă asupra ideii de Stat românesc la minorități. — Curente democratice și noile partide politice în România—Școlile socialiste. — Scrisori culturale din: Bulgaria, Yugo-Slavia, Ungaria, Ceho-Slovacia, Polonia, Rusia, Grecia și Turcia.

Prețul: 10 lei numărul.